

Blauwe Klauwier

januari 2024



Man Woudaap bij de Ringselvennen, 9 augustus 2023 (Martijn van der Weijde)

Inhoudsopgave

Mark's uilenwijsheid	3
Een Draaihalsterritorium in de Kempen	9
VWG-weekend Lauwersmeer, 3 t/m 5 november 2023	16
Ter herinnering aan Jan Wouters: 'Handkenmerken'	30
Dynamiek van Blauwe Kiekendieven op slaapplaats Cartierheide	32
De hel van Oostvoorne: ploeterend door de duinen	41
Herstel Kleine Beerze voor natuurontwikkeling en klimaatadaptatie	47
Zeldzame broedvogels in de Kempen in 2023	51
K.H. Voous en zijn relatie tot meesteroplichter Meinertzhagen	88
Ooievaar DEW 7T726 in Veldhoven	91
Klapekster simultaantelling Strabrechtse Heide op 6 januari 2024	95
Vogelen in de cloud	98

Colofon

Redactie: Paul van Pelt, Robbert van Hiele, Jules Andela & Tom Heijnen. Redactieadres: redactievwgdekempen@gmail.com

Fotobijdragen: © bij de betreffende fotografen

Uitgave: Vogelwerkgroep de Kempen

© **Copyright.** Alle rechten zijn voorbehouden. Niets uit deze uitgave mag worden vervoelvoudigd en/of openbaar gemaakt zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van de redactie.

Voorwoord

Welkom in het nieuwe jaar bij een nieuwe editie van de Blauwe Klauwier. Buiten is het na heel veel regen in het vorige jaar droog en behoorlijk winters. Ik heb een nieuwe voedersilo in de achtertuin bij een vrij grote hazelaar. Ik vul het met pinda's, gemengd voer en zonnebloempitten. Dat zou een enorme variëteit aan vogels moeten geven. Hmm, dat valt wat tegen misschien. Waar zijn de Groenlingen, Putters en Zwarte Mezen die het plaatje op de achterkant laat zien. Maar toch, Pimpelmezen, Koolmezen en Huismussen. Eronder scharrelen Turkse Tortels, Houtduiven, Merels, Vinken, Roodborstjes en Heggenmussen. Soms een Grote Bonte Specht of Gaai.

Wat altijd al in me zat is dat ik graag wil begrijpen waarom vogels nou precies op een bepaalde plek zitten en wat ze daar aan het doen zijn. Allerlei vragen kunnen dan opborrelen waarvan ik de meeste met geen mogelijkheid kan beantwoorden. Maar speculeren over antwoorden lukt dan weer wel heel goed, ook erg leuk. Maar sinds ik lid ben van de Vogelwerkgroep is het proberen op te lossen van vragen alleen maar sterker geworden. Rond mij doen allerlei mensen veel onderzoek of voeren tellingen uit of controleren nestkasten. We zijn met zijn allen lekker bezig en het levert ook mooi materiaal waardoor we de vogels weer net wat beter leren kennen. Helaas levert elk antwoord vaak weer vijf vragen op. Hoe we daar mee om moeten gaan weet ik eigenlijk niet zo goed.

Feit is dat iedereen zo zijn eigen insteek heeft. Dat levert veel verschillende inzichtjes op. Bij mij is er wel sprake van tellen maar niet altijd even consistent. Dat los ik op door er literatuur bij te zoeken, wat te speculeren en wat uit te zoomen. Een voorbeeld is mijn artikel over een Draaihalsterritorium in het Leenderbos, afgelopen voorjaar. Wie op dit artikel eigen (kritische) aanvullingen heeft, graag, daar gaat onze kennis alleen maar op vooruit.

Iedereen die ook weer iets heeft bijgedragen, trouwens, dank daarvoor! Lees-, kijk- en genietplezier gewenst.

Namens de redactie, Robbert.



Dode Kerkuil op Vliegbasis Eindhoven, 25 oktober 2021 (Bird Control Unit Eindhoven)

Mark's uilenwijsheid

Mark Sloendregt

Uilenbescherming en uilen kunnen rekenen op brede belangstelling bij het publiek en op de steun van vele vrijwilligers. Voor soorten als Kerkuil, Steenuil en Oehoe bestaan zelfs landelijke uilenwerkgroepen. Onze vogelwerkgroep is in 1979 begonnen met het plaatsen van kasten voor Kerkuilen. Om uilen te beschermen is monitoring en onderzoek belangrijk. Naast het controleren en onderhouden van kasten ben ik mij gaan verdiepen in de ecologie van uilen en de Kerkuil in het bijzonder. De stukjes die ik in deze rubriek publiceer zijn daar een voortvloeijsel van.

Wanneer gaan Kerkuilen eieren leggen?



Kerkuillegsel met 9 eieren, 31 mei 2014 (MvS)

Van kerkuilen is bekend dat ze in de winter vaak al paren, het leggen van eieren volgt echter vaak veel later. Dit geldt natuurlijk voor al gepaarde uilen op de nestplaats. Een solitaire man zal eerst nog een vrouw moeten verleiden om haar een keuze te laten maken voor hem en zijn nestplaats. Pas op het moment dat er gebalst wordt en de man de ijsselijke baltskreten laat horen, wordt de paarband versterkt. De vrouw zal in deze periode eicellen gaan aanmaken en tegelijkertijd zal ze op haar beurt de partner aanmoedigen om prooien voor haar te gaan halen.

De paringen worden, voordat het eerste ei gelegd wordt, steeds frequenter en beide uilen/partners zijn dan vaak samen langer op de nestplaats. Kort voor het leggen van de eieren zal de vrouw de kast al niet meer verlaten. Ze is inmiddels zwaarder geworden en heeft een broedvlek gekregen. Tijdens het broeden zal de man moeten zorgen voor voedsel en alleen hij gaat dan op jacht. Kerkuilen zijn in staat om jaarrond te broeden, als er maar voldoende voedsel beschikbaar is. Hormonaal lijkt er dus geen barrière te zijn die zou voorkomen dat er wordt gepaard in de winter. Zodra voedsel in

voldoende mate aanwezig is, staan ze al in de 'startblokken'.

De paringen in de winter zullen weinig effect hebben op de daadwerkelijke voortplanting, maar dragen wel bij aan de sociale band tussen partners. Daarnaast zullen mannen met hoge frequentie willen paren om er zeker van te zijn dat zij de ouder worden van het legsel.

Voor zover bekend hebben uilen geen aanpassingen om sperma langdurig op te slaan in het lichaam van de vrouw, zoals bij andere vogels soms het geval is. In dat geval zouden winterparingen nog een functie voor later in het jaar kunnen hebben, maar dat lijkt onwaarschijnlijk.

In muizenrijke jaren zijn de legsels vaak groot: zeven eieren of meer. Normaal worden de eieren om de dag gelegd, maar als er dan tussentijds weinig prooien worden aangevoerd - bijvoorbeeld als gevolg van slecht weer - kunnen er meerdere dagen tussen gaan zitten. Tijdens een nestcontrole kunnen er dan, behalve halfwassen jongen, ook nog kleine jongen aanwezig zijn. Mocht een man tijdens het broeden overlijden - bijvoorbeeld als

verkeersslachtoffer - dan zal de vrouw geen prooien en dus onvoldoende voedsel krijgen. Zo'n broedsel zal dan worden verlaten en mislukken.

 Livebeelden van Kerkuilkasten:
nestkastnu.nl

Waarom eten Kerkuilen veel en Steenuilen nagenoeg geen spitsmuizen?



Foto Andre Eijkenaar

De Kerkuil staat bekend als echte muizeneter. Dieetonderzoek middels het pluizen van braakballen levert het volledige

spectrum aan muizenprooien op, inclusief spitsmuizen. Terwijl Kerk- en Steenuilen beide kunnen voorkomen op eenzelfde erf, worden spitsmuizen door Steenuilen zo goed als 'gemeden'. Dus rijst de vraag waarin Kerkuilen verschillen van Steenuilen in dit opzicht. Trouwens, ook van Ransuilen, katten en marters wordt gezegd dat ze geen spitsmuizen (willen) eten.

Spitsmuizen zijn relatief kleine muizen en eten insecten. Continu zijn ze in beweging en op zoek naar eten. Ware muizen en woelmuizen zijn daarentegen planteneters. Tijdens het eten scannen ze de omgeving regelmatig af of de kust nog veilig is.

De bereikbaarheid en de jachttechniek van de uilen zal ook een reden kunnen zijn waarom er verschillen zijn tussen de prooikeuze van uilen. Zo zullen Kerkuilen doorgaans verder van de nestplaats jagen, bijvoorbeeld op weilanden, slootkanten en wegbermen. Een Steenuil jaagt voornamelijk rond het erf, op gazon, houtwal en schapenweide.

Vermoedelijk kunnen muizen door uilen meestal op zicht en geluid worden onderscheiden. Ruiken kunnen uilen niet. De reden dat spitsmuizen worden gemeden zou te maken hebben met de geurklieren die ook een indringende smaak afscheiden. Kerkuilen zouden daar geen of minder

probleem mee hebben. De muskusklieren - bij mannetjes spitsmuizen - zijn aan de zijkant zichtbaar. De onaangename muskusgeur maakt dat mensen een hekel hebben aan spitsmuizen in hun woning. Diverse (grond)predatoren vangen wel degelijk spitsmuizen, maar eten ze vervolgens niet op. Als het de reuk was zouden ze dat eerder kunnen merken en de moeite van het vangen niet doen. Het zal dus iets met smaak te maken hebben.



Kerkuil in Oerle, 25 juni 2021 (TH)

Een Kerkuil is een muizeneter bij uitstek. Ze kunnen het zich niet veroorloven kieskeurig te zijn en hebben blijkbaar een zekere tolerantie voor spitsmuizen ontwikkeld. Voor Steenuilen geldt dat zij zich kunnen veroorloven spitsmuizen links te laten liggen omdat ze een keur aan andere prooien kunnen bemachtigen. Overigens vangen ze af en toe best een spitsmuis. In het prooirestenonderzoek van STONE (1998-2017) werden 109 spitsmuizen (4%) op 2566

muizen aangetroffen. Ze worden dus wel gegeten maar zij nemen de smaak dan voor lief, mogelijk omdat ze honger hebben.

Eigen prooionderzoek bij Kerkuilen in de Kempen in de periode 2006-2011 leverde 39% spitsmuizen op (op een totaal van 15.014 muizen). In slechte muizenjaren werden relatief meer spitsmuizen gevangen. Spitsmuizen vormden dus een substantieel onderdeel van het stapelvoedsel van Kerkuilen, al hebben Veldmuizen de voorkeur omdat het grotere prooien zijn.

Kerkuilen verschillen overigens in meerdere opzichten van andere uilenfamilies. Mogelijk is er ergens in de evolutie een mechanisme ontstaan waarmee Kerkuilen de 'spitsmuis-muskus' in de spijsvertering kunnen afbreken of uitscheiden, en andere uilen niet? Maar echt weten doen we het niet. Over reuk en smaak bij vogels is nog veel onbekend. In het algemeen hebben vogels veel minder smaakpapillen dan mensen. Zeker is dat gieren, albatrossen en stormvogels kunnen ruiken.

Over het onderwerp 'uilen en spitsmuizen' zijn door mij diverse kenners geraadpleegd en uit hun reacties blijkt nog veel onzeker of onbekend. De bovenstaande verklaring is daarom een 'eigen' interpretatie van al hun reacties geworden.

De pluisresultaten van braakballen van Kerkuilen geven een goed beeld van alle voorkomende muizensoorten in de omgeving. Ook de botjes in de braakballen zijn in redelijk goede staat dankzij de zwakke zuurgraad van de maagsappen. Braakballen van Kerkuilen lenen zich om die reden goed voor een onderzoek naar kleine zoogdieren zoals muizen.

Met dank aan Dick Bekker, Ronald Harxen, Tsjepke van der Honing, Johan de Jong†, Kas Koenraads, Romke Kleefstra, Marc van Leeuwen, Johan Lefebrve en Jan Wouters†.

Muizen tellen op vliegbasis Eindhoven om *birdhits* te voorkomen



Birdhit op Vliegbasis Eindhoven, 25 mei 2009 (Bird Control Unit Eindhoven)

Op vliegbasis Eindhoven werden van 2008 tot 2022 jaarlijks muizenpopulaties in kaart

gebracht. Want muizen trekken muizeneters aan en het is de verantwoordelijkheid van de 'vogelwachten' van defensie om aanvaringen met vliegtuigen te minimaliseren.



Nog een birdhit op Vliegbasis Eindhoven, 16 augustus 2010 (Bird Unit Eindhoven)

Het beheer van het landingsterrein op de vliegbasis is daarom gericht op het versralen van de vegetatie, waardoor een voedselarme bodem ontstaat. Het idee daarachter is om weidevogels en meeuwen te ontmoedigen hier voedsel te zoeken of te gaan broeden. In plaats daarvan is de Veldleeuwerik met circa honderd territoria op deze schrale vegetatiegronden alom aanwezig. Het is een Rode Lijstsoort waarvan de landelijke populatie sinds 1960 met 95% is afgenomen. Ook Veldmuizen en Veldkrekels leven er met velen.

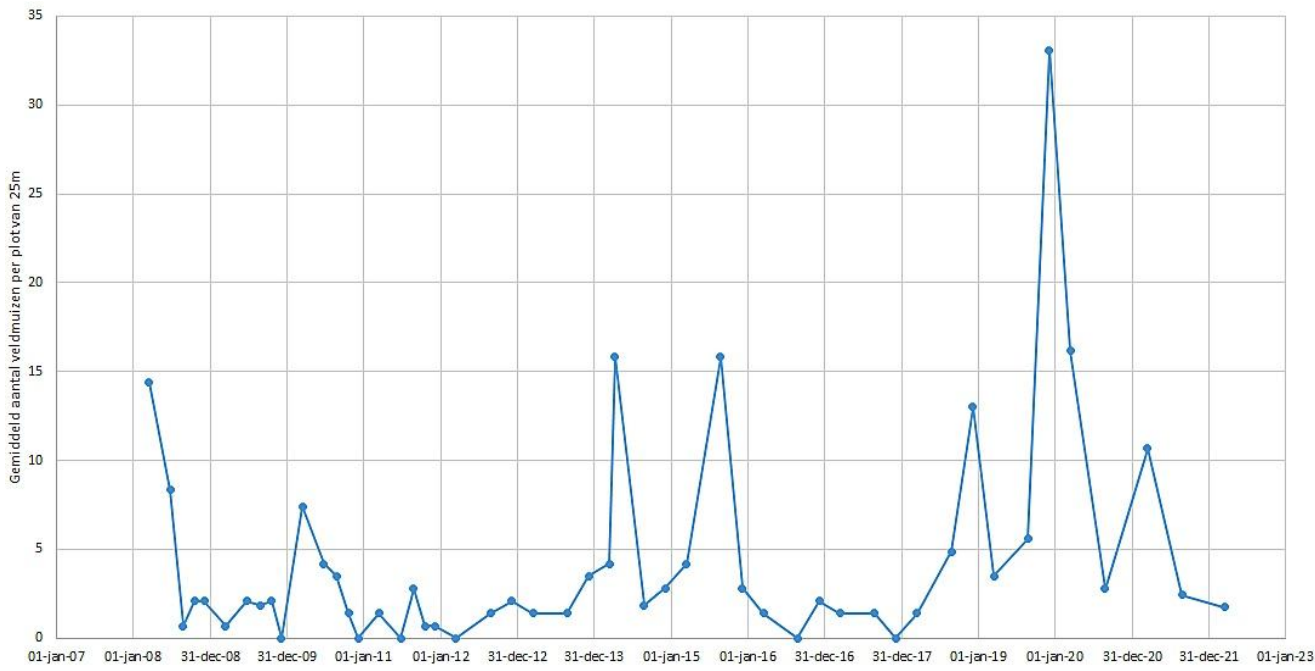
De Veldleeuwerik zal geen probleem vormen voor het vliegverkeer, maar de muizeneters -



zoals roofvogels - vanwege het beschikbare voedsel daarentegen wel. Zo worden Buizerden en Torenvalken, wanneer er meer dan tien voorkomen in het landingsterrein, systematisch weggevangen en >25 km verderop weer losgelaten. Uit onderzoek blijkt dat ze bijna nooit meer terugkomen (<10%).

De vogelwachten telden jaarlijks op zeker tien locaties ergens in het landingsterrein de muizen. In een plot van 25 m² (30 stappen in een cirkel lopen) werden muizenburchten, vraat, sporen en paadjes in kaart gebracht. Er werd geteld in maart, juli/augustus (na het maaien) en eind november.

De indruk aan muizendichtheid werd geclassificeerd in klassen van 1 tot en met 5, waarvan 'klasse 5' een hoge dichtheid (≥ 100 gaatjes, veel vraat) vertegenwoordigd. In een reeks vanaf 2008 werden de dal- en piekjaren van muizen mooi in kaart gebracht: meten is weten!



Klasse-indeling		
Klasse:	Nr gaatjes:	Sporen:
1 - geen	0	geen sporen
2 - weinig	1-5	enige recente sporen, geen schade veld
3 - vrij veel	6-25	vrij veel recente sporen, schade veld is beperkt
4 - veel	26-100	veel recente sporen, schade goed zichtbaar
5 - heel veel	>100	heel erg veel recente sporen, vegetatie kaalgegeten

Nu is het zo dat op de vliegbasis ook Steenuilen en Kerkuilen voorkomen, die in nestkasten broeden. Een Kerkuilenpaar broedt al jaren in een daarvoor bestemde nestkast in een hangar. Aanvaringen met uilen komen ook regelmatig voor. Sinds 2010 zijn er 13 aanvaringen met uilen geweest: Bosuil (2), Kerkuil (5), Ransuil (2) en Steenuil (4). Alle aanvaringen vonden plaats met civiel vliegverkeer, maar leidde nooit tot enige vorm van schade of oponthoud.

Met dank aan Hans van Gasteren en de Bird Control Unit Eindhoven van het Ministerie van Defensie.

Heropende gaatjesmethode

Om een indicatie te krijgen van de lokaal aanwezige muizenpopulaties, is het tellen van muizenburchten - middels de 'heropende gaatjesmethode' - een gestandaardiseerde en goede methode. Het geeft uilenbeschermers een beeld van het

Gemiddeld aantal Veldmuizen per plot op Vliegbasis Eindhoven in 2008-2022 (bron: Bird Control Unit Eindhoven).



aanbod aan prooien voor uilen en daarmee of het een goed of slecht uilenjaar wordt.



Muizengaatje op Vliegbasis Eindhoven, 1 december 2023 (Bird Control Unit Eindhoven)



Meer lezen over muizen tellen:

[Thissen, J.B.M. 2010.](#) Knaagdiermonitoring in Nederland. Zoogdierverseniging, Nijmegen.

[Westra, S. & T. Mens 2021.](#) Groene oase verradt aanwezigheid veldmuizenfenomeen? Zoogdier 32(2): 7-9.

Europese uilenspecial van Zoological Museum Netherlands

Op de website van het Zoological Museum Netherlands staat een interessante [special over Europese uilen](#). Deze special biedt een ontdekkingstocht door de levens en het

gedrag van Europese uilen, van jagen tot voedselverwerking en van migratie tot bescherming. De basis wordt gevormd door vergelijkingen van in- en uitwendige morfologie (de bouw en vorm van organismen en hun organen) in relatie met fysiologie en gedrag, waarmee ecologische verschillen tussen uilensoorten worden uitgelegd.



Uilen van Europa (Zoological Museum Netherlands)

De special gaat verder dan de algemeen bekende eigenschappen van uilen en is gebaseerd op data-analyses van gegevens voortkomend uit recent uitgevoerde dissecties.

Uilen als groep hebben eigenschappen gemeen, maar ze leven in variërend habitat met verschillend uiterlijk en gedrag, om

verschillende redenen. Wat veelal als 'uilkenmerk' wordt beschouwd, is daarom niet per definitie van toepassing op alle uilen, maar hangt af van de interactie tussen evolutionaire verwantschappen en de leefwijze van de soort.



Oehoe (Kas Koenraads)

In de fylogenie (afstammingsgeschiedenis) van vogels zijn uilen relatief nauw verwant aan roofvogels. Roofvogels delen ecologische eigenschappen met uilen, maar verschillen ook sterk in gedrag en lichaamsbouw; jagen in daglicht bijvoorbeeld en de (ontbrekende) fysieke aanpassingen daarvoor. Om die reden worden uilen en roofvogels zo nu en dan vergeleken.

Klik [hier](#) om meer te lezen over het Zoological Museum Netherlands.

Met dank aan Kas Koenraads van het Zoological Museum voor informatie over de uilenspecial en de foto's. ■



Draaihals in het Leenderbos, 28 augustus 2023 (Bjorn Alards)

Een Draaihalsterritorium in de Kempen

Robbert van Hiele

Ik heb dit voorjaar voor het eerst een Draaihals gehoord en gezien in Brabant. Nog preciezer, in de Kempen. Mijn waarnemingen heb ik stil gehouden en verborgen op waarneming.nl gezet, dus buiten de beheerders van het gebied was er verder niemand van op de hoogte. In mijn commentaar maande ik de beheerders tot voorzichtigheid, misschien erg overdreven maar ja, zo voelde ik dat toen.

Of er kleine Draaihalsjes uit een nest zijn gekomen betwijfel ik, maar aan de andere kant: wat weet ik er nou van. Een Draaihals die niet gezien wil worden, kan zich blijkbaar behoorlijk onzichtbaar maken. Ik zag Appelvinken, Bonte Vliegenvangers, Gekraagde Roodstaarten en Boomleeuweriken van alles doen maar die Draaihals, pff. Ik heb toch een zwak voor deze vogel gekregen. Hij heeft me een mini-inkijkje in zijn leven gegund door de sluier op heel korte momenten op te lichten. Tussen de tekst staan een paar foto's van het stukje open bos waar ik de Draaihals gehoord heb. Dat was het beste wat ik ervan kon maken. Nu denk ik, ik had nog wel wat preciezere foto's kunnen maken van wat mogelijke

nestholtes, open kale plekken, misschien van mieren. Al doende leert men, dus misschien volgend jaar.

Wat feiten

Uit Vogelatlas van Nederland, Sovon, 2014

'Nadat Draaihalzen vanaf half april in de broedgebieden arriveren, is de roep op grote afstand te horen. Zangsessies, soms duetten van mannetje en vrouwtje, duren meestal maar kort en bij somber en winderig weer zijn de vogels veelal zwijgzaam. Geluidnabootsing kan bij zoektochten van pas komen, maar gevestigde paren reageren vaker niet dan wel. Ondanks deze inventarisatieperikelen tekent zich een duidelijk verspreidingsbeeld af, met twee kernen: de Veluwe en het Drents Plateau. Daarnaast zijn waarschijnlijke of zekere broedgevallen vastgesteld op de Sallandse Heuvelrug, in Twente, de Achterhoek, Noord-Brabant en in Noord-Limburg.'

Uit het Handboek Vogels, Lars Gejl, 2010

De Draaihals springt met opgeheven staart over de grond op zoek naar mierennesten. De vogel leidt een zeer discreet bestaan, vliegt in korte bogen, maar is zelden te zien

in een vlucht over langere afstanden. De Draaihals trekt vanuit tropisch Afrika naar broedgebieden in Europa. Doortrekkers in ons land op weg naar het noorden worden nog tot eind mei gezien. (Op de Sovon-site staat een nieuw feit wat recent ontdekt is. Het lijkt erop dat onze broedvogels helemaal niet naar tropisch Afrika vliegen maar slechts tot Spanje of Noord-Afrika. Dat maakt het bijhouden van regenrijke en droge Saheljaren voor vele vogelsoorten interessant, maar blijkt dus geen verklaring voor die enorme achteruitgang van de Draaihals in ons land van de afgelopen 100 jaar).

Uit de Atlas van de Nederlandse Vogels, Sovon, 1987

In ons land is vooral doortrek te verwachten van Scandinavische Draaihalzen. Waarschijnlijk trekt het gros van die Draaihalzen ten oosten van ons land door. Ze kunnen bij ons in stadstuintjes en wegbermen opduiken. De meeste van de gemaakte foto's op waarneming.nl zijn dan ook van die toevallige ontmoetingen op de vreemdste plekken. In de broedtijd hebben ze een voorkeur voor tamelijk open bossen met een goed doorlatende bodem. De verspreidingskaarten zullen ongetwijfeld niet



volledig zijn omdat de Draaihals zich meestal onopvallend gedraagt, en een door weinig soorten overtroffen schutkleur heeft.

Uit de Atlas van de Europese Vogels, Prof. Dr. K. H. Voous, 1960

Trans-palearticke soort, in boreale, gematigde en mediterrane gebieden voorkomend, alsmede zelfs in steppe-klimaatgebieden. Nest in boomholten en nestkasten; bij uitzondering in gaten in oude stenen muren. In Azië ook in gaten in de grond en in steile leem- en lösswanden. Overwintert tot in Z.-Azië en Midden Afrika, doch niet zuidelijk van de evenaar.

Uit de Avifauna van Noord-Brabant, 1967

Haverschmidt (1942) vermeldt 2 broedgevallen gedurende vele jaren (niet duidelijk hoeveel): Ossendrecht 1963, 1964 en 1965 broedgevallen, daarnaast 1954 Loon op Zand, 1954 St. Oedenrode, 1955 Rips, 1959, Oosterhout, 1959 Gilze, 1960 Goirle, 1962 Oisterwijk. Dus de Draaihals lijkt al lange tijd een zeldzame broedvogel te zijn geweest in Noord-Brabant! Er wordt wel vermeld dat er eind mei nog wel meer roepende vogels zijn gemeld met dus een kans dat het om onopvallend levende broeders gaat.

Sovon en de Draaihals

Op dit moment vermeldt de site van Sovon dat de broedpopulatie uit 110-225

broedparen bestaat. Wel een enorme spreiding, dat geeft al aan dat het niet zo makkelijk is te weten of het om een territorium gaat of om een daadwerkelijk broedgeval. In 2014 ging het nog om 35-75 broedparen, rond 1975 om 125-250 broedparen. Dat betekent dat de stand weer terug is op het niveau van 50 jaar geleden. Maar rond 1900 was de Draaihals op de Veluwe even talrijk als de Zwartkop en Fluiters en talrijker dan de Grote Bonte Specht en de Boomklever. Tsja, wat zegt dat? Het landschap was veel opener dan nu, minder bebost, sterk beïnvloed door de mens gedurende honderden jaren. Waarschijnlijk beter geschikt voor de Draaihals maar ook toen al was er geen sprake van een natuurlijk landschap.

Studie van Rob Bijlsma

Op de Sovon-site kun je een studie uit 2014 vinden dat heet: 'Broed- en foeragegedrag van Draaihalzen *Jynx torquilla*' van de hand van Rob G. Bijlsma. Je kunt het zelf helemaal napluizen, heel interessant, vol cijfermateriaal. Een paar zaken heb ik er vast uitgehaald. Rob Bijlsma kennende staat er niks in wat hij niet met cijfermateriaal kan onderbouwen:

- Duetten van Draaihalzen zijn onmiskenbaar. Mannetjes en vrouwtjes zijn dan niet uit elkaar te houden maar als je een duet hoort, betekent dat dus niet 2 territoria

maar een vrouwtje en een mannetje.

- Vroeg op de dag roepen ze al wel, maar midden op de dag (laten we zeggen tussen 9 en 12) zijn ze bij goed weer het meest vocaal actief.
- Veel baltende Draaihalzen zijn waarschijnlijk passanten. Dat betekent dat een gewone broedvogelkartering niet zo geschikt is om aantallen broedparen vast te leggen.
- Bij grauwe weer en lage temperaturen doen Draaihalzen niet zo veel.
- De piek in roepfrequentie ligt in mei, voorafgaand aan de eileg en de periode dat ook nestholtes geïnspecteerd worden.
- Het 'lahnen' is een slepend, boomvalkachtig geluid en kan gemakkelijk over een afstand van 800 meter gehoord worden.
- Dat 'lahnen' bestaat uit een serie 'gjie' klanken, 5-20 per serie. Het is niet te missen, maar wordt vaak maar gedurende een week of minder ten gehore gebracht.
- De zwijgzame periode valt in juni. Ze zijn dan ook moeilijk te zien.
- Pas in de late jongenfase is er meer activiteit waar te nemen. Ook het 'lahnen' is weer af en toe te horen.
- Begin juli vliegen vaak de jongen van het eerste nest uit. Is er een tweede nest dan zitten we al wel ergens eind



augustus.

- Als de jongen al flink groot zijn, maar nog wel in het nest zitten, maken ze een tjitserend geluid wat je op zo'n 30 meter nog kunt horen.
- Kale plekken zijn essentieel om te zoeken naar voedsel. Niet alleen oud hout, niet alleen gras, niet alleen mos en heide. Vooral een mozaïek van afwisselende microbiotopen met daar tussendoor kale plekken.

Mijn waarnemingen

8 mei, vlakbij het Dorven in het Leenderbos.

Vlakbij de Tongelreep om 7.55 uur de Hop gehoord en gezien bovenin een grote, vrij dode, populier. Hemelsbreed een kilometer verder, op een veldje vlakbij het Dorven, tussen 8.00 en 8.05 uur weer diezelfde Hop gehoord en gezien. Vloog weer op en ik hoorde de Hop weer een kilometer verder. Ik moest bijkomen van die prachtige waarnemingen en zat op het bankje tegenover het Dorven.

En toen gebeurde het, het 'lahnen' van de Draaihals. Wow, het kon dus nog gekker die dag. Tussen 8.30 uur en 9.45 uur riep de Draaihals vanuit vele bomen. Hoog vanuit grote Amerikaanse eiken (de vogel zelf niet te vinden), steeds weer zich verplaatsend naar andere bomen vlakbij (nooit zien

vliegen) totdat hij bovenin op een kale tak van een Zomereik ging zitten, wat verder weg (150 meter). Telescoop erop en net op het moment suprême, flits, weer weg. Een fractie van een seconde in beeld gehad. Potverdorie, wat is een Draaihals moeilijk in beeld te krijgen. Trouwens, één keer dacht ik een tweede vogel te horen (een duet!) maar toen ik mijn oren weer extra spitste, niets meer. Om 12.00 uur op diezelfde plek weer een seconde gehoord maar niet in beeld gehad.

15 mei, hetzelfde strookje bos, vlakbij het Dorven in het Leenderbos. Tussen 10.30 uur en 12.05 uur gepost, stil zittend. Geen geluid, zo weinig mogelijk beweging, zittend op de grond. Op flinke afstand (50 meter) van waar ik wat mogelijke nestplaatsen had gezien. Het was me duidelijk dat het echt schuwe beestjes zijn, zeker als ze hun territorium aan het afzetten zijn. In die tijd dat ik er heb gezeten heeft de Draaihals slechts 3 keer 'gelahnd', elke sessie bestond uit één of twee keer 7 'kie's achter elkaar. Echt weinig. Het



Draaihalsbiotoop in het Leenderbos, 27 mei 2023 (RvH)



leek alsof de vogel één keer uit het gat van een berkenboom wegvloog dat op twee meter boven de grond zat, maar eigenlijk heb ik de vogel amper gezien. Klein, bruin, snel weg. Het leek wel een fantoom. Een prima nestplek trouwens, nog een indicatie te meer dat het om een serieuze vogel ging.

Het zou zelfs kunnen betekenen dat er al aan een nest gebouwd werd of dat er al gebroed werd. Dat zou ook kloppen met de sterk afgenomen zangactiviteit. Vaak zingen/roepen ze maar gedurende één week en zelfs dat niet altijd. En zijn ze gepaard dan leven ze zeer stiekem verder. Maar goed, nu schakel ik weer moeiteloos over op speculeren. Terug naar de waarnemingen.

27 mei, zelfde bosje, zelfde plek. Tussen 17.30 uur en 19.00 uur gepost. Om 18.30 uur 3 keer 'lahnend' waarbij elke sessie zo'n vijf 'kie's' bevatte. Toen de Draaihals zowaar een halve seconde gezien op een dode, gekapte grove den binnen de afrastering rond het vennetje. Daarna snelle verplaatsing naar bomenstuk waarbij ik de vogel niet kon volgen aangezien ik overschakelde van telescoop naar verrekijker. Daarna nog één 'lahn' en weer totale stilte.

Daarna. Een week later terug maar niets. Werd er gebroed? Juni is de stille periode. Ook geen zichtwaarneming maar dat is niet

zo vreemd gezien mijn eerdere ervaringen. Dus zitten ze of zit hij er nog? Ik zou het niet kunnen zeggen.



Draaihalsbiotoop in het Leenderbos, 27 mei 2023 (RvH)

Na onze vakantie naar Schotland ook weer terug. Het was inmiddels half augustus. Veel te laat natuurlijk, ik had eigenlijk die reis naar Schotland moeten laten zitten maar dat heb ik toch maar niet gedaan. Ik had nog heel kort visioenen van roepende Draaihalsjes, ik had speciaal hun geluid geleerd. Nee hoor, niets. En dit waren dan mijn feiten.

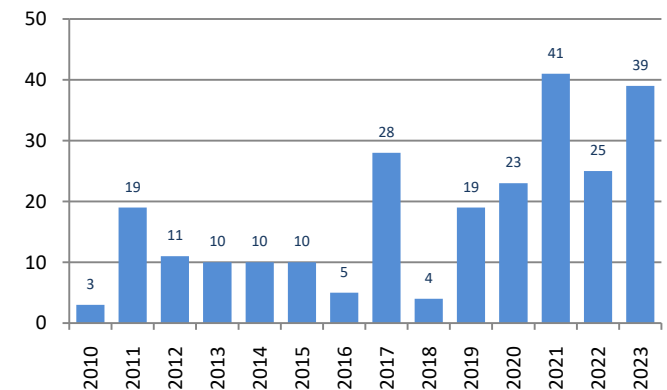
Waarnemingen van de laatste 14 jaar

Om te weten te komen hoe het de Draaihals vergaat in Noord Brabant de laatste jaren kijk ik op de site van waarneming.nl en noteer het aantal waarnemingen per jaar. Wel slechts alleen waarnemingen tussen 15

april en 31 juli. En meerdere waarnemingen op één plek op één dag heb ik als één waarneming geteld. Op sommige plekken staan wel tien waarnemingen binnen een tijdsbestek van enkele uren. Ik neem aan dat dat steeds om dezelfde vogel gaat.

De meeste waarnemingen zijn ongedocumenteerd, maar alleen erg onervaren waarnemers zullen van een Boomklever, een Grote Bonte Specht of een Boomleeuwerik een Draaihals weten te maken.

Zo ziet het aantal waarnemingen er dan uit:



De laatste jaren een opvallende toename met een klein inzinkkje in 2018. Wel moet gezegd dat het merendeel van de waarnemingen ongetwijfeld doortrekkers betreft, op vaak vreemde plekken, mogelijk op weg naar Scandinavië.



Sovon-territoria en Robbert van Hiele-territoria

Afgaand op de criteria van Sovon is er sprake van een territorium wanneer er éénmaal territoriumindicerend gedrag is waargenomen binnen de datumgrenzen tussen 15 april en 1 juli. Daar zit je eigenlijk vrij snel aan en dat zegt uiteraard nog niets over werkelijk broeden. Ook telt het als een territorium wanneer er een individu of een paar twee maal is waargenomen (dus zonder baltsroep) waarvan één keer binnen de datumgrenzen tussen 10 mei en 1 juli. Als ik dan waarneming.nl doorzoek volgens de criteria van Sovon dan kom ik tussen 2009 en 2023 op 38 territoria van Draaihalzen in Noord-Brabant.

Helemaal snappen waarom de criteria zo werken doe ik niet. Als Draaihals kom je zo wel heel makkelijk aan een territorium. Als je dan één dag ergens zit op weg naar een boomholte in midden-Zweden, een keertje roept en iemand merkt dat op dan is er dus al direct sprake van een territorium.

Als aanvulling heb ik nog een mail naar Henk Sierdsema gestuurd. Na een korte inleiding over wat ik gezien en gehoord had was dit mijn vraag: 'Heb jij gegevens over daadwerkelijk uitgevlogen Draaihals-jongen in Noord-Brabant (of de Kempen) in de afgelopen 10 of 15 jaar?'. Hij vertelde daarop dat er geen nestkaarten waren van

Draaihalzen. Ook in waarneming.nl of de monitoringprojecten kon hij geen melding van nesten of jongen vinden. Wel eentje van een nest in Mariapeel, net over de grens in Limburg. Daar zijn in 2017 drie jongen uitgevlogen.

Tot zover dus de jonge Draaihalzen in Noord-Brabant. We zien ze al minstens 14 jaar niet alhoewel er natuurlijk altijd wel een nest kan zijn geweest wat aan de aandacht ontsnapt is.

Dit alles wetende, en met de kennis van Rob Bijlsma in mijn achterhoofd ('veel baltsende Draaihalzen zijn waarschijnlijk passanten. Dat betekent dat een gewone broedvogelkartering niet zo geschikt is om aantallen broedparen vast te leggen'), maakt dat voor mij de Sovon-criteria nog vreemder. Wel behoorlijk wat territoria in 14 jaar maar nul uitgevlogen jongen in de laatste 14 jaar. Ik vind dat er toch wel een soort link zou moeten zijn tussen territorium en daadwerkelijk broeden. Is die er niet dan is er misschien iets mis met de criteria.

En nu doe ik iets heel gedurfd wat mij wel eens een royement zou kunnen opleveren (gelukkig dat niemand dit leest): ik stel in dit artikel dat er pas sprake is van een territorium in de Kempen wanneer er op één plek gedurende minstens een week minstens 2 waarnemingen zijn gedaan van baltsende

Draaihalzen. En die waarnemingen moeten ook gedaan zijn na 25 april. Zo halen we heel wat van die doortrekkers weg die bijna altijd slechts één dag blijven om wat te foerageren en wat te roepen. En ook die paar gevallen waar doortrekkers gedurende twee dagen aanwezig zijn vallen af. Jammer voor hen, dan hadden ze maar moeten blijven. En we noemen deze criteria, de Draaihals-criteria van Robbert van Hiele, gebaseerd op vooral wat boekenkennis, amper kennis in het veld en veel natte-vinger-werk.

Hieronder staat het lijstje van de territoria in de Kempen van de afgelopen 15 seizoenen volgens mijn criteria. Totaal slechts 9 territoria (volgens Robbert van Hiele, dit voor de duidelijkheid). Nog steeds is de verhouding territorium (9) en uitgevlogen jongen (0) erg scheef, maar misschien is dat wel te verwachten als je je als Draaihals niet op de Veluwe of in Drenthe bevindt.



Draaihals bij Duizel, 19 april 2021 (Martijn van der Weijde)



2017 Veldhoven - Oerle. Gemeld van 21 mei tot en met 30 mei en nog een mogelijk roepende op 14 juni. Veelvuldig gefotografeerd. Heel honkvast met een actieradius van zo'n 300 meter.



Roepende Draaihals bij Oerle, 25 mei 2017 (Dirk Eijkemans)

2019 Groote Heide. Gemeld van april t/m 11 juni.

2020. Leenderheide rond het Klein Kraanven. Gemeld van 4 mei tot en met 18 mei. Druk roepend, er werd bij één waarneming met geluidsopname ook gesproken van twee vogels. Ik kon de tweede vogel niet uit de geluidsopname halen, maar als er twee waren (wat ik aanneem) was er dus een mogelijk duet van een mannetje en een vrouwtje. De actieradius was 600 meter.

2020 Strabrechtse Heide bij 's-Heerenvijvers. Gemeld van 16 mei tot en met 1 juni. Actieradius 400 meter. Ook zijn er één keer twee vogels gemeld. Bij het Beuven gehoord van 7 t/m 9 juni, maar dat is op 1-2 km van 's-Heerenvijvers en ligt dus buiten de fusieafstand van Sovon.

2021 Strabrechtse Heide bij het Grafven. Gemeld van 1 mei tot en met 10 mei. De actieradius was 1100 meter. De fusieafstand volgens Sovon is 500 meter. Dat zou betekenen dat het om twee territoria gaat.

2023 Leenderbos rond het Dorven. Gemeld van 8 mei tot en met 27 mei. Actieradius 200 meter. Zo'n kilometer van de locatie van 2020.

2023 Landgoed Valkenhorst. Gemeld van 20 mei tot en met 6 juni. Actieradius 300 meter.



Draaihals op de Spinsterberg, Landgoed Valkenhorst, 20 mei 2023 (Martijn van der Weijde)

2023 Strabrechtse Heide. Gemeld van 15 t/m 24 mei (roepend). Actieradius 350 meter. Ondanks dat we natuurlijk nooit zeker weten of er niet toch ergens nog jongen zijn uitgevlogen (kan makkelijk met dit type gedrag), geeft het aan dat mijn serietje waarnemingen nog bijzonderder was dan ik al dacht. Genoeg reden dus voor dit artikeltje, vond ik. En een goede reden om de ogen en vooral oren vanaf half april maar vooral begin mei 2024 open te houden op zoek naar nog een territorium (volgens de criteria van mij natuurlijk, haha) of zelfs een mogelijk of zelfs een zeker broedgeval. De stijgende lijn lijkt weer ingezet, dus wie weet!

P.S. Tom Heijnen heeft nog wat gegevens aangeleverd en heeft me gestimuleerd om het verschil tussen de Sovon-criteria en mijn eigen criteria zo duidelijk mogelijk te maken. Na zijn tips heb ik een aantal tabellen nog eens kritisch bekeken en de uitleg nog wat aangescherpt. Mocht iemand iets vinden, ik hoor het graag via: rvanhiele@telfort.nl. ■





Het wad bij Peazemerlannen, 5 november 2023 (Harold Bierens)

VWG-weekend Lauwersmeer, 3 t/m 5 november 2023

Harold Bierens¹

Het is al jaren een traditie dat we met de vogelwerkgroep een weekend naar een vogelrijk gebied gaan. We bezochten zo al menig topvogelgebied in binnen- en buitenland. Het Lauwersmeer is zeker zo'n bestemming. Twee keer eerder waren we daar, in februari 2010 en september 2016. Omdat dit al weer enige tijd geleden was, en herinneringen aan een indrukwekkende soortenlijst nog levendig, werd er in meerderheid gestemd voor een nieuw bezoek aan het 'Hoge Noorden'. De organisatie was opnieuw in goede handen van Edwin. In november was er nog plaats op onze 'vaste locatie' groepsverblijf 'Ommeromte' in Dokkumer Nieuwe Zijlen. Met 18 leden en introducees zouden we hier verblijven; dit werden er uiteindelijk 14.

Vrijdag 3 november

Ik keek al lang uit naar dit weekend, maar nu het zover is worden de verwachtingen wat getemperd. Gisteren is storm Ciarán over

¹ Met foto's van Harold Bierens (HB), Maarten-Jan van den Braak (MJvdB), Tom Heijnen (TH), Paul van Pelt (PvP) en Peter Simon (PS).

het land geraasd met veel schade tot gevolg. De storm is dan wel voorbij maar het waait nog steeds hard en er is voor het hele weekend veel regen voorspeld. We hopen dat het meevalt en dat we tussen de buien door toch nog wat leuke soorten bij elkaar kunnen sprokkelen.

Omdat de meeste deelnemers vrijdag al op tijd kunnen vertrekken, spreken we om 11.00u af bij het Zuidlaardermeer. Een aardig eindje rijden en de drie uur durende tocht levert o.a. veel Grote Zilvers en Ooievaars op. De laatste soort hoort vooral bij het rivierengebied en IJselvallei en zullen we noordelijker niet meer tegenkomen dit weekend. Tussen 11 en half 12 komen we verspreid aan bij De Leine, een camping aan de noordoostkant van het **Zuidlaardermeer**. Maarten-Jan en Esther zijn al het gebied in en hebben een eerste Blauwe Kiek te pakken. Als Freek en ik op pad willen volgt een 'noodoproep' van Tom. Het blijkt geen geintje, de enige 'tractor' van het VWG wagenpark zit vast in de berm. Een echte Jeep notabene, met v8 motor. Het blijkt dichtbij en nadat Freek zijn ontbijt in de vorm van een makreel achter de kiezen heeft, krijgen we bij een 2^e poging met vereende kracht de Jeep toch weer op het

asfalt. Een wijze les en mooi verhaal wat Jan ongetwijfeld nog vaak terug gaat horen.



De Jeep is gered (HB)

Intussen zijn ook Paul, Pieter en Edwin gearriveerd. Samen lopen we naar de uitkijktoren waar we even later Maarten-Jan en Esther treffen. Nu zijn we compleet voor de rest van de middag. Een voor ons vreemde afmelding van Henk door Dirk Eijkemans, die er de vorige editie ook bij was, blijkt te kloppen. Henk heeft zich bij Edwin afgemeld vanwege mogelijke Corona maar zadelt ons nu wel op met grote uitdagingen zoals 'zelfstandig op zoek gaan naar vogels.'

Het begin is in ieder geval stroef, in de wankelende uitkijktoren hebben we volop wind,

wat miezer en maar weinig vogels. De plassen lijken vrij leeg, zeker in vergelijking met ons laatste bezoek in het voorjaar enkele jaren geleden. Enkele Grote Zilverreigers, wat overvliegende Kolganzen en Watersnippen, een Toendrarietgans, 6 Groenlingen en een Goudvink. Op een beschutte plas achter ons zitten wel veel Meerkoeten en eenden. Voornamelijk Wilde, maar ook 40 Krakeenden, 4 Slobeenden en 6 Smienten. Het pad van en naar de hut lopen we in de luwte en is aangenamer. We horen en zien zo ook wat klein spul zoals een Sijtsje, zo'n 40 Putters en Goudhaantjes. Die laatste is een soort die een deel van de aanwezigen al helemaal niet meer hoort. Vanuit het riet roepen de eerste Waterrallen, die zijn nog goed te doen.



Vogelen bij het gemaal in de Onnerpolder (HB)

We besluiten door te rijden naar de Onlanden en meer precies, naar het gemaal in de **Onnerpolder**. De lucht blijft dreigend maar laat af en toe ook zon zien, wat zorgt

voor mooi licht. Er zitten grote groepen ganzen, o.a. zo'n 500 Kol- en 2000 Brandganzen waarvoor we regelmatig stoppen. Ook veel Kieviten en grote groepen Spreeuwen. Er vliegen enkele Watersnippen op en over. Dicht bij het gemaal is er de eerste klapper. Tussen de koeien en Grote zilverreigers staan ook 2 Koereigers.



Koereigers in de Onnerpolder (TH)

Voor Freek is daarmee de frustratie van het missen van de soort, vorig jaar in de Biesbosch, verdwenen. Voor o.a. Maartenjan is het een 'Lifer' en dat levert ons die avond een fles Jägermeister en de nodige gezelligheid op. Als de fotografen klaar zijn lopen we een stukje verder over een dijk waar we uitzicht hebben op een plas met spectaculair veel eenden. Verdeeld over het hele oppervlak zitten er duizenden. Moeilijk te schatten, 3000-4000? Misschien wel meer. Het zit alleen ver weg en de wind maakt kijken door de telescoop ook niet makkelijk. Het grootste deel lijkt Smient,

maar er zitten ook 100-en Wintertalingen, Slob-, Krak- en Wilde eenden. Wat Pijlstaarten, Kuifeenden en een enkele Tafeleend.

Wat meeuwen blijken de grootste puzzel. Over 3 Grote mantelmeeuwen is iedereen het wel eens. Maar het gaat om de Zilver- of Stormmeeuw die naast deze enorme units tot dwerg gedegradeerd wordt. Met digitale techniek wordt er van wat pixels een Stormmeeuw gemaakt, maar de discussie gaat 's avonds verder. Ikzelf houd het op Zilver.

Onze laatste stop die dag is bij het Lauwersmeer zelf, en wel bij **Ezumakeeg** Zuid. De regen heeft ons intussen bereikt maar is niet meer dan wat miezer. Voor het echt donker wordt pikken we hier toch weer het nodige waterwild mee. Niet spectaculair, maar mooie soorten in aantallen zoals wij dat in Brabant niet kennen. Veel Smienten, Slobeenden en Wintertalingen, 6 Pijlstaarten en weer wat Watersnippen. Ook zitten er de nodige Stormmeeuwen. Een soort die ik in Brabant nauwelijks meer tegenkom, maar we hier het hele weekend in grote groepen op vooral akkers zullen zien. De vogelrijkdom trekt ook rovers aan. We zien hier 2 Bruine Kiekendieven, een Slechtvalk, een Smelleken en een Torenavalk. De laatste moet het natuurlijk van muizen hebben, maar die zitten er ook genoeg. Bij iedere stop die we het weekend maken zien we wel

ergens een Torenavalk, net als Buizerden overigens. Aangekomen bij de accommodatie regent het intussen. Binnen is het knus en al snel behaaglijk. Het ruime verblijf is goed uitgerust en kent zelfs een professionele keuken. Intussen is bijna iedereen gearriveerd. Ook Annie, Rien en Cees die rechtstreeks uit High Loon City komen. De komst van de gebroeders Schrader blijkt twijfelachtig. Ze komen pas morgenochtend, maar bij slecht weer komen ze niet. Een spijtige keuze waarschijnlijk. De lezinghouder die Freek heeft geregeld kan helaas niet, daarom heeft hij mij gevraagd een oude *Mystery Bird Quiz* mee te nemen voor vanavond. Helaas, met afwezigheid van Henk missen we ook een laptop. Geen nood, Peter Simon vertrekt rond middernacht pas en kan er een meenemen. Vertier voor zaterdag dus. Het eten deze avond heeft iedereen zelf verzorgd.



Gezelligheid in de keuken (HB)

Een klein clubje gaat voor een 'vette bek' in de lokale snackbar, nog altijd enkele kilometers rijden. De rest heeft iets meegenomen. Het varieert van worstenbroodjes en gezonde salades tot vers bereide maaltijden. Er is een kookwedstrijd tussen team Pasta Pesto en team Surinaamse Roti. Team Pasta wint op snelheid, maar is maar wat blij nog iets van de geweldige Roti mee te pikken. Er wordt die avond geen lezing gemist. Er is wijn, een ruime collectie speciaalbier en de eerder genoemde Jägermeister. Het is een erg gezellige avond. Als bij de fles Jägermeister de bodem in zicht is, komen de verhalen los. De verhalen over vroeger. Het beeld van de VWG moet bij sommigen wat bijgesteld worden maar de sfeer blijft opperbest. Rond middernacht zoekt iedereen zijn bed op. Voor Peter wordt de deur open gelaten.

Zaterdag 4 november

Iedereen zit toch behoorlijk vroeg aan het ontbijt. Peter die ergens tussen 2 en half 3 aankwam zelfs als een van de eersten. Er worden wat plannen gemaakt: we hoeven pas om 10 uur bij Suyderoogh te zijn voor onze excursie met Hans Gartner, dus we besluiten om 9.00u rustig met wat stops naar daar te rijden. Waarneming.nl wordt gecheckt en bij sommigen begint het te jeuken. Iedereen heeft zo zijn wenssoorten en voor Freek zijn dat Pestvogels. Op Schier

zijn er enkele gezien en dat ie een overtochtje naar het eiland overweegt heeft ie al enkele malen laten vallen. Hoopvol is dat ze ook bij Suyderoogh zaten. Dus we blijven bij ons plan en rijden via de zuidkant van het **Lauwersmeer** naar dit vakantiepark aan de Groningse kant.



Goudplevieren op een akker (TH)

Tijdens de stops worden er o.a. een grote groep Goudplevieren en een Roerdomp gezien. Het zijn vooral stops bij grootschalige akkers met oogstresten van ui, maïs en aardappel. Je stopt voor een groep ganzen die vanaf de weg goed zichtbaar is en eenmaal uit de auto blijkt er van alles te zitten. Veel Kieviten, enkele Watersnippen, wat Bonte Strandlopers en altijd wel ergens Buizerd en Torenavalk, of een opduikend mannetje Blauwe Kiek. Ook overal BBB spandoeken en er wordt dan ook gegrapt dat we dit maar moeten stemmen voor zulke rijke vogelakkers.

We zijn bij het vakantiepark aangekomen. De Pestvogels 'roepen' maar we kunnen de excursieleider niet laten wachten. Iets verderop bij het park ontmoeten we Hans Gartner, voormalig boswachter hier. Hij neemt ons mee op een mooie ronde door deels gesloten gebied. Hans blijkt een bevlogen man met veel kennis. Hij heeft de ontwikkeling van het Lauwermeer vanaf het begin meegemaakt en vertelt over de afsluiting en de verzoeting van het gebied. Hoe pioniersoorten opkwamen, bos werd aangeplant en door menselijk ingrijpen weer natuurlijker werd. Het bos kreeg een kruiden- en struikenlaag. Pionier- en weidevogels werden opgevolgd door rietvogels en daar kwamen later de struweel- en bosvogels bij. De populieren bleven en maken het nu tot een van de Wielewaalbolwerken van Nederland.



Jonge Zeearend in het Lauwersmeergebied (PvP)

Hans bemerkt en roemt onze vogelkennis, want terwijl hij vertelt scoren we een leuk lijstje bij elkaar. Dat zijn o.a. Goudvinken,

Sijsjes, Grote Bonte Specht en Boomkruipers, veel Kramsvogels en zo'n 20 Koperwieken. De Merels worden gecheckt: er zou wel eens een Beflijster tussen kunnen zitten. Het open water is natuurlijk feest. Naast vooral veel Bergeenden (300) en ander waterwild zien we 3 Wilde Zwanen en 4 Zeearenden: 2 adulten en 2 voorbijvliegende jonge beesten. Het roofvogelfeest gaat verder met een Slechtvalk, een Bruine Kiek, een Havik die door een Kraai achternagezeten wordt en een Visarend met prooi. Ook een Raaf vliegt voorbij.



Wilde Zwaan in het Lauwersmeergebied (PvP)

We vervolgen de excursie. Hans heeft oog voor detail en benoemt onderweg wat paddenstoelen zoals het Plooirokje, ziet de uitwerpselen van een bessenetende Marter en wijst ons op een Otterspoor. We kijken nog even bij een schraallandje waar in het bloeiseizoen volop orchideeën en Parnassia staan. Ook Rond wintergroen. Pieter is ook

scherp en ontdekt het enige bloeiende exemplaar van deze fraaie soort.



Plooirookjes bij het Lauwersmeer (TH)

Onze tocht zit er bijna op. Bij een open plas spot Freek wat Brilduikers, zien we nog een Kuifduiker, veel Kuifeenden en een Wulp. We horen 3 Waterrallen en een eerste Cetti's Zanger. Hans wordt hartelijk bedankt. Hij tipt ons nogmaals de plek voor Pestvogels en een mooie route voor de rest van de dag. Zijn betrokkenheid is groot. Later dat weekend zal hij nog 3x bellen om te informeren of we het naar de zin hadden of om tips te geven.

Super, maar het twitchbloed kruipt waar het niet gaan kan. Snel naar de auto's en met enige spoed naar de locatie wat verderop bij **Lauwersoog**. We komen als eerste aan en er is meteen ontlading. In een kale boom voor ons herkennen we al een eerste Pestvogel en er vliegen er meer.



*Pestvogels bij Lauwersoog, 5 november 2023
(lb: PS, lo en rb: TH, ro: PvP)*



Intussen is iedereen gearriveerd en we krijgen een geweldige show opgevoerd. Terwijl het in Zuid-Nederland al hard regent, kijken wij met de zon in de rug naar een blauwe lucht waarvoor 8 Pestvogels op en neer vliegen en die als Grauwe Vliegenvangers of Bijeneters steeds insecten uit de lucht plukken om vervolgens weer mooi te poseren in wat kale boomtoppen. Heerlijk om zo'n prachtsoort vol in beeld te hebben. Voor sommigen een nieuwe soort en voor de anderen veelal lang geleden dat ze deze nog zagen. Dit is genieten met een grote G. Als er zo'n 1400 foto's gemaakt zijn gaan we weer verder. Deze kan van de lijst, op naar de volgende wenssoort.



Vogelen in de Peazemerlannen (HB)

Onze volgende stop is bij Paezens en Moddergat, bij de **Peazemerlannen**. Dit buitendijkse gebied kan goed zijn voor soorten als Velduil, Strandleeuwerik, Sneeuwgorz en Frater. De laatste soort blijft steeds noordelijker en is bijvoorbeeld in Zeeland al bijna niet meer te vinden. We

steken de dijk over en lopen richting de kwelders. Al meteen wordt een groep van zo'n 60 kleine vinkachtigen opgemerkt. Zouden het Fraters zijn?



Fraters in de Peazemerlannen (PvP)

De groep blijft maar zenuwachtig rond vliegen, een aantal keren dichtbij en uiteindelijk vallen ze op kijkafstand in. Jawel, de Fraters zijn binnen. Er zitten meer kleine vogeltjes. Naast diverse Graspiepers zien we dichtbij ook 2 Oeverpiepers, 2 Rietgorzen en een groep van zo'n 50 Kneuen.



Oeverpieper in de Peazemerlannen (PvP)

Even verderop wordt weer tot kalmte gemaand. Voor ons zitten enkele Sneeuwgorzen. Als iedereen ze goed gezien heeft lopen we langzaam dichtbij. De 6 Sneeuwgorzen laten zich rustig van dichtbij benaderen en de fotografen kunnen helemaal los gaan op deze fraaie beestjes.

We verlaten het asfalt en lopen de modderige kwelder in. Laarzen zijn aan te raden. De kwelder is goed voor zo'n 100 Rotganzen, 200 Brandganzen, wat Veldleeuweriken, Eksters en 2 Blauwe Kiekendieven, maar de echte rijkdom zit op het wad. Overal zitten Bergeenden. Tellen is onmogelijk maar we schatten dat het er zeker 1000 zijn. Als we wat dichtbij komen en met de telescoop het wad afspeuren zijn de 1000-en steltlopers beter op naam te brengen. De Bergeenden staan verspreid over het hele wad, de 100-en Scholeksters meer geclusterd.



Scholeksters boven het wad (PvP)



Sneeuwgorzen in de Peazemerlannen, 4 november 2023
(lb: Pvp, lo en rb: TH, ro: PS)

We zien Bonte Strandlopers, daartussen Wulpen, Zilverplevieren, wat Pijlstaarten, Slobeenden, Steenlopers, Rosse Grutto's en Kanoeten. Vooraan zijn 10-tallen Tureluurs te zien met enkele Zwarte Ruiters ertussen, Bontbekplevieren en Steenlopers. Dit verveelt nooit en maakt duidelijk dat ons grootste natuurgebied van onschatbare waarde is. Intussen lopen we terug de kwelder op over een zeer modderig pad. We zien een Slechtvalk en eerste Kleine Zilverreiger, maar die krijgen weinig aandacht want in de verte, waar buitendijks ook al de hele tijd wat auto's staan te posten, vliegen 2 Velduilen op. Het tempo wordt opgevoerd.



Velduil in de Peazemerlannen (PS)

Snel terug naar de auto en een stukje terugrijden om te kijken of we dichterbij de uilen kunnen komen. Even later rijden we de dijk over en is het meteen raak. Een Velduil vliegt op, krijgt gezelschap van een 2^e en valt

even verderop in. Aan de grond zijn ze geweldig te zien. Kicken, dit was mijn wenssoort. Het was erg lang geleden dat ik deze prachtuil zag maar het wordt meer dan goedge maakt. Op de grond blijkt dat we naar verschillende uilen staan te kijken. Er zitten maar liefst 5 Velduilen op de grond. Dan komt er een 6^e exemplaar over de dijk vliegen en gaat vlakbij ons op een paaltje zitten. Geweldig. De andere vogelaars/ fotografen moeten zo nodig dichterbij komen. Met het nodige commentaar van diverse VWG-er's rijden ze tot voor de Velduil die daarop meteen wegvliegt. Zo jammer dit gedrag, maar voor mij is de Velduil nu nog dichterbij gaan zitten. Heerlijk, gewoon een tijdlang door de telescoop naar dit beest kijken. De uil kijkt continu alert om zich heen. Niet gek met die drukte.

Het wordt donkerder en de voorspelde regen heeft ons, weliswaar wat later dan voorspeld, toch bereikt. Tijd om terug te gaan, maar wat een dag. De gewenste soorten als een kadootje prachtig in beeld. In Ommeromte is het weer behaaglijk, velen gaan aan de koffie. Voor iets warmes, maar ook om niet in te kakken. Iets na half zeven wordt het eten gebracht door de cateraar. Stampot klinkt weinig verheffend, maar er is keuze uit heerlijke boerenkool- en zuurkoolstampot, evenals een prijswinnende stampot van pompoen met

appel. Heerlijk na een hele dag in de buitenlucht en iedereen laat het zich dan ook goed smaken. Het afwijzen van de Apfelstrudel als toetje was een goede keuze, want er kan niets meer bij. Na het uitbuiken is het tijd voor de kwis. Er is nu wel een laptop maar de beamer blijkt een aansluiting uit het jaar nul te hebben. Dan geen individuele kwis, maar een verdeling in twee groepen. De beelden zijn eerder vertoond, maar dat men dichterbij het (betere) beeldscherm zit speelt ook mee: er wordt duidelijk beter gescoord dan in de grote zaal van Den Aard.



Quizvraag: welke soorten zie je hier? (tekening HB)

Mooi om te zien hoe er gediscussieerd wordt. De ene keer helpt jarenlange ervaring, een andere keer een spontane ingeving. De zichzelf als 'mindere goden' bestempelende deelnemers laten zich soms inpakken door de ervaren vogelaars.



*Velduilen in de Peazemerlannen, 4 november 2023
(lb: TH, rb: PS, lo en ro: PVP)*

Niet altijd terecht, zo blijkt. Uiteindelijk hebben we wel een duidelijke winnaar, maar heeft iedereen een avond leuk vermaak gehad. Er worden nog wat speciaalbiertjes gedronken, maar iedereen gaat wat eerder dan de dag ervoor slapen.

Zondag 5 november

Opnieuw is iedereen op tijd wakker. Vogelaars zijn geen echte uitslapers lijkt. Na het ontbijt gaan we eerst op pad. Schoonmaken kan later wel als de regen ons weer bereikt heeft. Het is grauw en het miezert wat in de ochtend, maar toch zijn de vooruitzichten niet slecht. Tot 1 uur zou het droog moeten blijven. Hoewel we gisteren al een mooie dag hadden en het weekend of zelfs jaar niet meer stuk kan, zijn er toch ook weer soorten die bijgeschreven moeten worden. Dat zijn als eerste de Strandleeuwerik en daarna de Baardman.

Voor eerstgenoemde gaan we, naar een tip van Hans, eerst naar **Ternaard**. Hier is het om 11.00u hoog water, goed voor wadvogels en het is dus een goede plek voor de Strandleeuwerik. Te voet steken we de dijk over en lopen richting het wad (It Skoar). In de kwelders opnieuw Brand- en Rotgans. Ook zien we een groep van zo'n 300 Goudplevieren. En net als de dag ervoor met de Fraters, zien we dichterbij de kust een groep van zo'n 30 zangvogels op- en

rondvliegen. Het lijken wel Strandleeuweriken. Deze keer is het sneller duidelijk, ze blijven wel wat zenuwachtig rondvliegen maar vallen uiteindelijk in op een plek waar iedereen ze mooi kan bekijken.



Strandleeuweriken bij Ternaard (TH)

We kunnen zelfs wat dichterbij komen en zien zo in totaal zo'n 30 Strandleeuweriken. Veel meer dan de Veldleeuweriken hier (2 stuks), Rietgors, 12 Graspiepers en nog zo'n 5 Oeverpiepers vormen het andere 'grut'. En uiteraard weer een grote groep Spreeuwen die we ook overal in groten getale tegen komen.

Het wad ligt er fantastisch bij, het licht is mooi en het is nagenoeg windstil waardoor het water spiegelglad is.



Vogelen bij Ternaard (TH)

En verspreid over het wad staan echt overal Bergeenden, nog meer dan gisteren. 3000 stuks is een voorzichtige schatting. Uiteraard aangevuld met eenden als Smient en Slobeend (300) en steltjes als Scholekster en Wulp, waarvan er hier ook meer zitten dan gisteren.



Het wad bij Ternaard ligt er prachtig bij (TH)



Natuurlijk wat Bonte strandlopers, ten minste 1 Kanoet en 2 Zilverplevieren. Er zit uiteraard meer, maar ondanks de gunstige omstandigheden is het door de grote afstand toch lastig alles op naam te brengen. Nieuw en leuk is een groep van ongeveer 60 Kluten die over het wad komen aanvliegen en zich in de groep mengen.

Voor velen lonkt de Baardman dus lopen we terug om naar het Lauwersmeer te gaan. Toch is er weer oponthoud, in een sloot zitten wat Wilde eenden en vliegt een IJsvogel op. De 2^e blijkt, sommigen hebben deze soort gisteren ook al gezien. Iets verderop stoppen we weer bij wat 'vogelakkers'. Velden met uitgebloeide zonnebloemen en nog bloeiende soorten daartussen. Het is een prachtig gezicht om 10-tallen Holenduiven te zien zitten op de zonnebloemen. Stilstaand ontwaar je ook de Putters en enkele Ringmussen.



Balancerende Buizerd (TH)

Voor de veel zwaardere Buizerd is het een mooie balansoefening om op een zonnebloem te blijven zitten.

Door naar de Baardmannen maar weer, hoog op de verlanglijst bij sommigen. Toch buigen we bij **Lauwersoog** even linksaf de haven in. Aanvankelijk zit er weinig in de stille haven, wat Futen en Aalscholvers. Even verderop kunnen we echter over de rustige Waddenzee uitkijken. Goed voor de soortenlijst met een enkele Eider en vrouw Grote Zaagbek. Grappig is opnieuw een IJsvogel op de basaltblokken aan de kust. Ook zitten er nog 4 Kuifduikers en 10 Pijlstaarten. Als we denken het wel gezien te hebben, duikt er verderop een duiker op.



Roodkeelduiker bij de haven van Lauwersoog (PS)

Het blijkt een Roodkeelduiker te zijn en zo dichtbij heeft nog niemand ooit zo'n beest gezien. Heel fotogeniek uiteraard, de vogel laat zich nauwelijks storen. Dit 'tamme'

gedrag kan echter ook duiden op een zwakke vogel. De bruinige buik is misschien het resultaat van olie. We lopen toch maar weer even door want dit loont. Vanaf Schiermonnikoog vliegen grote groepen eenden naar het vaste land. Bergeenden en Smienten zijn nog wel te herkennen maar het is ver weg. Een stern komt dichterbij en wordt eerst als Visdief bestempeld. Daar is niet iedereen het mee eens, toch een Grote Stern. Een 2^e exemplaar wordt ook als zodanig gedetermineerd, maar het blijft moeilijk in de winter. Het wordt geen 'fittie', maar de meningen blijven verdeeld. Peter brengt later de uitkomst.



Noordse Stern bij de haven van Lauwersoog (PS)

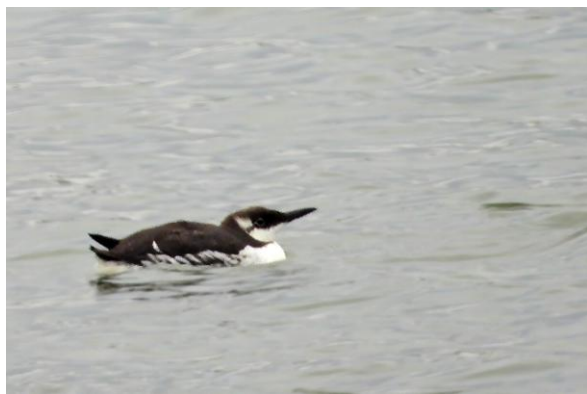
Terwijl iedereen terugloopt naar de auto, rent hij vooruit en fotografeert de 2 sterns. Het blijken Noordse Sterns te zijn (vogelgidsen zeggen dat de Noordse Stern van april t/m oktober in NL is, maar begin november moet kunnen. Op basis van snavel en korte poten geef ik Peter en Obs gelijk).

Er is meer te zien, bijna vanzelfsprekend zitten er Steenlopers op de kade, net als 3 Paarse Strandlopers.



Paarse Strandloper bij de haven van Lauwersoog (TH)

In de haven dobbert nu een Zeekoet. Ook leuk, en mooi te bekijken. Deze lijkt echter niet fit. Volgens een recent artikel spoelen er nu veel Zeekoeten en vooral Alken aan. Voedselgebrek lijkt de oorzaak. Het verhaal werd i.i.g. onderstreept door de dode Alk die we bij Ternaard vonden.



Zeekoet in de haven van Lauwersoog (MJvdB)

Dan eindelijk gaan we toch naar het Lauwersmeer. Het **Jaap Deensgat** is een bekende plek voor Baardmannetjes. Freek hoort ze al vanuit een open raam en even verderop zien we wat bolletjes overvliegen, maar het is niet bevredigend. Zo'n mooie soort wil je graag zien. Met andere soorten hadden we al geluk, dat is er nu niet voor iedereen. Op verschillende plekken testen we ons geluk. Iedereen hoort ze uiteindelijk wel. Zien wordt moeilijker door de toenemende wind. Ikzelf krijg kort 2 mannetjes in beeld, het is secondenwerk voor ze weer weg zijn, dieper het riet in. Peter is de koning en kan er één mooi vastleggen op de foto.



Man Baardman bij het Jaap Deensgat (PS)

Er is echter meer te zien, al ligt de focus op de Baardmannetjes. Op het water zitten 2 Grote Mantels, een Zwarte Ruiters, 4 Brilduikers en de nodige andere eenden. Er vliegen wat Watersnippers over en aan de

overkant gaan 100-en Grauwe ganzen de lucht in. Er zit ook een Slechtvalk, dicht bij wat Kolganzen. Tom pikt een nieuw steltje op wat snel onze kant opvliegt. Het blijkt een Bokje, erg gaaf.

De lucht wordt donker, het is fris en de meeste geloven het wel en willen terug naar huis. Freek is gebrand op de Baardman en kondigt aan nog een uur te blijven. Dat hoop ik niet, maar ik ga nog even kijken in de schuilhut. Zo kan ik ook nog een eenzame foeragerende Lepelaar aan de lijst toevoegen. Terug uit de hut blijkt toch iedereen op de terugweg naar de auto te zijn. Het miezert intussen.

We rijden terug naar de accommodatie en pakken onze spullen in. Vervolgens wordt de afwas nog gedaan en de ruimte veegschon opgeleverd. Sommigen staan in de startblokken om te vertrekken. Op *pole position*, want ze moeten thuis Max Verstappen zien. Een rare hobby, al moet ik toegeven dat ik de avond ervoor met de 'ex-harde kern van PSV' ook de voetbalwedstrijd heb gekeken. Een primeur voor een VWG weekend, volgens mij. Rond 3 uur rijden we allemaal weer terug naar het Zuiden. Iedereen kijkt terug op een gezellig weekend met fantastische waarnemingen, blijkt in de groepsapp.

De terugweg duurt al lang, maar voor Cees, Rien en Annie helaas nog een uur en een



kwartier langer. Ze hebben pech onderweg en moeten met vervangend vervoer verder. Vervelend, maar ook zij komen veilig thuis.

Onze grote organisator Edwin van der Werf wordt uitvoerig bedankt. Hij doet er alles aan om kloteweekenden te organiseren zodat hij een keer het stokje kan overdragen. Helaas voor hem is dat wéér niet gelukt. Pieter en Paul bepalen met instemming van de hele groep dat Edwin het volgend jaar wéér mag organiseren.



Edwin mag het weekend ook volgend jaar weer organiseren (TH)

Tenslotte een bericht voor de thuisblijvers: laat deelname niet afhangen van het weer! We hebben eerder ondanks slechte voorspellingen toch mooie weekenden gehad. De soortenlijst is blijven steken op 112 soorten, 12 minder dan de vorige keer maar een hele aardige score voor deze tijd van het jaar. Nieuwkomers en iedereen die twijfelt nodig ik van harte uit om het de volgende keer zelf mee te maken. ■

Soortenlijst

Roodkeelduiker
Fuut
Dodaars
Kuifduiker
Aalscholver
Blauwe Reiger
Roerdomp
Grote Zilverreiger
Kleine Zilverreiger
Koereiger
Lepelaar
Wilde zwaan
Knobbelzwaan
Wintertaling
Bergeend
Nijlgans
Pijlstaart
Slobeend
Wilde eend

Krakeend
Smient
Tafeleend
Kuifeend
Eider
Brilduiker
Grote Zaagbek
Toendrarietgans
Gruwe gans
Kolgans
Rotgans
Brandgans
Buizerd
Sperwer
Havik
Bruine Kiekendief
Blauwe Kiekendief
Zeearend
Visarend

Torenvalk
Slechtvalk
Smelleken
Fazant
Waterhoén
Waterral
Meerkoet
Zilverplevier
Bontbekplevier
Goudplevier
Kievit
Scholekster
Kluut
Watersnip
Bokje
Wulp
Rosse Grutto
Tureluur
Zwarte Ruiter

Paarse Strandloper
Kanoet
Steenloper
Bonte Strandloper
Kokmeeuw
Stormmeeuw
Zilvermeeuw
Grote Mantelmeeuw
Kleine Mantelmeeuw
Noordse Stern
Alk (dood)
Zeekoet
Houtduif
Holenduif
Turkse tortel
Velduif
Ijsvogel
Grote Bonte Specht
Veldleeuwerik

Strandleeuwerik
Oeverpieper
Graspieper
Pestvogel
Winterkoning
Heggemus
Roodborst
Roodborsttapuit
Merel
Kramsvogel
Koperwiek
Zanglijster
Baardman
Cetti's Zanger
Tjiftjaf
Goudhaan
Pimpelmees
Koolmees
Boomkruiper

Rietgors
Sneeuwgors
Vink
Sijs
Groenling
Putter
Goudvink
Frater
Kneu
Ringmus
Huismus
Spreeuw
Gaai
Ekster
Kauw
Raaf
Zwarte kraai
Roek



Handkenmerken voor **DUMMIES**

(en gevorderden) 2.0



Raymond Klaassen, Marcel Sandifort,
Sylvia de Vries & Benjamin Muis

Ter herinnering aan Jan Wouters: 'Handkenmerken'

Mark Sloendregt

Op 6 december 2023 organiseerde de Ringersvereniging voor hun leden een 'Ringersdag'. Aan de leden werd die dag de tweede versie van 'Handkenmerken' geheel kosteloos aangeboden, mede dankzij een gift van de nabestaanden van Jan Wouters.

Ons zeer gewaardeerde lid Jan Wouters overleed plotseling op 12 juni 2023. Op zijn uitvaart in Reusel werd om een bijdrage voor de Ringersvereniging gevraagd.

Het eerste exemplaar van de 'Handkenmerken' werd tijdens die Ringersdag door Raymond Klaassen aan Pieter Wouters overhandigd. In deze uitgave is ook een inlegvel gestoken met een 'In memoriam' van het bestuur van de Ringersvereniging. In mooie bewoordingen wordt herinnerd aan Jan en zijn passie voor vogels en ringonderzoek. Zo wordt ter afsluiting aan de ringers gevraagd bij het gebruik van de 'Handkenmerken' Jan te bedanken en de herinnering aan 'unne goeie mins' levendig te houden.

Jan betekende veel voor de Ringersvereniging, al vanaf 1975 was hij actief ringer. Een vriendelijke en rustige man waar je graag mee samen was. Ook een betrokken lid met kennis van zaken, die hij graag deelde met anderen. Enorme aantallen vogels heeft Jan in zijn leven geringd waarbij alle details keurig werden bijgehouden, zodat terugmeldingen geduid konden worden.

Zijn eerst ringvangst was een Korhoen. In totaal heeft Jan 61.815 meldingen op zijn naam staan: 49.524 ringvangsten en 12.291 terugmeldingen, van in totaal 112 verschillende vogelsoorten. 2012 was het jaar met de meeste vangsten.

Het moge duidelijk zijn dat het verlies van Jan groot is voor iedereen, en zeker voor zijn vrouw Margo en zijn broer Pieter. Dankzij initiatieven als 'Handkenmerken' blijven de herinneringen aan hem voortbestaan, geheel in de geest van zijn passie voor vogels! Iedereen hartelijk dank voor de donaties aan de Ringersvereniging! Dank namens zijn vrouw Margo van Gestel, zijn broer Pieter, en Raymond Klaassen namens het bestuur van de Ringersvereniging. ■

In memoriam van de Ringersvereniging:

In herinnering aan Jan Wouters

U krijgt als lid van de Ringersvereniging deze tweede versie van 'Handkenmerken' geheel kosteloos aangeboden, mede dankzij een gift van de nabestaanden van Jan Wouters.


Verenigingen vallen en staan bij de inzet van hun leden. Gelukkig kan de Ringersvereniging bouwen op een aantal betrokken leden. Zoals Jan Wouters dat was. Nooit op de voorgrond, maar altijd aanwezig als er iets georganiseerd werd, en altijd één van de mensen die reageerde als we een vraag aan de leden stelden. Op de Ringersdag schoot Jan je dan even aan om een bepaalde kwestie te bespreken of gewoon om even te babbelen. Bescheiden en betrokken, wat dat betreft zouden we misschien allemaal wel een beetje meer Jan mogen zijn.

Jan Wouters is op 12 juni 2023 onverwacht overleden door een noodlottig ongeval. Bij zijn afscheid werd in plaats van bloemstukken een bijdrage aan de Ringersvereniging gevraagd. Wij ontvingen dan ook een prachtige gift van € 1227.25 euro. Wij menen in de geest van Jan te handelen door deze bijdrage te gebruiken om de eerste complete versie van 'Handkenmerken', kosteloos aan alle leden en aspirant leden van de Ringersvereniging beschikbaar te stellen. Ook ringers die in 2024 lid worden kunnen we een exemplaar kosteloos aanbieden. We denken dat we onze leden hiermee een gunst verlenen. Dat doet recht aan het lid zijn van de Ringersvereniging. Tevens stimuleren we hiermee in brede zin de kwaliteit van het ringwerk in Nederland. Allemaal dingen die belangrijk waren voor Jan.

Volgende keer dat u de handkenmerken erbij pakt, denk dan graag even aan Jan. U mag hem dan best even bedanken. Zo houden we de herinnering aan 'unne goeie mins' levendig.

Het bestuur van de Ringersvereniging,

Raymond Klaassen, Marcel Sandifort, Erik Kleyheeg, Johannes Fokkens en Tijs van der Berg

 Handkenmerken voor dummies versie 2.0 is te bestellen op de [website](#) van het Vogeltrekstation. Versie 1.0 is [hier](#) gratis te downloaden.

*Man Blauwe Kiekendief op de Cartierheide,
26 februari 2022 (Jules Andela)*



Dynamiek van Blauwe Kiekendieven op slaapplaats Cartierheide

Tom Heijnen & Hans van Nunen

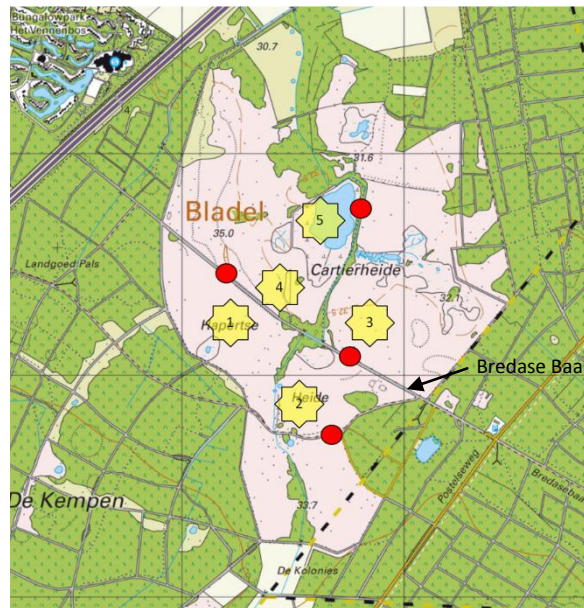
De Blauwe Kiekendief is in ons land een zeldzame broedvogel die sinds het begin van de jaren '90 dramatisch in aantal is afgenomen. De weinige broedvogels trekken in de winter vermoedelijk niet ver weg, en krijgen dan gezelschap van soortgenoten uit noordelijk Europa (Sovon 2022), vooral als het noordelijk van ons koud en besneeuwd is. Koudeinval kan, ook midden in de winter, tot verplaatsingen van de vogels leiden. Verspreid over Nederland overwinteren enkele honderden Blauwe Kiekendieven. De vogels overnachten op gemeenschappelijke slaapplaatsen in hoogvenen, heidegebieden, moerassen en boerenland. In Nederland zijn slaapplaatsen van tientallen vogels bekend.

Ook in de Kempen zijn er slaapplaatsen, waarvan die op de Cartierheide het bekendste is. In de jaren '70 en '80 werden hier al slaapplaattellingen gehouden. Het aantal slapers kon toen oplopen tot 14 vogels. Ook daarna werd er nog regelmatig geteld. In dit artikel presenteren we de gegevens uit de winters 2019/20 tot en met 2022/23.

Methode

Het gebied

De Cartierheide, waaronder in dit artikel ook de Hapertse Heide wordt verstaan, ligt in de Boswachterij De Kempen ten zuidwesten van Eersel. Het deel ten noorden van de Bredase Baan is eigendom van Natuurmonumenten en het deel ten zuiden hiervan is eigendom van Staatsbosbeheer.



Figuur 1. Slaaplocaties van Blauwe Kiekendieven (geel, 1 t/m 5) en telposten (rood). Slaaplocatie 4 werd in de besproken periode niet gebruikt.

Het beheer van het gehele gebied wordt sinds de jaren negentig gedaan door Staatsbosbeheer. Het gebied is 215 ha groot en bestaat voor zo'n 150 ha uit overwegend droge heide met natte stukken, diverse vennetjes en een gegraven plas, bekend als het Pannegoor.

Telposten

Het is niet mogelijk om de Cartierheide vanuit één telpost te overzien. Er zijn vijf (historische) slaaplocaties van Blauwe Kiekendieven bekend die vanaf vier posten werden geteld (figuur 1). Gegevens over verplaatsingen van kiekendieven over de heide werden door de tellers per gsm uitgewisseld. Als er weinig waarnemers waren dan werd in ieder geval de telpost bij slaaplocatie 3 of 4 bemensd.

Telmethode

In de winters 2019/20 tot en met 2022/23 werden van oktober t/m maart maandelijks avondtellingen gehouden, op de laatste zaterdag van de maand (tabel 1). Naast deze reguliere tellingen vonden op enkele data aanvullende tellingen plaats. Deze zijn niet

in de analyse betrokken, tenzij uitdrukkelijk anders is vermeld.

De tijd van de dag werd afgestemd op het moment van zonsondergang, met als richtlijn (Sovon 2010) dat ca 60 min. voor zonsondergang werd begonnen en ca 45 min. na zonsondergang werd gestopt.

Tabel 1. Reguliere teldata van avondtellingen met getelde aantallen slapers in de winters 2020/21, 2021/22 en 2022/23. Er werden geen onvolwassen vogels en ringstaarten (zie tekst) waargenomen.

Datum	Zon onder	Telling	ad♂	ad♀	Totaal
26-10-2019	18:23	17:20-19:25	0	0	0
23-11-2019	16:38	15:35-17:40	0	0	0
28-12-2019	16:33	15:30-17:20	3	0	3
25-1-2020	17:13	16:15-17:45	3	0	3
29-2-2020	18:16	17:10-18:50	4	0	4
28-3-2020	19:06	18:10-20:10	1	0	1
31-10-2020	17:13	16:40-17:40	0	0	0
28-11-2020	16:33	16:10-17:15	3	0	3
19-12-2020	16:29	15:40-17:10	3	0	3
23-1-2021	17:10	16:10-17:50	4	1	5
27-2-2021	18:14	17:20-18:50	5	1	6
27-3-2021	19:05	18:10-19:30	1	0	1
30-10-2021	18:15	17:15-18:30	0	0	0
27-11-2021	16:35	15:45-17:10	3	0	3
18-12-2021	16:29	15:30-17:15	2	1	3
22-1-2022	17:09	16:15-17:31	4	1	5
25-2-2022	18:12	17:45-18:45	2	0	2
26-3-2022	19:03	18:00-20:10	0	0	0
26-11-2022	16:38	15:45-17:20	1		1
17-12-2022	16:31	15:30-16:50	2		2
21-1-2023	17:09	16:10-17:55	2	1	3
18-2-2023	17:59	17:00-18:25	3	1	4
25-3-2023	19:00	18:00-19:28	2	2	4

Enkele keren werd er ook in de ochtend geteld (tabel 2). Voor ochtendtellingen gold de aanbevelingen om ca 20 min. voor

zonsopkomst te starten en ca 60 min. na zonsopkomst te eindigen. Overigens bleek dat slapers soms pas 1-2 uur na zonsopkomst vertrokken.

Tabel 2. Teldata van ochtendtellingen met getelde aantallen slapers in de winters 2020/21, 2021/22 en 2022/23. Er werden geen onvolwassen vogels en ringstaarten waargenomen.

Datum	Zon op	Telling	ad♂	ad♀	Totaal
6-2-2021	08:08	07:45-08:45	4	1	5
2-1-2022	08:48	08:20-09:20	2	3	5
12-1-2022	08:44	07:45-09:00	0	0	0
8-1-2023	08:42	08:35-08:55	1	1	2

Omdat er weinig ochtendtellingen waren, komen de resultaten hiervan alleen terloops in dit artikel ter sprake.

Herkenning geslacht/leeftijd (Sovon 2010)

Adulte mannen zijn gewoonlijk eenvoudig te onderscheiden van vrouwen en jonge vogels, al valt dat in de schemering niet altijd mee. Als er twijfel bestond, werd de vogel als ringtail (= vrouw of onvolwassen vogel) genoteerd; dit kwam binnen de besproken periode overigens niet voor.

Tweede winter mannen zijn in de eerste helft van de winter te onderscheiden van de volwassen man door de donkere vlekken op rug en kop en soms een paar juveniele pennen. Volwassen mannen kunnen ook

vlekken op de rug hebben, maar die zijn dan meer licht wijnrood dan bruin.

Volwassen vrouwen (tweede winter en ouder) kunnen herkend worden aan het licht grijzig bruine kleeft, wittige onderbuik, grof gevlekte borst, goed zichtbare bandering op de armpennen en lichte (gele) iris.

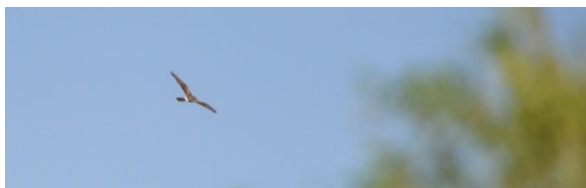
Eerste winter vogels (mannen en vrouwen) zijn warm geelbruin/okerkleurig, met een geelbruine ongetekende onderbuik en fijn gevlekt borst met dunne streping. Op de donkere bovenzvleugel is een dunne lichte streep zichtbaar en op de armvleugel zit een opvallende vlekkerige roestrode baan (bij volwassen vrouw vaag en beige). De koptekening is scherper en contrastrijker koptekening dan volwassen vrouw. Een bruine iris duidt altijd op een eerste winter vogel, maar bij eerste winter mannetjes kan de iris al van grijsbruin naar geel verkleuren.



Eerstejaars Blauwe Kiekendief bij de Putberg, 10 december 2023 (Toon van Kessel)

Aanvliegrichting

In de winters 2020/21 t/m 2022/23 werd de aanvliegrichting van slapende Blauwe Kiekendieven genoteerd, en tijdens de vier ochtendtellingen de wegvliegrichting. Dit geeft een indicatie van de 'herkomst' van de vogels.



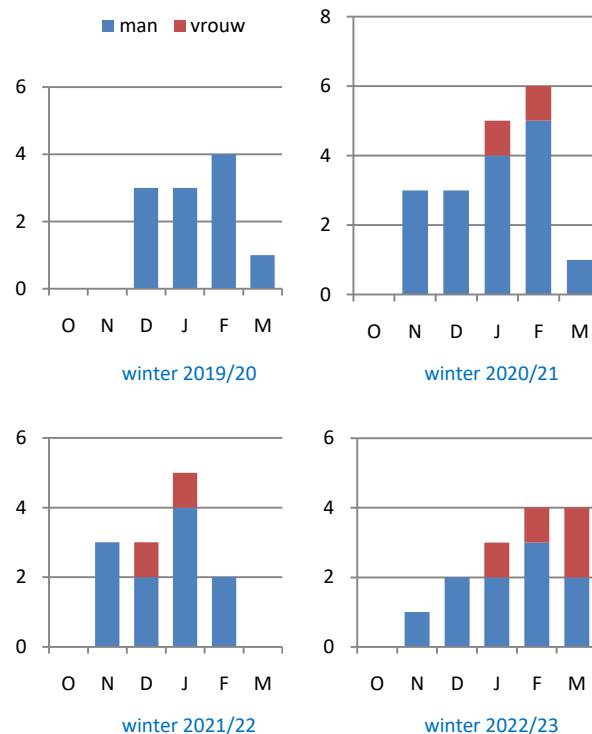
Ringstaart boven De Maaij, 19 april 2019 (TH)

Resultaten

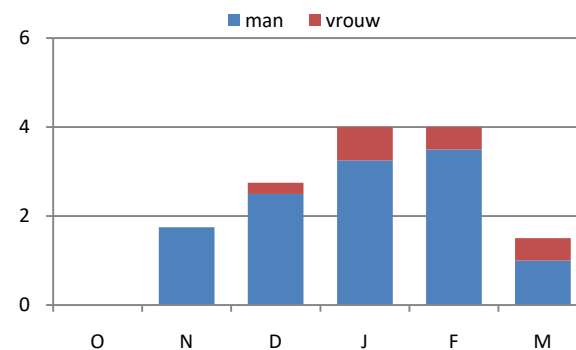
Aantalsverloop

Het aantal slapers varieerde van winter tot winter en ook binnen een winter (figuur 2, alleen reguliere tellingen). Het grootste aantal slapers was 6 vogels, waaronder 5♂, in februari 2021, maar gewoonlijk was het aantal lager. In de winter 2021/22 leverde een aanvullende telling in januari 2022 eveneens 6 vogels op, waaronder 4♂.

Tijdens de tellingen eind oktober werden geen slapers waargenomen. In november en december waren de aantallen gewoonlijk laag, met maximaal 3 slapers. Gemiddeld genomen waren in januari en februari de grootste aantallen slapers aanwezig, gemiddeld 4 met een uitschieter van 6.



Figuur 2. Aantal slapers per maand op de Cartierheide in de winters 2019/20 tot en met 2022/23.



Figuur 3. Gemiddeld aantal slapers op de Cartierheide per maand in de winters 2019/20 tot en met 2022/23.

Bij de tellingen eind maart werd gewoonlijk hooguit 1 slaper gezien; maart 2023 was met 4 vogels een uitzondering.

Sexratio

Adulte mannen waren veruit in de meerderheid, per winter variërend van 71 tot 100% met een gemiddelde van 86%. Het restant bestond uit adulte ♀. Eerste winter vogels werden niet gezien (tabel 3).

Tabel 3. Aantal slapers verdeeld naar sexe op de Cartierheide in de winters 2019/20 tot en met 2022/23 (maanden november t/m maart opgeteld).

Winter	Adult ♂	Adult ♀	% ♂
2019/20	11	0	100%
2020/21	16	2	89%
2021/22	11	2	85%
2022/23	10	4	71%
Totaal	48	8	86%

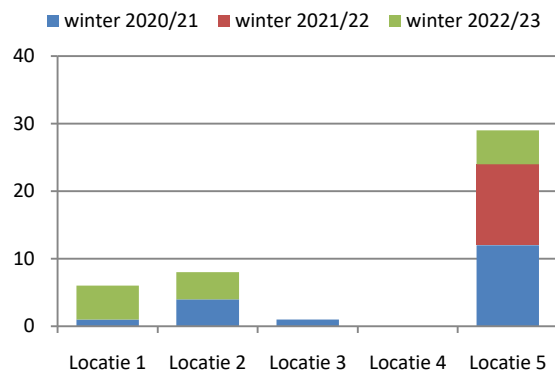
De maandelijkse aantallen waren te klein om iets zinnigs te zeggen over variaties in het aandeel adulte mannen door de winter heen.

Slaaplocaties

In de winter 2019/20 werden geen slaaplocaties genoteerd. In de drie winters daarna was locatie 5, gelegen aan de rand van het Pannegoor, veruit favoriet (figuur 4). Het avondmaximum tijdens de reguliere tellingen bedroeg hier 5 vogels (alle adulte

♂) in januari en februari 2021 en januari 2022. Bij een extra telling in januari 2022 werden 6 slapers (alle adulte ♂) op deze slaaplocatie aangetroffen.

De andere locaties werden soms wel maar vaak niet bezet. In de winter 2021/22 werd alleen locatie 5 gebruikt.



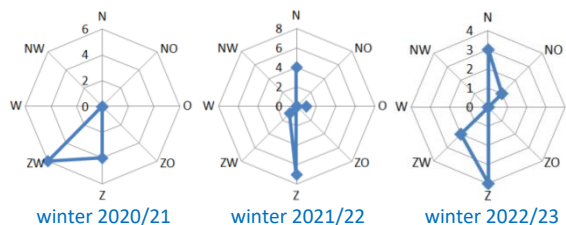
Figuur 4. Gebruik van slaaplocaties van Blauwe Kiekendieven op de Cartierheide in de winters 2020/21 tot en met 2022/23 (alle maanden opgeteld; zie figuur 1 voor ligging van de slaaplocaties).

In de andere twee winters waren er drie tot vier locaties bezet, overigens zonder een specifiek patroon in de winter.

Herkomst

De aanvliegrichtingen op de slaapplek geven een indicatie van waar de vogels overdag (of althans aan het einde van de dag) verbleven, al kan uiteraard niet worden

uitgesloten dat de vogels 'via een ommetje' naar de Cartierheide gingen. De meeste slapers arriveerden uit zuidelijke richting, al varieerde dat tussen winters en binnen een winter (figuur 5). De overwegend zuidelijke herkomst correspondeerde met clusters van waarnemingen in de Weijerkens, de Pielis en, in België, de Riebos (figuur 6, op volgende pagina).



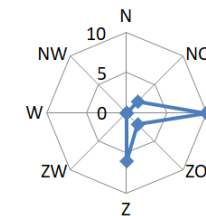
Figuur 5. Aanvliegrichting van slapers in de winters 2020/21 tot en met 2022/23.

In de winters 2021/22 en 2022/23 kwamen er ook slapers uit noordelijke richting. Wellicht waren dit vogels die overdag op en rond de Misperleindse en Neterselse Heide of de Landschotse Heide verbleven, al is het dan opvallend dat er in 2020/21 (toen er in die gebieden ook kiekendieven waren) geen slapers uit noordelijke richting kwamen.

De aanvliegrichtingen wezen er niet op dat er vogels sliepen die overdag bij het Beleven (noordelijk van Reusel), op de Maaijerheide (onder Bergeijk) en in Plateaux-Hageven verbleven.

De vier ochtendtellingen gaven overigens een ander beeld: opvallend veel slapers verlieten de slaapplek in oostelijke richting (figuur 7). De gegevens zijn echter te beperkt om conclusies aan te verbinden.

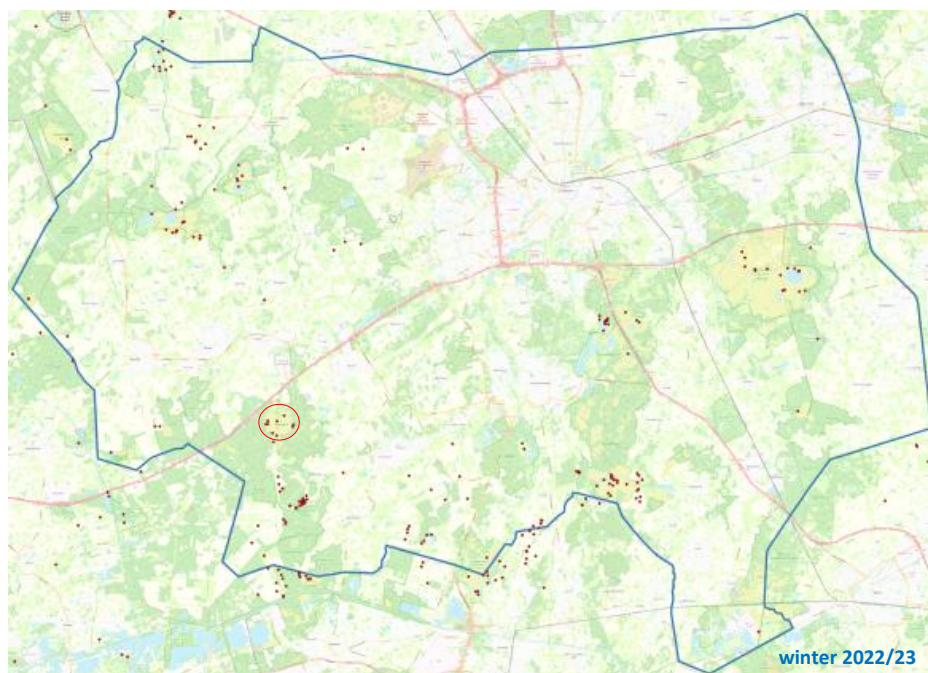
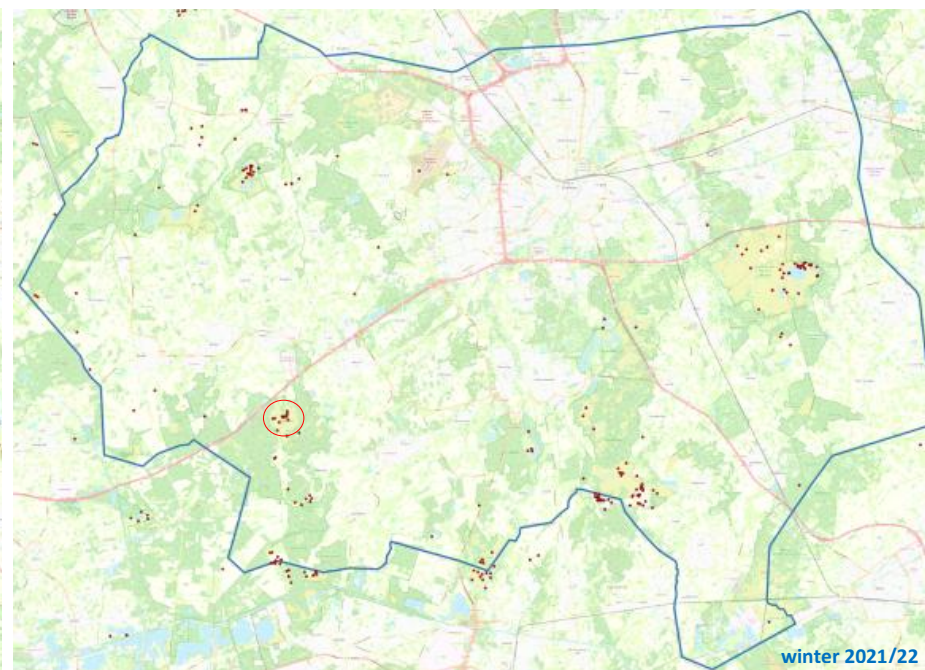
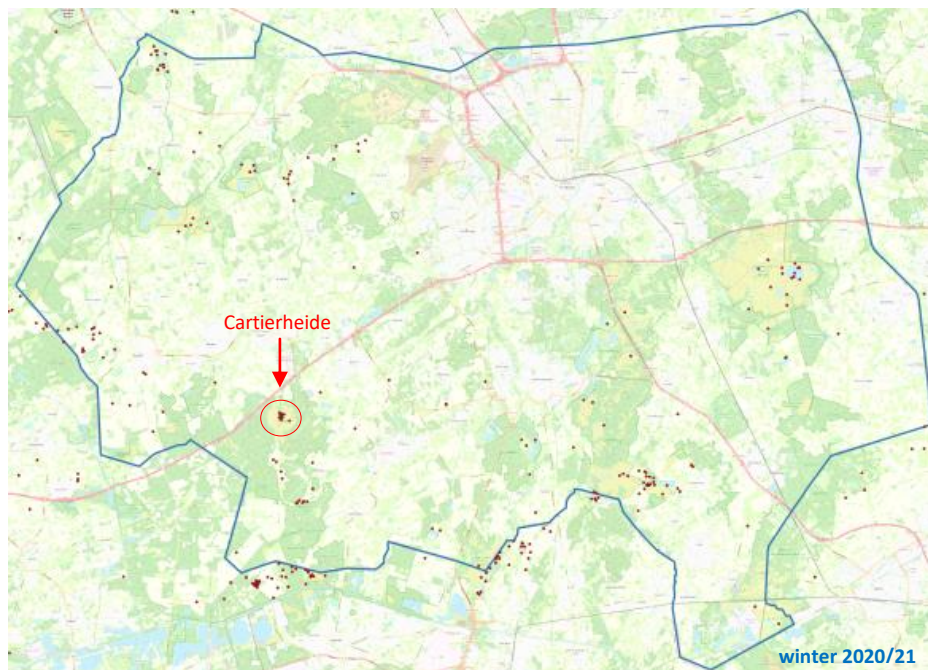
Figuur 7. Wegvliegrichting van slapers in de ochtend (vier tellingen uit verschillende winters gecombineerd).



Gedrag

De vogels arriveerden bij helder weer gemiddeld later dan bij donker weer. Dikwijls gebruikten ze de tijd dat ze vroeger aankwamen om te foerageren. Tegen het donker zochten ze hun slaapplek op. Door laag over de heide te vliegen bekeken ze de plekken naar hun keuze, waarna ze pardoes op de grond neerstreken. Na zonsondergang was de vlucht rechtlijniger en kwamen de vogels ook 'massaler' op de slaapplek aan.

Opvallend hierbij was dat de mannen bij voorkeur op korte afstand bijeen gingen slapen. Soms eiste een vrouw de slaapplek van mannen op door ze weg te jagen en er zelf in te vallen. De vrouwen waren blijkbaar dominant over de mannen. De mannen gingen dan iets verder slapen, maar vertrokken niet naar een andere slaapplek.



Ringstaart bij het Soerendonks Goor, 12 maart 2022 (Jules Andela)

Figuur 6. Waarnemingen van pleisterende Blauwe Kiekendieven in de Kempen, periode 25 oktober t/m 30 maart in de winters 2020/21 tot en met 2022/23 (bronnen: waarneming.nl en waarnemingen.be).



Discussie

Aantalsverloop

De Cartierheide is vanaf tenminste oktober 1975 bekend als slaappleaats voor Blauwe Kiekendieven. In de periodes 1977/78 tot en met 1982/83, 2000/01 tot en met 2003/04, 2006/07 en 2011/12 tot en met 2022/23 werden 's winters systematische slaappleaatsstellingen gehouden (samenvatting in tabel 4).

Het aantal slapers varieerde sterk van winter tot winter en binnen een winter. In de periode 1977/78-1982/83 waren er gewoonlijk nul tot 6 slapers, met in de derde decade van december 1978 een uitschieter van 14 stuks, waarschijnlijk als gevolg van invallende vorst (Cornelissen 1987a). In de winters 2001/02-2006/07 werden 1 tot 13 slapers genoteerd, waarbij de maxima achtereenvolgens in februari, december-januari en twee keer in december lagen (Wouters 2003, 2004, 2005). Bij tellingen vanaf 2017/18 werden zulke hoge aantallen niet meer bereikt. Meestal sliepen er enkele kiekendieven, met een maximum van 6 in februari 2021.

Het is niet duidelijk wat het grillige verloop van het aantal slapers vanaf 1977/78, met af en toe hoge aantallen (≥ 10 ex) tot in ieder geval de winter 2006/07, kan verklaren.

Tabel 4. Samenvatting aantal slapers per maand per winter op de Cartierheide, gebaseerd op slaappleaatsstellingen. Indien er meer dan één telling was in een maand, dan is het hoogste aantal genomen. Blanco = niet geteld. Maxima per winter zijn rood gedrukt.

Winter	Nov.	Dec.	Jan.	Feb.	Mrt.
1977/78	0	6	0	1	4
1978/79	2	14	1	2	0
1979/80	0	4	4	2	0
1980/81	2	6	4	3	0
1981/82	0	2	0	0	1
1982/83	1	0	5	0	0
2001/02	4	6	5	11	11
2002/03	5	13	11	7	7
2003/04	5	10	6	5	5
2006/07	1	10	6	1	3
2011/12	2	1	3		
2012/13	0	2		4	4
2013/14	0	2	2	2	0
2014/15				2	
2015/16			3		4
2016/17	0	0	1	2	
2017/18		3	4	3	
2018/19		0	0	4	0
2019/20	0	3	4	4	1
2020/21	3	4	5	6	1
2021/22	3	3	6	2	0
2022/23	1	2	3	4	4

Invallende vorst in noordelijke regionen veroorzaakte vermoedelijk diverse pieken (Cornelissen 1987a), maar een goede analyse hiervan ontbreekt. Variaties in het aanbod van Veldmuizen, de belangrijkste

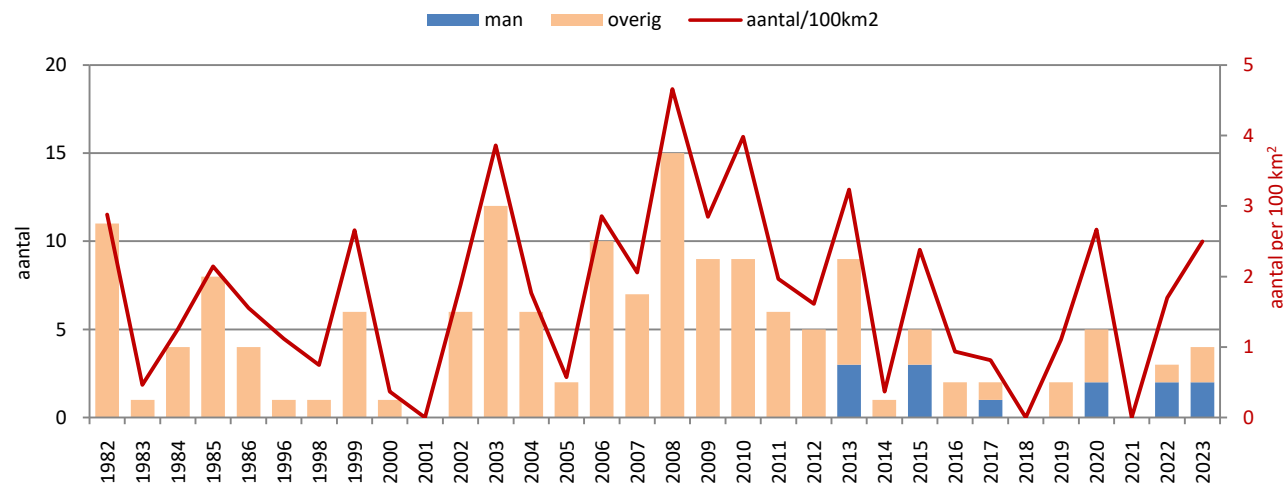
prooi van Blauwe Kiekendieven (van Manen 1996, Vervoort & Klaassen 2016, van Boekel & Jansen 2022), zullen eveneens van belang zijn.

De wintervogeltellingen, gehouden in grote delen van de Kempen in de maand januari, laten in de periode 1982-2023 sterk wisselende aantallen zien, met wat hogere aantallen in januari 2003 t/m 2013 dan in de winters ervoor en erna (zie aantal/100km² in figuur 8 op de volgende pagina).

[PTT-cijfers](#) van de provincie Noord-Brabant vanaf 1983 laten geen toe- of afname in winteraantallen zien, al is op landelijk niveau wél sprake van een trend van afname.

Sexratio

Cornelissen (1987b) analyseerde alle waarnemingen van Blauwe Kiekendieven in de Kempen uit de winters 1975/76 tot en met 1986/87. Het aandeel 'duidelijke' mannetjes varieerde sterk van jaar tot jaar, van 22% tot 68% (gemiddeld 39%) over de maanden november t/m februari. Deze cijfers zijn exclusief de Cartierheide. Tijdens de wintervogeltellingen in januari in de periode 2013-2023 bedroeg het aandeel mannetjes 39%, evenveel als het hiervoor vermelde gemiddelde over 1975/76 tot en met 1986/87.



Figuur 8. Geteld aantal Blauwe Kiekendieven tijdens de wintervogeltellingen in januari 1982-1986, 1996 en 1998-2023. In de periode 1982-2012 werd geen onderscheid gemaakt tussen ♂ en overige. De rode lijn geeft het totaal aantal per 100 km² geteld oppervlak weer.

In schril contrast hiermee was het aandeel mannen onder slapers op de Cartierheide: in de periode 1975/76 tot en met 1982/83 was gemiddeld 81% man (Cornelissen 1987a). Het aandeel adulte mannen in de winters 2001/02 tot en met 2003/04 varieerde eveneens. In de maanden november-maart 2001/02 was het aandeel mannen 12-44% met een gemiddelde van 20%. In de winter 2002/03 was dat 14-38% met een gemiddelde van 31%, en in de winter 2003/04 0-22% met een gemiddelde van 11% (Wouters 2004, 2005).

Het aandeel adulte mannen in de winters 2001/02 tot en met 2003/04 varieerde eveneens. In de maanden november-maart 2001/02 was het aandeel mannen 12-44% met een gemiddelde van 20%. In de winter

2002/03 was dat 14-38% met een gemiddelde van 31%, en in de winter 2003/04 0-22% met een gemiddelde van 11% (Wouters 2004, 2005).

Opmerkelijk is dat het aandeel mannen onder de slapers in drie periodes zo fors varieerde: een hoog aandeel in de periode 1975/76 tot en met 1986/87, een laag aandeel in 2001/02 tot en met 2003/04 en weer een hoog aandeel in 2019/20 tot en met 2022/23.

Een landelijke analyse van (veelal losse) waarnemingen uit de jaren 1986-1990 gaf een gemiddelde van 22% adulte mannen, met als uitschieter de provincie Drenthe met 47% (Castelijns & Wouters 2011). In de

provincie Limburg wisselde het aandeel mannen per winter en per gebied, variërend van 17-57% in de Groote Peel in de periode 1958-1999 (van Seggelen 1999) en 18-54% volgens andere gegevensbronnen (Hustings et al. 2006).



Adulte man Blauwe Kiekendief op de Groote Heide, 27 december 2022 (Bjorn Alards)

Op slaappleatsen in Oost-Nederland waren adulte mannen veel talrijker dan in West-Nederland (Bijlsma et al. 2001). In de Vijfhoek bij Diemen was in de winters 1978/79-1981/1982 gemiddeld 9% man, in Saefthinghe in Zeeland in 1988/89-1991/92 gemiddeld 11%, in de Engbertsdijkvenen in Twente in 1994/95 50% (Bijlsma et al. 2001), in het Hinsteveen in Drenthe in de winters 1989/90-1994/95 21-82%, op twee locaties in het Fochteloërveen 53-82% (van Maanen 1996) en op de Meinweg in Limburg in 2012/13- 2013/14 38-44% (van Asseldonk & Heuts 2015). Het aandeel mannen op de Cartierheide was in de periode 1975/76-

1982/83 (gemiddeld 81%) en 2019/20-2022/23 (86%) dus uiterzonderlijk hoog. We hebben hier geen verklaring voor.

Herkomst

In de periode 1977/78 tot en met 1982/83 kwamen de meeste slapers op de Cartierheide uit het zuiden en zuidwesten, met de kanttekening dat er maar weinig gegevens over aanvliegerichting beschikbaar waren.

De tellingen in de winter 2001/02 gaven een ander beeld. Onder aanvliegende vogels was geen duidelijke voorkeursrichting te onderkennen, maar 's ochtends vertrekkende vogels vlogen grotendeels naar het noorden (Wouters 2003). In de winter 2002/03 waren er twee duidelijke voorkeursrichtingen bij aankomst, nl. west en zuid. De vogels uit zuidelijke richting waren grotendeels adulte mannen, terwijl de westelijke aanvliegerichting vooral door ringstaarten werd benut. 's Ochtends vertrokken mannen hoofdzakelijk in zuidelijke richting en ringstaarten vooral naar het noorden (Wouters 2004). Ook in de winter 2003/04 kwamen adulte mannen vooral uit zuidelijke richting en ringstaarten met name uit westelijke en zuidelijke richting. De gegevens uit de winters 2020/21 tot en met 2022/23 sluiten enigszins aan op die

van de winters 2002/03 en 2003/04, maar veel blijft onduidelijk. Harde aanwijzingen waar de slapers overdag uithingen waren er niet, een anecdotisch geval daargelaten.

Dankwoord

De slaaplaatstellingen werden uitgevoerd door Jules Andela, Maarten-Jan van den Braak, Mart van den Broek, Dirk van Dingenen, Bjorn van Gestel, Freek Lemmens, Hans van Nunen, Cor van Pelt, Peter van Poppel, Pieter Prinsen en Peter Simon. Dank voor jullie inzet en het trotseren van koude avonden! De coördinatie van de tellingen was vanaf 2018 in handen van Hans van Nunen en daarvoor Frans Huijbers† en Bjorn van Gestel. Pieter Wouters stelde aanvullende gegevens van Cartierheide beschikbaar, evenals gegevens van de wintervogeltellingen. Henk Sierdsema voorzag ons van data uit de Nederlandse en Belgische Kempen in resp. waarneming.nl en waarnemingen.be. ■

Literatuur

[Asseldonk, E. van & P. Heuts 2015](#). De Blauwe kiekendief als overwinteraar op de Meinweg. Natuurhistorisch Maandblad 104(11): 193-198.

[Asseldonk, E. van & P. Heuts 2020](#). De Blauwe kiekendief als overwinteraar in de Midden-Limburgse grensregio. Natuurhistorisch Maandblad 109(1): 1-11.

[Bijlsma, R.G., F. Hustings & C.J. Camphuysen 2001](#). Algemene en schaarse vogels van Nederland. GMB Uitgeverij & KNNV Uitgeverij.

[Boekel, W. van & M. Jansen 2022](#). Aantallen en dieet van overwinterende Blauwe Kiekendieven op een slaapplaats in De Onlanden. Limosa 95: 145-153.

[Castelijns, H. & P. Wouters 2011](#). Blauwe Kiekendieven in Nederland in de winters van 1985-86 - 1989-90. Limosa 84: 1-11.

[Cornelissen, H. 1987a](#). Slaapplaats van Blauwe Kiekendieven op de Cartierheide, Zuidoost-Brabant. Roodborsttapuit 6(1): 22-34.

[Cornelissen, H. 1987b](#). Het voorkomen van de Blauwe Kiekendief in Zuidoost-Brabant, 1975/76-1986/87. Roodborsttapuit 7(2): 61-75.

[Hustings, F. et al. 2006](#). Avifauna van Limburg. Stichting Natuurpublicaties Limburg.

[Manen, W. van 1996](#). Demografie en voedsel van overwinterende Blauwe Kiekendieven *Circus cyaneus* in Drenthe. Limosa 69: 9-12.

[Nunen, H. van 2020](#). Slaapplaats Blauwe Kiekendief Cartierheide winter 2019-2020. VWG De Kempen.

[Seggelen, C. van 1999](#). Vogels van de Groote Peel. Stichting Natuurpubl. Limburg.

[Sovon 2010](#). Handleiding slaaplaatstellingen Blauwe Kiekendief.

[Vervoort, M.P.J. & R.H.G. Klaassen 2016](#). Foeragegedrag van overwinterende Blauwe Kiekendieven in Oost-Groningen. Limosa 89: 145-153.

[Wouters, P. 2021](#). Voedsel van Blauwe Kiekendieven, aan de hand van braakballen op slaapplaatsen in de Kempen. Blauwe Klauwier 47(1): 76-85.

[Wouters, P. 2003](#). Slaaplaatstellingen van Blauwe Kiekendieven en hun prooien in de Kempen in winter 2001-2002. Blauwe Klauwier 29(1): 6-15.

[Wouters, P. 2004](#). Slapende Blauwe Kiekendieven tijdens de winter 2002-2003. Blauwe Klauwier 30(3): 6-12.

[Wouters, P. 2005](#). Slapende Blauwe Kiekendieven tijdens de winter 2003-2004. Blauwe Klauwier 31(2): 16-21.





*Jonge Grijs zeehond op de Br uwersdam,
28 december 2023 (Toine Kuiper)*

De hel van Oostvoorne: ploeterend door de duinen

Paul van Pelt

Op donderdag 28 december 2023 stond de jaarlijkse excursie naar de Zeeuwse Delta weer op de planning. Nadat eerst de aanmeldingen goed binnenstroomden, volgden in de aanloop naar de 28^e ook weer een aantal afmeldingen: rug, nek, voet...de fysieke gesteldheid van VWG de Kempen begint toch wat zorgwekkend te worden. Met wat last-minute wijzigingen in het carpoolschema werd alles nog rechtgebred en om enkele minuten over acht arriveerde de laatste auto met excursiedeelnemers bij de vaste verzamelplaats in Breda.

Harold had van tevoren zijn wenssoorten kenbaar gemaakt: een lijst die verdacht veel leek op die van voorgaande jaren. Of ik als organisator even de Geelsnavelduiker en de Ross'-, Ivoor- en Vorkstaartmeeuw voor hem zou kunnen regelen. Niet geschoten is altijd mis, dus in de ochtend zouden we richting de Maasvlakte rijden om daar in de buurt van de trektelpost de zee af te speuren naar zeldzame meeuwen. De harde westenwind zou zomaar eens wat leuks naar de kust kunnen blazen. Omdat het op de route ligt, bestond de mogelijkheid om eerst via het Land van Strijen te gaan, maar na kort

overleg werd besloten dat we wel zonder Dwerggans konden dit jaar.

Aangekomen bij het strand van de **Maasvlakte** komt net het enige buitje in Nederland over ons heen. Lekker planning, excursieleider! Qua neerslag stelt het niet veel voor: de harde wind is een grotere uitdaging om te doorstaan. In de relatieve luwte van de duinen wordt een aantal telescopen neergezet om over zee te turen.



Scopen op de Maasvlakte (Gerben Helmes)

Zoals het meestal gaat bij het afspeuren van de zee, gaat het nu ook. In eerste instantie lijkt er niets te zien, maar de aanhouders winnen en er druppelen wat waarnemingen binnen. Een langsvliegende duiker spec. (Harold denkt een mogelijke Parelduiker),

een Alk/Zeekoet en met nog wat meer speurwerk zien we ook onze eerste Drieteenmeeuwen. Het is dan weliswaar niet een van de gevraagde meeuwen, maar toch een leuke soort.



Drieteenmeeuw op de Maasvlakte (Jules Andela)

Harold tekent in het zand een meeuwenvleugel (of was het gewoon een flinke fallus?) om de uiterlijke kenmerken van de Drieteenmeeuw aan te stippen. De overige aanwezigen die er één in de kijker krijgen kunnen bevestigen dat Harold de theorie goed beheerst en zo ook zelf de meeuwen herkennen in de vlucht.

Hoogtepunt van het korte bezoek aan de Maasvlakte is echter een fraaie, adulte Janvan-Gent die op korte afstand van het strand langs komt vliegen. Eerst wordt hij opgepikt



met een scoop, maar ook door de verrekijkers is de vogel erg mooi te zien. Verder zien we een flinke sliert Rotganzen, een paar Zwarte Zee-eenden en nog twee Jan-van-Genten wat verder op zee. Vanwege de harde wind en het simpele feit dat het voor de mensen zonder telescoop lastig speuren is, gaan we na een half uurtje weer richting de auto's.

Op naar het **Voornes Duin!** Freek wist namelijk te melden dat hier al enige tijd een IJsgors zou verblijven, wat een leuke aanleiding voor ons is om te gaan bekijken wat dit gebied allemaal te bieden heeft. Vanaf de parkeerplaats is het een wandelingetje van ongeveer 3km naar de plek waar de IJsgors voor het laatst gemeld is. In de duinen zien we al vrij snel een leuke groep Groenlingen, een Kramsvogel vliegt voor ons langs, een Waterral roept en een Buizerd komt hoog over.



Strandleeuweriken in Voornes Duin (Jules Andela)

Aangekomen bij het strand valt onze blik vrijwel direct op een groepje Strandleeuweriken. Ze zijn rustig aan het foerageren en we kunnen ze uitgebreid bekijken en fotograferen. Als ze opvliegen kunnen we verder gaan speuren en er wordt, naast een Blauwe Kiekendief een eind verderop, al snel een verdachte gors waargenomen. Hij vliegt op en landt achter een duintje, maar een andere vogelaar jaagt hem daar al snel weer weg. We kunnen hem dan uitgebreid bekijken terwijl hij in een struik zit en zijn unaniem: helaas "gewoon" een Rietgors.

Er volgt dan even een lichte consternatie onder de vogelaars als een groepje VWG'ers zich richting duinen begeeft, terwijl de rest in de veronderstelling was dat we het strand zouden volgen. Er zou echter een route door de duinen zijn die ons precies op de juiste plek gaat brengen. Freek neemt het voortouw en wijst ons de weg, maar niet voordat we vanaf een uitzichtpunt op een duin nog even naar beneden kijken. Een soort kleine lagune geeft ons nog Bonte Strandlopers, Scholeksters, Tureluurs en verschillende soorten eenden. En dan is er ook in de vogelwereld wat lichte consternatie als er twee Slechtvalken overkomen. We hebben geluk, want ze komen in eerste instantie recht op ons af en we kunnen ze een hele tijd in de kijkers houden. Mooi dat we die nog even meepikken!

Dan verder de duinen in, in elk geval beschut tegen de wind. Het is een mooie omgeving, maar op dit moment heeft het qua vogels weinig te bieden. In het voorjaar zouden we hier wel volop vogelgeweld verwachten en het hoge aantal besdragende struiken maakt het bijvoorbeeld ook aantrekkelijk voor lijsterachtigen in het najaar. Na een eindje gewandeld te hebben, stuiten we op een vrij tamme Grote Barmsijs die zich goed laat bekijken.



Grote Barmsijs in Voornes Duin (Toine Kuiper)

Ook hier worden de camera's voor van stal gehaald. Een Barmsijs zo goed zien is niet heel alledaags en we zijn eigenlijk al lang blij dat we weer een vogel goed in de kijker kunnen krijgen.

We vervolgen de route en het gravelpad gaat al snel over in een zandpad. Met de regen die we in december gehad hebben, kunnen ook de mensen die er niet bij waren



Het strand bij Voornes Duin (Jules Andela)

zich vast voorstellen hoe dat eruit moet hebben gezien. Af en toe moesten we eigen omweggetjes door de struiken maken om geen natte voeten te krijgen, want niet iedereen had zijn laarzen aangetrokken voor

deze wandeling en er waren stukken met meer plas dan pad. Tot overmaat van ramp was het beoogde pad richting het strand enkel op de kaart zichtbaar, waardoor het rondje van enkele kilometers uiteindelijk een hindernisbaan

van zo'n 23,8km werd. Gevoelskilometers, de echte afstand zou ietsje minder kunnen zijn geweest. Iedereen overleeft het, hoewel sommigen slechts ternauwernood. Zo was het Jules die achter een in een plas verborgen tak of wortel bleef haken en



voorover ten val kwam, waarbij zowel Jules als zijn camera aan een overdosis modder en water werden blootgesteld. De foto's die hij ook hierna nog maakte bewijzen dat zijn camera op die dag gelukkig nog goed werkte; hopelijk is er ook daarna geen ernstige schade geconstateerd.



Gezandstraald bij Voornes Duin (Edwin van der Werf)

Als we enkele kilometers zuidelijker dan gewenst op het strand uitkomen, worden we eerst grondig gezandstraald. Met daarna de harde wind in de rug, kunnen we genieten van hoe deze zijn invloed op het strand laat gelden. Met af en toe een weggeslagen duin aan onze rechterzijde banen we ons dapper voorwaarts, terug richting de auto's. Na een gigantische wandeltocht en hooguit een halve kilometer verwijderd van waar we de Strandleeuweriken zagen, lopen we door wat lage begroeiing tegen de duinen aan en stoten een tweetal Veldleeuweriken op. De tweede

keer dat ze opvliegen, vliegt er ook een derde vogel mee. Op het oog een forse gorsachtige. Als de vogels daarna nog een keer opvliegen kan ik de gors behoorlijk lang in de kijker houden en hoewel ik denk dat dit inderdaad de IJsgors was waar we naar op zoek waren, kan ik de waarneming helaas niet met een 100% zekerheid afmaken.



De IJsgors die we gemist hebben, Helgoland, 27 oktober 2020 (PvP)

De conclusie: we hebben een enorm eind gelopen over een op sommige punten onbegaanbaar modderpad met schade aan camera en persoonlijke trots tot gevolg... en niemand heeft de voornaamste doelsoort met zekerheid gezien. Freek voelde zich nogal opgelaten omdat hij de route door de duinen had uitgestippeld en bood herhaaldelijk zijn excuses aan. Wat natuurlijk niet nodig is, want het was met de beste bedoelingen en het leek een goed idee. Bovendien hebben we nu een prachtig

verhaal wat we hem nog af en toe onder de neus kunnen wrijven, want zo gaat dat nou eenmaal bij VWG de Kempen.

Het initiële plan om op tijd richting Brouwersdam te gaan, ging nu niet meer lukken. We doen nog even een snelle versnapering bij de auto's en rijden vervolgens naar het zuiden. Een deel gaat direct door naar de Spuisluis terwijl de auto's van Gerben en Harold eerst hun geluk proberen bij het haventje aan de noordzijde van de **Brouwersdam**. Een half uur geleden was hier nog een IJsdruiker gemeld, maar wij moeten het doen met een Fuut. Ook zien we wat Steenlopers en Scholeksters, maar verder valt er maar weinig te beleven op vogelgebied.



Jonge Grijze zeehond op de Brouwersdam (Peter Simon)



Dan gaan wij ook door naar de Spuisluis, waar we eerst onze telescopen en verrekijkers op zee richten – dat levert wat Middelste Zaagbekken en twee Zwarte Zee-eenden op – tot de anderen ons komen vertellen dat achter het hek bij de Spuisluis een jonge Grijs Zeehond op de kant ligt. Het beestje lijkt de aandacht van de vele omstanders wel prima te vinden, en ligt heerlijk te soezen op enkele meters afstand.



Heerlijk soezen en gapen (Jules Andela)

Het is inmiddels al drie uur geweest en we willen nog een bezoek brengen aan Plan Tureluur. We speuren de zee dus niet meer af naar Duikers, Alken of Koeten maar duiken weer de auto's in om gebruik te

kunnen maken van het laatste licht van de dag. We draaien de weg in naar de **Flaauwers en Wevers Inlagen** en zetten de auto direct langs de kant om een goede blik te kunnen werpen op de honderden Goudplevieren die vlakbij staan te rusten. Als we verder rondkijken zien we ook Kieviten, Scholeksters, Bonte Strandlopers en Wulpen staan, en verschillende eendensoorten: onder andere Smient, Kuifeend, Pijlstaart, Slobeend, Wintertaling en grote aantallen Bergeenden. Een groep van een paar honderd Brandganzen is ook aanwezig. Een eind verderop foerageren nog enkele Lepelaars.

De Goudplevieren eisen echter de meeste aandacht op. Ze vliegen af en toe op en bieden dan een mooi schouwspel: het is prachtig om het contrast te zien tussen de lichte onderdelen en de wat donkerder bovendelen. De groep dichtbij is echter maar één van vele groepen die we in de lucht zien als we verder weg kijken. Aan de andere kant van de doorgaande weg zijn er zo nog een tiental zwermen te tellen, allemaal van enkele honderden tot wel bijna 1.000 vogels. Ik heb uiteindelijk 5.000 Goudplevieren genoteerd, maar dat zou nog best een onderschatting kunnen zijn van de daadwerkelijke aantallen.



Goudplevieren boven Flaauwers en Wevers Inlagen, 20 december 2019 (Cor van Pelt)

Na een tijdje genoten te hebben van alles wat er te zien is, vervolgen we onze weg richting de Heerenkeet. We zien nog Kluten, een viertal fazanten en een Kleine Zilverreiger vliegt voorbij. Op de Flaauwers Inlaag Knobbelzwanen, flinke aantallen Meerkoeten en een zestal Middelste Zaagbekken. Plan Tureluur is min of meer onze vaste afsluiter bij een bezoek aan de Zeeuwse Delta en stelt ook nu niet teleur. Het licht wordt echter al snel minder, dus we besluiten dat de tijd is gekomen om huiswaarts te keren. Uiteindelijk zonder de van tevoren gevraagde wenssoorten te zien, maar wat mij betreft was het weer een geslaagde dag. Volgend jaar weer! ■



*De Kleine Beerze tussen Vessem en Middelbeers,
2 januari 2024 (Mark Sloendregt)*

Herstel Kleine Beerze voor natuurontwikkeling en klimaatadaptatie

Mark Sloendregt

De vele regens van de afgelopen maanden hebben gezorgd voor hoogwater in de Kempen. Er viel de laatste tijd namelijk 60% meer neerslag dan gemiddeld genomen over de jaren. Als gevolg van klimaatverandering - de opwarming van de aarde - hebben we steeds vaker te maken met extreme weersituaties. Dat kenmerkt zich hier in zeer natte winters en zeer droge zomers. Met de laatste zomers werden namelijk ook droogterecords verbroken en het waterpeil stond erg laag.



Overstroomde Kleine Beerze, 2 januari 2024 (MS)

Beken als de 'Kleine Beerze' vielen zo goed als droog, en in de vennen op de nabijgelegen Landschotse Heide stond lange tijd

geen water meer. In heel de Kempen was het beeld hetzelfde, het grondwaterpeil op de zandgronden was ver beneden peil.

Hoe anders is dat nu, met overstromingsvlaktes doordat beken buiten hun oevers treden. De waterbergingsgebieden bij de beken zorgen momenteel gelukkig voor een vertraagde afvoer en dus voor minder problemen van wateroverlast benedenstrooms. Toch is het heel goed mogelijk dat we komende zomer opnieuw te maken krijgen met droogte en te lage waterpeilen.



Overstroomde Kleine Beerze, 2 januari 2024 (MS)

Watertekorten kunnen leiden tot tal van problemen, zoals verlies aan biodiversiteit, drinkwaterschaarste, bodemdaling en mislukte oogsten. Het is dus zaak om nu

water vast te houden waar het kan. In diverse beken werd de laatste jaren dan ook gewerkt aan beekherstel, zo ook aan de Kleine en Grote Beerze. Beekherstel betekent hier vooral een meer natuurlijke beek vol stroming en een groter leefgebied voor vissen. En met het oog op klimaatverandering krijgt water meer ruimte.



Meanderende Kleine Beerze, 2 januari 2024 (MS)

De plannen rond de Kleine Beerze bij Middelbeers-Vessem maken onderdeel uit van gebiedsontwikkeling 'De Levende Beerze'. Op 2 april 2023 leidde Ron Schippers, ecooloog van Waterschap de Dommel, hier voor onze leden een excursie. Eind 2023 werden al grote delen van het project gerealiseerd.



Werkzaamheden aan de Kleine Beerze tussen Vessem en Middelbeers, 18 april 2022 (Mark Sloendregt)



Ron Schippers geeft uitleg over de Kleine Beerze, 2 april 2023 (MS)

Het is belangrijk om watersystemen klimaatbestendig te maken en de biodiversiteit ervan te vergroten. Verdroging en wateroverlast zijn thema's van nu en de toekomst in het licht van klimaatopwarming.

In 2018 werd het dal van de Kleine Beerze tussen Middelbeers en Vessem door onze vogelwerkgroep al geïnventariseerd op broedvogels. Het was een nulmeting voorafgaand aan de werkzaamheden van beekherstel. Monitoring van beken en beekherstel is van groot belang, want beken en de natuur ontwikkelen zich.

De laatste jaren is door Vogelwerkgroep De Kempen veel aandacht besteed aan de verschillende beekdalen. De aanleiding hiervoor is dat er daar natuurontwikkeling plaatsvindt, of plaats gaat vinden. Met

inventarisaties vooraf en achteraf kunnen de effecten van de verschillende natuurontwikkelingsactiviteiten in kaart worden gebracht.



VWG-rapport over de Kleine Beerze (Wouters 2019)

De resultaten van inventarisaties van bijvoorbeeld de Kleine Beerze kunnen vergeleken worden met beekdalen elders in de Kempen, omdat al die inventarisaties op dezelfde wijze en veelal door dezelfde personen zijn uitgevoerd. ■



Meer informatie over gebiedsontwikkeling De Levende Beerze: zie [website](#).

VWG rapporten en artikelen over beekdalen:

[Kolsters, J. 2019](#). Broedvogels van het dal van de Groote Beerze in 2019. VWG-rapport.

[Kolsters, J. 2020](#). Broedvogels van het dal van de Groote Beerze in 2020 - Traject 2, tussen Netersel en Hapert. VWG-rapport.

[Kolsters, J. 2021](#). Vogelkarakteristieken van Kempische beekdalen. Blauwe Klauwier 47(1): 95-106.

[Kolsters, J. 2023](#). Broedvogels van het Hoogeloons Bos en het beekdal van de Kleine Beerze tussen Hoogeloon en Vessem in 2022. VWG-rapport.

[Kolsters, J. 2023](#). Broedvogels van de Goorloop in de Pielis in 2023 - een aanvullend onderzoek aan graslanden en zoogdieren. VWG-rapport.

[Kolsters, J. 2023](#). Vier struweelsoorten langs bovenlopen met natuurontwikkeling. Blauwe Klauwier 49(3): 42-47.

[Wouters, P. 2017](#). Broedvogelinventarisatie Lage Heide 2017. VWG-rapport.

[Wouters, P. 2019](#). Dal van de Kleine Beerze - Nulmeting broedvogels 2018. VWG-rapport.





Baltsende Kleine Plevieren bij het Soerendonks Goor, 23 april 2023 (Tom Heijnen)

Zeldzame broedvogels in de Kempen in 2023

Tom Heijnen

Dit is het vierde jaaroverzicht van zeldzame broedvogelsoorten in de Kempen. Het gaat over soorten waarvan in 2020 (het eerste jaar) minder dan 50 territoria werden verwacht. Methode, gegevensbronnen en beperkingen zijn vergelijkbaar met 2020 t/m 2022 en de gegevens worden vergeleken met die periode. Het was een jaar vol verrassingen!

Resultaten

Zwarte Zwaan: 0 territoria geteld

Er waren diverse meldingen tussen de datumgrenzen, maar het ging in alle gevallen om eenmalige waarnemingen van één vogel: 18 maart 1 ex Hoidonkse Beek in Nuenen, 19 maart 1 ex hoek Locht-Westparallel bij Veldhoven, 28 maart 1 ex Ronde Bleek bij Sterksel, 2 april 1 ex Achtereinds Laag, 4 april 1 ex Diessens Broek, 9 april 1 ex Karpendonkse Plas en IJzeren Man in Eindhoven, en 3 juni 1 ex Langstraat tussen Heeze en Leende.

In 2022 waren er, net als nu, alleen meldingen van enkelingen. In 2021 was er een zeker broedgeval (Ronde Bleek).

Brandgans: 1 territorium geteld



Brandgans op Beleven, 4 mei 2023 (Cor van Pelt)

Op het Beleven was sprake van een territorium, ervan uitgaande dat het bij 2 ex om een paar ging. Die werden gezien op 13 en 17 april en 4 en 13 mei.

Daarnaast werden diverse Brandgans tussen de datumgrenzen gezien zonder te voldoen aan de broedvogelcriteria: 11 april 5 ex Kempervennen, 15 april 1 ex Grootmeer Vessem, 15 april 5 ex Gastelse Heide, 29 april 1 ex Kempervennen, 29 april 2 ex Gastelse Heide, 1, 2 en 10 mei 1 ex Achtereinds Laag, 2 mei 1 ex Spreeuwelsche Heide, 17 mei 1 ex Reuselse Moeren, 20 mei 1 ex Hooge Berkt bij Bergeijk, 23 mei 1 ex Klisserbeemden bij Bergeijk, 28 mei 4 ex

Achtereinds Laag, 9 juni 1 ex Kempervennen, en 25 juni 10 ex Keersopdal tussen Westervolgen en Dommelen.

In 2022 werden 3 territoria in kaart gebracht, nl. op het Beleven en 2 zekere broedgevallen bij de De Ruyter van Steveninckkazerne dat ligt ten noorden van Eindhoven Airport. In 2021 waren er geen territoria.

Bergeend: 5-6 territoria geteld



Bergeend met pulli op het Beleven, 13 mei 2023 (Paul van Pelt)

Op basis van waarnemingen van paartjes bedroeg de populatie 5-6 territoria. Bij twee werden jongen gezien. Bij de Waterzuivering



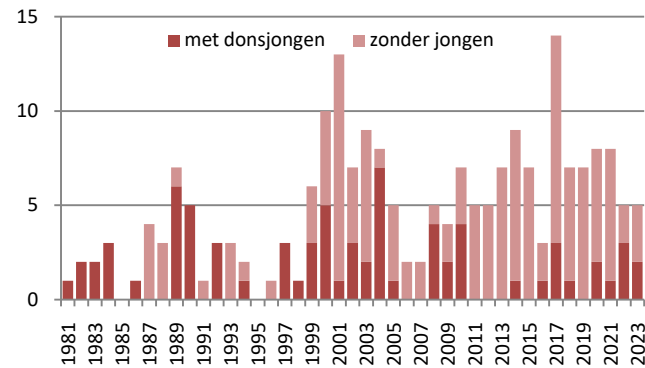
Biest-Houtakker (rand Diessens Broek) waren vanaf 30 mei 5 jongen aanwezig waarvan er op 14 juni nog 3 werden gezien. Op het Beleven ging het vanaf 13 mei om 10 jongen waarbij het verdere verloop niet helemaal duidelijk was.



Man Bergeend op het Soerendonks Goor, 18 april 2023 (Esther van Daal)

In drie gebieden werden alleen paren gezien: omgeving van de Neterselse Heide (zowel iets ten noorden als ten zuiden van de heide), Klisserbeemden bij Westerhoven, Achtereinds Laag en mogelijk Gastelse Heide.

Het aantal territoria was hetzelfde als in 2022 en lager dan de vijf jaren daarvoor. Ten opzichte van 2022 waren de omgeving van de Neterselse Heide, het Beleven, de Klisserbeemden en het Achtereinds Laag nieuw bezette gebieden. In 2022 daarentegen werden territoria vastgesteld



Bergeend: geteld aantal territoria in de Kempen per jaar in 1981-2023.

op de Ringselvennen, de Gastelse Heide (mogelijk in 2023) en het Soerendonks Goor.

Casarca: 2 territoria geteld



Casarca's op het Beleven, 28 juni 2023 (Cor van Pelt)

In de Nieuwe Erven (ten zuiden van de Neteselse Heide) was sprake van een territorium, ervan uitgaande dat het bij 2 ex om een paar ging; die werden gezien op 27

mei en 9 juni. In de Nieuwe Erven en de nabijgelegen Spreeuwelsche Heide werd 1 ex gespot op 30 april, 1 t/m 5 mei, 12 mei en 3 en 23 juni.

Ook in het Achtereinds Laag was sprake van een territorium, met dezelfde aanname als hiervoor: van 2 maart t/m 19 mei werden regelmatig 2 ex gezien (op 2 maart parend).

Losse waarnemingen waren er op 22 en 28 mei 1 ex Eindhovens Kanaal in Eindhoven, 27 mei 1 ex Wilhelminakanaal bij Best, 27 mei 1 ex bij Riel in Gijzenrooi, en 28 juni 2 ex Beleven en 1 ex in de Klisserbeemden bij Westerhoven.

Territoria komen niet jaarlijks voor en alleen in 2021 vond met zekerheid een broedgeval plaats.

Carolina-eend: 1 territorium geteld



Paartje Carolina-eenden op de Visvijvers Bergeijk, 25 februari 2023 (Peter Simon)



Op de 's-Heerenvijvers bij Oirschot broedde een paar succesvol. Na waarnemingen van een paar op 26 april en 9 mei werden op 20 juni donsjongen gezien.

Losse waarnemingen tussen de datumgrenzen waren er op 20 april 1♂ Eindhovens Kanaal tussen Geldrop en Mierlo, en 21 april 2♂ Kasteeltuyn Geldrop.

Territoria van Carolina-eenden werden slechts incidenteel in de Kempen vastgesteld. Het laatste territorium voor 2023 was in 2018.

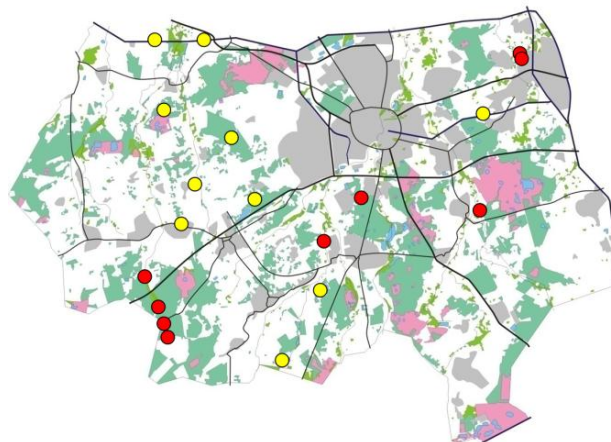
Mandarijneend: 9-19 territoria geteld



Man Mandarijneend in het Keersopdal bij Dommelen, 22 april 2023 (Maarten-Jan van den Braak)

Langs de Goorloop ten zuiden van Bladel werden 4 territoria geteld: 1 ter hoogte van de Kroonvensche Heide, 2 in Boswachterij

de Kempen (waarvan 1 met jongen) en 1 in De Pielis (met jongen).



Mandarijneend: territoria in 2023 (geel = onzeker = paar of adult tussen datumgrenzen).

Tevens waren er territoria op het Blokven bij Waalre (met jongen), langs de Keersop bij Dommelen, in het Kasteelbos Heeze (met op 11 en 25 mei zelfs 4♂) en 2 territoria in de Warande bij Helmond.

Er waren verder behoorlijk wat losse meldingen tussen de datumgrenzen. Deze zijn op de kaart met een gele stip aangeduid.

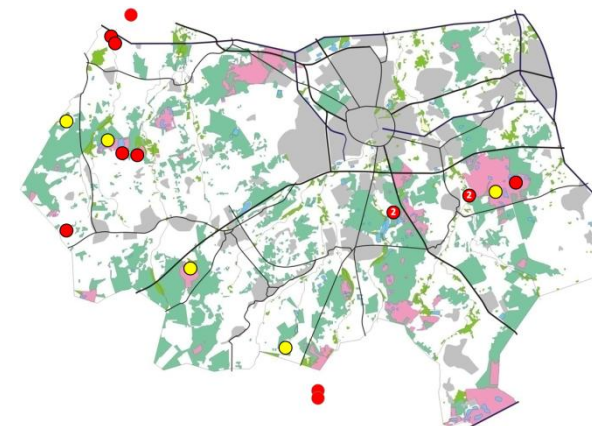
In 2020 werden 8-16, in 2021 4-10 en in 2022 3-11 territoria in kaart gebracht. Broedende paren kunnen zich heimelijk gedragen wat voor een deel de brede marges verklaart in de aantallen en de grote verschillen tussen de jaren.

Zomertaling: 10-15 territoria geteld



Paartje Zomertalingen in het Diessens Broek, 17 april 2023 (Frank Neijts)

Het was naar verhouding een goed jaar voor Zomertalingen in de Kempen. Gebieden met twee territoria waren het Diessens Broek, het natuurontwikkelingsgebied ten zuiden van de Neterselse Heide, het Achtereinds Laag en het Strabrechts Broek.



Zomertaling: territoria in 2023 (geel = onzeker = 1 waarneming van paar of individu tussen de datumgrenzen).

Daarnaast waren er losse territoria bij Beleven en Beuven.

In 2020 werden 5-7, in 2021 9 en in 2022 wederom 5-7 territoria vastgesteld.

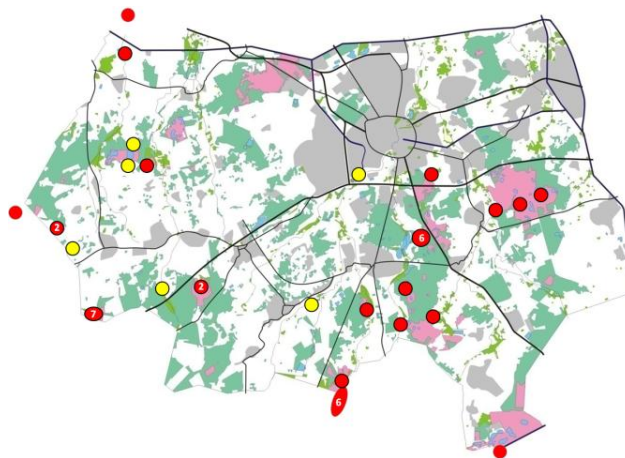
Wintertaling: 28-34 territoria geteld



Man Wintertaling op het Beleven, 27 februari 2023 (Lex Peeters)

Ook voor de Wintertaling was het een relatief goed jaar. De kaart geeft vermoedelijk een vrij goed beeld van de verspreiding en een redelijk beeld van de aantallen.

Er waren twee clusters van territoria, in de Reuselse Moeren (7 territoria) en het Achtereinds Laag (6). Daarbuiten ging het om het verspreid voorkomen van enkelingen.



Wintertaling: territoria in 2023 (geel = onzeker = 1 waarneming van paar of individu in de periode 30 april t/m 30 juni).

In 2021 werden 10-21 en in 2022 16-31 territoria in kaart gebracht.

Rosse Stekelstaart: 0 territoria geteld



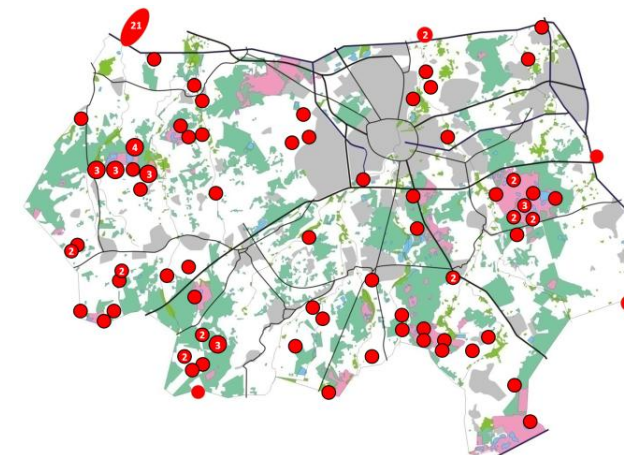
Man Rosse Stekelstaart op de Visvijvers Valkenswaard, 9 juni 2023 (Paul van Pelt)

Er werd maar één Rosse Stekelstaart tussen de datumgrenzen gemeld, nl. een man op de Visvijvers Valkenswaard op 9 juni. Dat was niet voldoende om een territorium toe te kennen.

In dit gebied was wél een territorium aanwezig in 2019 (met jongen), 2020, 2021 en 2022. Buiten de Visvijvers Valkenswaard kwamen geen Rosse Stekelstaarten voor.

Kwartel: 87 territoria geteld

Het was ten opzichte van voorgaande jaren een heel goed Kwarteljaar, met voor het eerst sinds 2021 ook territoria in de NO-hoek van de Kempen. Rekening houdend met de geringe onderzoeksinspanning in cultuurland zullen er in werkelijkheid nog aanzienlijk meer territoria aanwezig geweest zijn.



Kwartel: territoria in 2023

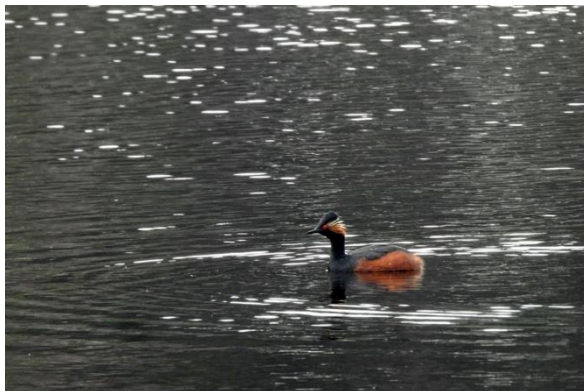


Georde Fuut op het Pannegoor, Cartierheide, 19 april 2023 (Bjorn Alards)

Goede Kwartelgebieden waren vooral te vinden in en rond natuurontwikkelingsgebieden, zoals bij de Mispeleindse en Neterselse Heide, de Weijerkens en Goorloop, en op en rond de Grootte Heide. Ook de Strabrechtse Heide was weer goed met Kwartels bedeed.

In 2020 werden 21 en in zowel 2021 als 2022 65 territoria in kaart gebracht, met ook hier de kanttekening dat de werkelijke aantallen ongetwijfeld (veel) hoger waren.

Geoorde Fuut: 9 territoria geteld



Geoorde Fuut op de Malpie, 29 april 2023 (Wim Deeben)

Verspreid door de Kempen werden 9 territoria geteld waaronder ten minste 3 paren die jongen grootbrachten. De territoria waren te vinden op het Beleven (1 territorium; 18 mei t/m 26 juni regelmatig 1-2 ex met 3 ex op 4 juni en 4 ex op 6 juni),

Pannegoor op de Cartierheide (2 territoria; 18 maart t/m 20 juli, met 5 ex op 13 mei en 20 juli), Grootmeer Vessem (1 territorium; 20 april t/m 16 juli, vanaf 6 juli met jongen), Visvijvers Bergeijk (1 territorium; 19 mei t/m 27 juni), Groot Malpieven (2 territoria; 17 april t/m 19 juni) en Gastelse Heide (2 territoria; 13 mei t/m 12 juli, vanaf 2 juli beide met jongen).

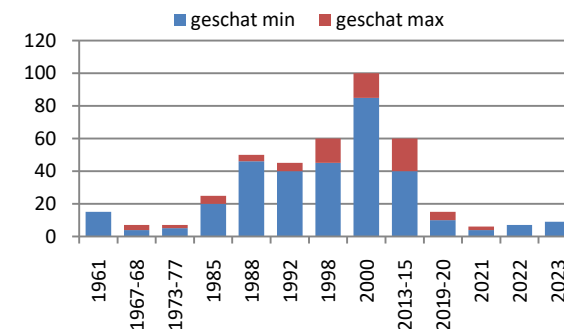


Geoorde Fuut met jong op de Gastelse Heide, 2 juli 2023 (TH)

Buiten deze territoria waren er nog enkele losse waarnemingen tussen de datumgrenzen die niet voldeden aan de broedvogelcriteria: 12 t/m 20 mei 2 ex ten zuiden van Neterselse Heide (met 5 ex op 15 mei, en die dag ook alarmerend gemeld), 13 mei 2 ex Goorven, 19 mei 2 en 20 mei 1 ex Achtereinds Laag en 30 mei 1 ex E3-strand.

Vergeleken met voorgaande jaren was het een gemiddeld jaar. Zo werden in 2020

werden 9-11 territoria vastgesteld, in 2021 3-6 en in 2022 7-8.



Geoorde Fuut: geschat aantal territoria in de Kempen in een aantal jaren en periodes in 1961-2023.

Zomertortel: 17-19 territoria geteld



Zomertortel: territoria in 2023 (geel = onzeker = adult tussen datumgrenzen).

Inventarisatiewerk in 2023 leverde twee bolwerkjes van Zomertortels op. Ten zuidwesten van Luyksgestel werden 7

territoria in kaart gebracht en bij De Hoort en Ringselvennen kwam de teller op 6 (plus 2 langs de Zuid-Willemsvaart net buiten de Kempen). De regio ten ZW van Luyksgestel was ook uit voorgaande jaren al wel bekend als Zomertortelgebied, maar de cluster bij De Hoort en Ringselvennen was nieuw. Daarnaast waren er territoria bij de Neterselse Heide (2), langs de Kleine Aa bij Hoogeloon en bij de Vlasrootvennen.

Gegevens uit voorgaande jaren (14-15 territoria in 2020, 12-13 in 2021 en 5-7 in 2022) maken aannemelijk dat er ook in 2023 de nodige territoria gemist zijn, met name in Landgoed De Utrecht.

Porseleinhoen: 1 territorium geteld

Op de Gastelse Heide voldeed een roepende vogel op 17 en 18 mei aan de criteria voor een territorium.

In 2020 en 2022 werd de soort niet in de Kempen vastgesteld. In 2021 waren er 2 territoria (Visvijvers Bergeijk en ten ZO van Beuven).

Kleinst Waterhoen: 1 territorium geteld

In het Strabrechts Broek bij Heeze werd op 25 mei een Kleinst Waterhoen gehoord, waarmee voldaan werd aan de criteria van een territorium. Het geluid werd opgeno-

men, en bevestigd door Sovon. Dit is het eerste territorium in de Kempen sinds 1963!

De soort is in Nederland een zeldzame broedvogel waarvan het aantal territoria flink van jaar op jaar varieert. Recente jaren met influxen vielen samen met droogte op het Iberisch Schiereiland.



Engels, G. 2023. Strabrechts Broek - Broedvogelkartering 2023. Brabants Landschap.

[Heijnen, T. 2022](#). Voormalige broedvogels in de Kempen:- Krooneend t/m Bosruiter. Blauwe Klauwier 48(3): 46-68.

Ooievaar: 20 bewoonde nesten geteld

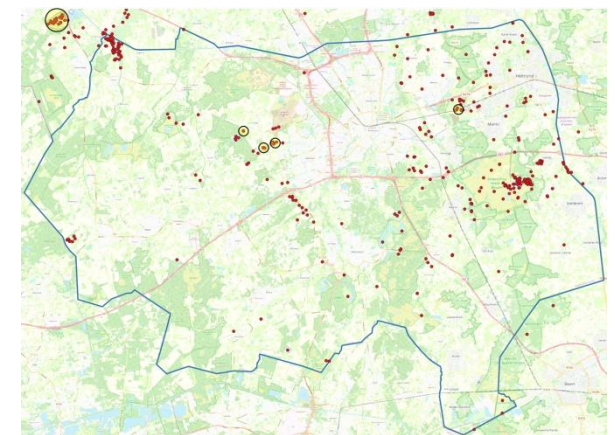


Ooievaar op het nest bij Wintelre, 17 februari 2023 (TH)

Veruit het beste gebied was Dierenrijk waar 13 vrijvliegende paren gemiddeld 3 jongen grootbrachten. Langs de spoorlijn net ten

westen van Dierenrijk broedde een paar (nest met jongen) op een betonnen portaal. Wellicht zal het zonnepanelenpark, dat momenteel in de weilanden direct grenzend aan Dierenrijk wordt aangelegd, een negatieve invloed zullen hebben op aantallen en broedsucces in 2024. In de Zoo Veldhoven broedden 4 paar vrijvliegende vogels; de paren brachten hier jaarlijks 12-16 groot, maar het exacte aantal in 2023 is niet bekend. Vlakbij de Zoo Veldhoven werden 2 bewoonde nesten aangetroffen, waaronder een nieuwe locatie ten NW van Oerle (nest met minstens 2 jongen).

De kaart met Ooievaarwaarnemingen in de maanden mei t/m juli laat een combinatie zien van het effect van de locatie van broedparen en gebieden waar veel vogelaars komen.



Ooievaar: locaties van pleisterende vogels in de maanden mei t/m juli 2023. Cirkel = broedlocatie.



Zo werden veel vogels gezien in het Diessens Broek dankzij de broedparen in de Beekse Bergen. Ook werden veel Ooievaars op de Strabrechtse Heide gespot wat een effect zal zijn van de vele broedparen in Dierenrijk én de vele vogelaars die de Strabrechtse Heide bezoeken.



Ooievaar in het Beleven, 26 mei 2023 (Cor van Pelt)

Het aantal Ooievaarterritoria steeg de afgelopen jaren geleidelijk, van 7 in 2020 naar 19 in 2022 en 20 in 2023.

Ooievaar: *aantal bewoonde nesten per locatie in 2020 t/m 2023.*

Locatie	2020	2021	2022	2023
Dierenrijk Nuenen	4	9	13	13
Spoorlijn Dierenrijk	2		1	1
Sang en Goorkens	1			
Zoo Veldhoven		3	4	4
Greveschutven		1		
W van Wintelre			1	1
NW van Oerle				1
Totaal	7	13	19	20

Roerdomp: 15-16 territoria geteld

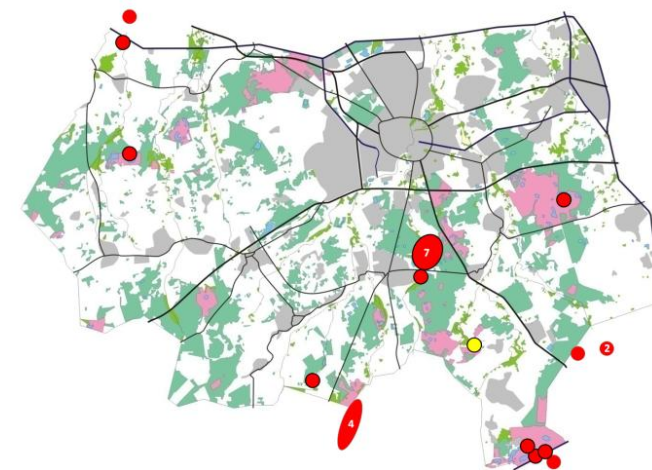


Roerdomp op de Visvijvers Valkenswaard, 28 april 2023 (Roel Verbraak)

Hét Roerdompbolwerk was het vijvercomplex bij Valkenswaard met 8 territoria, evenveel als in 2021 en twee meer dan in 2022. Een tweede cluster was te vinden ten zuidoosten van Budel-Dorplein bij de Ringselvennen en (net buiten de Kempen) de Kruispeel. In het Hageven, net in België, waren eveneens meerdere territoria aanwezig.

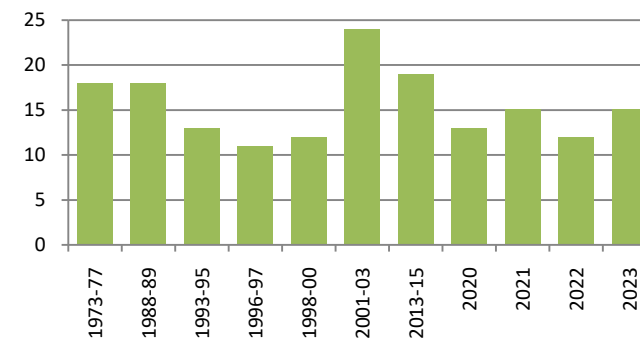
Verheugend was de uitbreiding van Roerdampen in de westelijke Kempen, met territoria in het Diessens Broek, het Goorven en de Visvijvers Bergeijk.

De gele stip op de kaart betrof een roepende vogel in het Soerendonks Goor op 7 juni, twee dagen na de datumgrens.



Roerdomp: territoria in 2023 (geel = onzeker = net na datumgrenzen)

Het aantal territoria schommelde sinds 2020 tussen 12 en 15 en is nog niet terug op het niveau van begin jaren '00.



Roerdomp: geteld aantal territoria in de Kempen in een aantal jaren en periodes in 1983-2023 (bij periodes berekend als de som van maxima per gebied).

Woudaap: 1 territorium geteld

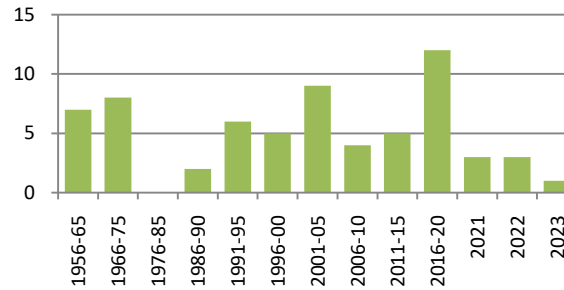


Man Woudaap bij de Ringselvennen, 9 augustus 2023
(Martijn van der Weijde)

Op de oostelijke Visvijvers Valkenswaard was een territorium aanwezig. Hier werd een roepende vogel gehoord op 18 mei, 4 juni en 4 augustus, en op 4 september werden 2 jongen gezien.

Op de Ringselvennen werden van 21 juli t/m 25 augustus regelmatig tot 2 Woudapen gezien en gehoord, met zelfs 3 ex (2♂ en 1♀) van 21 t/m 23 juli. Deze waarnemingen vielen echter allemaal na de datumgrenzen zodat hier geen territorium kon worden aangewezen.

In het Hageven, op nog geen 300m van de grens in België, was een territorium aanwezig.



Woudaap: geteld aantal territoria in de Kempen in een aantal jaren en periodes in 1956-2023 (bij periodes berekend als de som van maxima per gebied).

In 2021 en 2022 werden 3 territoria in de Kempen gevonden. Na een positief stemmende piek eind jaren '10 staat de Woudaap helaas op het punt om uit de Kempen te verdwijnen. Dit is opmerkelijk omdat 2023 in Nederland met 36 territoria een relatief goed jaar was.

Lepelaar: 0 territoria geteld



Lepelaars in het Soerendonks Goor, 24 april 2023
(Henk Hendriks)

Er waren ook dit jaar geen indicaties voor territoria. Wel werden de nodige vogels tussen de datumgrenzen gezien, nl. (tussen haakjes het hoogste aantal ex): Diessens Broek (2), Flaesven (2), Beleven (3), Achtereinds Laag & Visvijvers Valkenswaard (1), Soerendonks Goor (1), Strabrechts Broek (2) en Beuven (4).

In 2020 werden in het Soerendonks Goor 3 territoria aangetroffen (overigens zonder bewijs van broeden). In 2021 en 2022 waren er geen territoria in de Kempen.

Aalscholver: 29 bewoonde nesten geteld

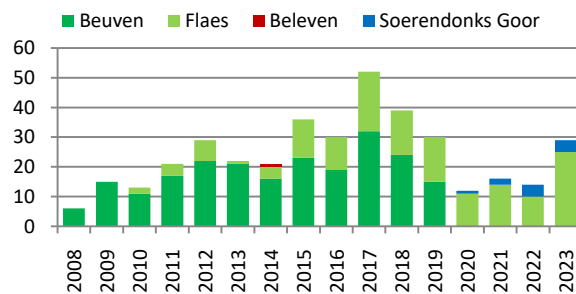


Aalscholverkolonie op de Flaes, 27 april 2023 (TH)

Op het Flaesven werden 25 bezette nesten geteld en op het Soerendonks Goor 4 bezette nesten. Dat het soms niet meevalt om een kolonie te tellen bleek wel bij het

Flaesven waar diverse vogelaars in 2023 12, 14 en 16 bewoonde nesten doorgaven.

De cijfers lijken te wijzen op een toename in 2023 ten opzichte van de jaren 2020-22, maar door telperikelen zoals hiervoor genoemd is een slag om de arm op zijn plaats.



Aalscholver: geteld aantal nesten in de Kempen per locatie en jaar in de periode 2008-2023.

Steltkluut: 1 territorium geteld



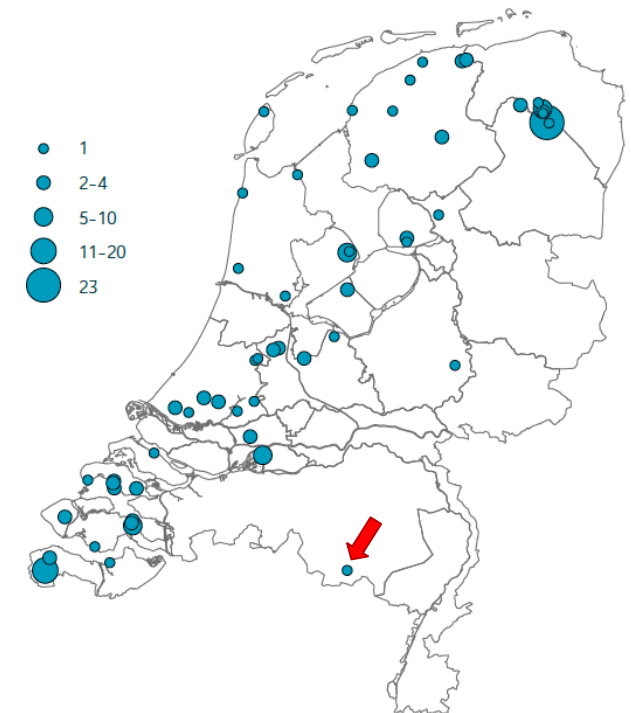
Vrouw Steltkluut in de Klisserbeemden, 21 juni 2023 (Maarten-Jan van den Braak)

In de Klisserbeemden, een nieuw natuurgebied in het dal van de Keersop bij Westerhoven, broedde een paar. Op 27 mei werd voor het eerst een paar opgemerkt en op 2 juni werd gezien dat de vogels elkaar afwisselden bij het broeden. Op 23 juni werden 2 en vanaf 27 juni 4 jongen gezien; de jongen werden in de Klisserbeemden voor het laatst op 27 juli opgemerkt. Op 31 juli en 1 augustus werd de voltallige familie gespot op een vijver van de Pastoorsweijers, 3 km ten zuiden van de Klisserbeemden. Het betrof het tweede broedgeval ooit in de Kempen (het eerste was in 1958 en mislukte).




Vrouw Steltkluut met twee donsjongen in de Klisserbeemden, 25 juni 2023 (Cor van Pelt)

Elders in de Kempen werd alleen in het Achtereinds Laag een Steltkluut tussen de datumgrenzen gezien, nl. op 28 mei.



Steltkluut: territoria in Nederland in 2023 (uit: de Jong et al. 2023). Rode pijl = Klisserbeemden

Met zo'n 150 territoria was 2023 een recordjaar voor Steltkluten in Nederland. De droogte op het Iberisch Schiereiland was hier vermoedelijk debet aan. Het broedgeval in de Klisserbeemden was uniek omdat het een van de weinige territoria op de hogere zandgronden was.

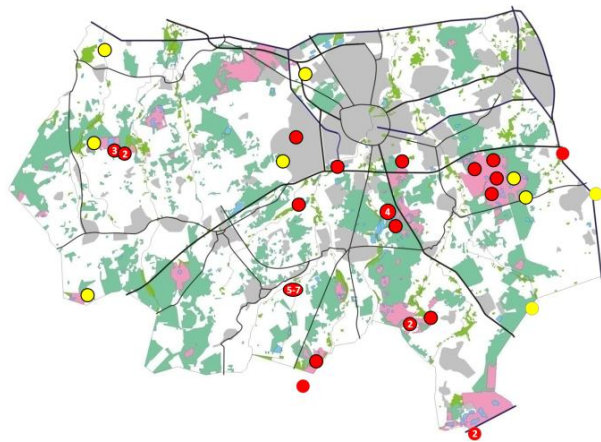
 [Heijnen, T. 2023](#). Eerste succesvolle broedgeval van Steltkluut in de Kempen. *Blauwe Klauwier* 49(3): 58-60.

Kleine Plevier: 27-36 territoria geteld



Kleine Plevier in de Klisserbeemden, 4 juni 2023 (Paul van Pelt)

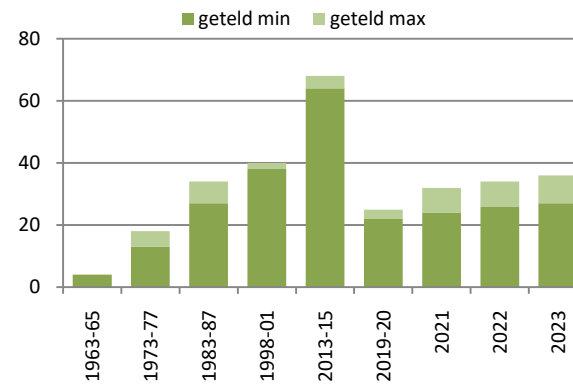
Kleine Plevieren kwame redelijk verspreid in de Kempen voor. Clusters van territoria waren, zoals gebruikelijk, te vinden in terreinen met tijdelijk gunstig broedhabitat: de natuurontwikkelingsgebieden ten zuiden van de Mispelindse en Neterselse Heide (5



Kleine Plevier: territoria in 2023 (geel = onzeker = 1 waarneming van adult/paar in periode 1 t/m 30 juni).

territoria), de Klisserbeemden bij Westerhoven (5-7) en het Achtereinds Laag (4). Op de Gastelse Heide zaten 2 territoria tegenover 5-6 territoria in het jaar daarvoor.

De totalen in de Kempen zijn vrij stabiel, ondanks dat ze sterk worden beïnvloed door de aantallen in tijdelijke habitats.



Kleine Plevier: geteld aantal territoria in de Kempen in een aantal periodes in 1963-2023.

Er lijkt een trend van lichte toename te zijn, maar dat kan evengoed liggen aan verschillen in volledigheid van de gegevens van jaar op jaar.

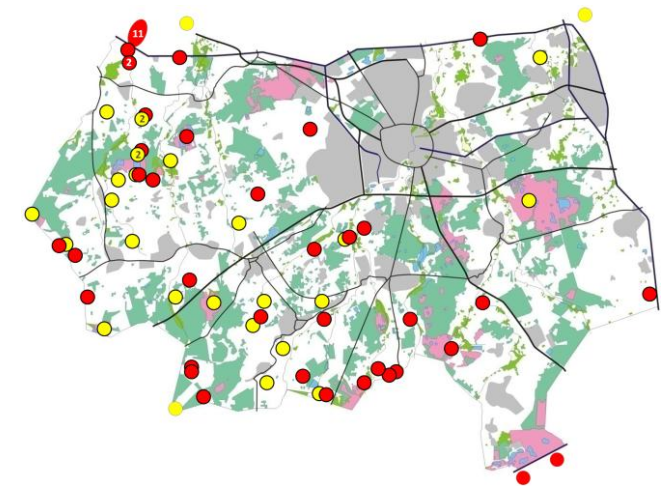
Wulp: 34-59 territoria geteld

De kaart, die voor een groot deel gebaseerd is op het bijeenbrengen en interpreteren van losse waarnemingen, laat een zelfde verspreidingspatroon zien als in eerdere jaren.



Wulp op de Brugsche Heide ten zuiden van Valkenswaard, 15 juni 2023 (Esther van Daal)

De oostelijke Kempen (ten oosten van de lijn Eindhoven-Budel) was zo goed als onbezet. Miniclusters van territoria waren te vinden in en bij het Diessens Broek (met de meeste overigens in Den Opslag en De Gement, net buiten de Kempen), rond de Neterselse



Wulp: territoria in 2023 (geel = onzeker = 1 waarneming van paar/zang/balms tussen 15 maart en 31 mei).

Heide en op de Schaftsche Heide ten zuiden van Borkel en Schaft.

Het totale aantal territoria was, rekening houdend met de grote marges en vele witte vlekken, in lijn met voorgaande jaren. In 2019-20 werden 47-62 territoria opgetekend, in 2021 33-45 en in 2022 41-58. In 2019-2000 werd de totale populatie op 80-100 territoria geschat, maar dat was wellicht te optimistisch.

Grutto: 13 territoria geteld



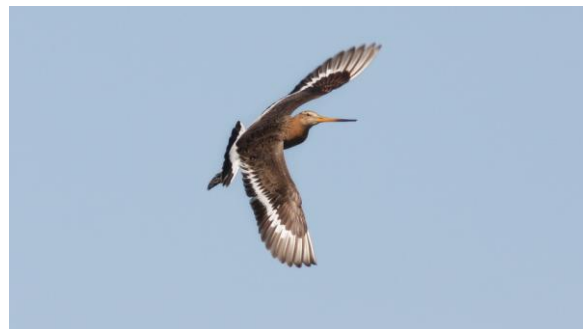
Grutto in het Beleven, 23 maart 2023 (Cor van Pelt)

De soort kwam in twee of drie gebieden voor. In het Diessens Broek werden 12 territoria in kaart gebracht (en in de aangrenzende Den Opslag en De Gement, net buiten de Kempen, ook nog eens 52). Langs de Toekomstweg ten zuidoosten van Diessen was 1 territorium aanwezig. De situatie op het Beleven was onduidelijk:

tussen de datumgrenzen werden onder meer 5 Grutto's gezien op 4 en 15 april en 4 ex op 3 en 10 mei, maar er werd geen enkele keer melding gemaakt van balts of een andere vorm van territoriaal gedrag.

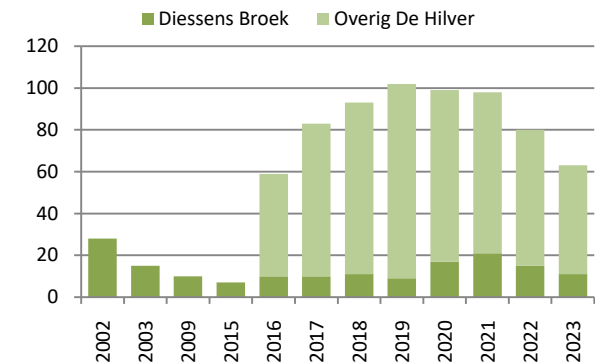
In 2020 werden 26-27 territoria in 7 gebieden geteld (waarvan 17 in het Diessens Broek), in 2021 24 territoria in 3 gebieden (21 in het Diessens Broek) en 2022 18 territoria in 3 gebieden (15 in het Diessens Broek).

In de eerste helft van de jaren '80 kwamen naar schatting nog 350-400 territoria in de Kempen voor. Van de broedgebieden uit die tijd is op een enkel territorium na niets meer over. In 1994 werd bij de Landinrichting van De Hilver gestart met het voor weidevogels inrichten en beheren van Diessens Broek en aansluitende Den Opslag en De Gement. Het is dankzij dit beheergebied dat er nog Grutto's in de Kempen over zijn.



Grutto in het Diessens Broek, 21 mei 2011 (Henk Hendriks)

Het aantalsverloop is in het Diessens Broek overigens grillig, met eerst een afname, daarna geleidelijke toename en recent weer een afname. De gegevens van de gehele De Hilver (vanaf 2016) tonen een toename tot eind jaren '10 en een forse afname in 2022 en 2023.



Grutto: geteld aantal territoria in het Diessens Broek (periode 2002-2023) en het overige tot De Hilver behorende gebied (o.a. Gement en Opslag; periode 2016-2023) (bronnen: Busink & Poelmans 2023 en eerdere rapportages).

De reproductie van Grutto's in De Hilver is gering tot nihil (Busink & Poelmans 2023) en dus moet gevreesd worden voor de toekomst van deze belangrijke populatie.

Tureluur: 1 territorium geteld

In het natuurontwikkelingsgebied ten zuiden van de Neterselse Heide was 1 territorium aanwezig.

In het Achtereinds Laag werd tussen de datumgrenzen, nl. op 10, 23 en 24 mei, een

Tureluur gezien, maar territoriaal gedrag werd niet waargenomen en daarom telt het niet als territorium.

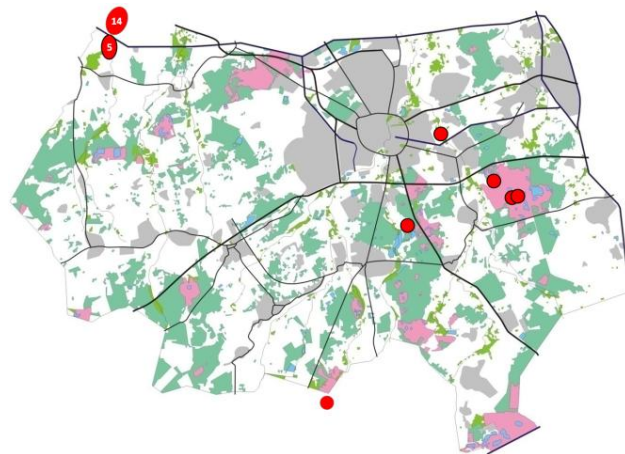
In 2020 werden 3, in 2021 4-5 en in 2022 3-8 territoria geteld. Na een periode van zeker twintig jaar met nog geen 10 territoria is het doek voor de Tureluur in de Kempen zo goed als gevallen.

Watersnip: 10 territoria geteld



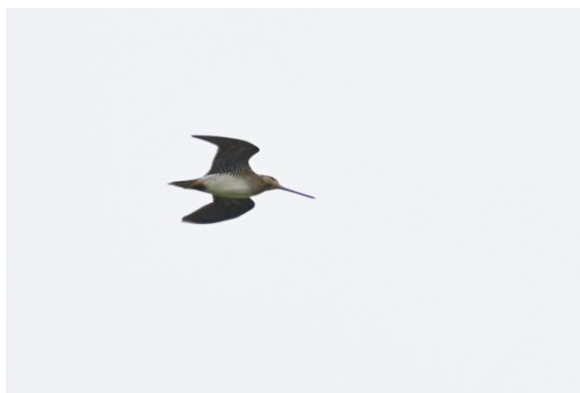
Watersnip bij het Beleven, 23 maart 2023 (Cor van Pelt)

Watersnippen waren beperkt tot het Diessens Broek (5 territoria, met in de aangrenzende Den Opslag en De Gement nog 14 territoria), de Collse Zegge bij Geldrop (1), de Strabrechtse Heide (3) en het Achtereinds Laag (1).



Watersnip: territoria in 2023

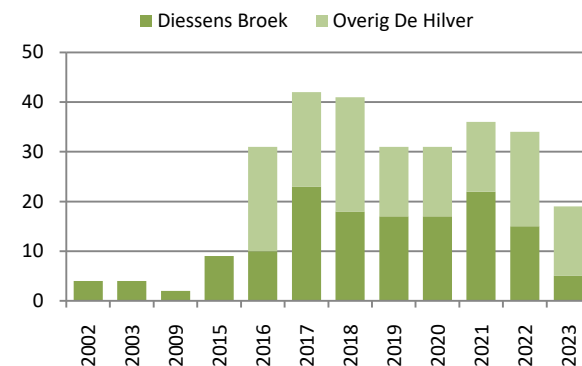
In voorgaande jaren waren de aantallen iets hoger dan in 2023: in 2020 24 territoria (waarvan 17 in het Diessens Broek), in 2021 25 territoria (22 in Diessens Broek) en in 2023 19 territoria (15 in Diessens Broek).



Watersnip boven het Achtereinds Laag, 9 oktober 2023 (TH)

De omvang van de Kempische populatie is, net als bij de Grutto, afhankelijk van het wel

en wee in het Diessens Broek en de weidevogelgebieden ten noorden hiervan, die samen De Hilver vormen.



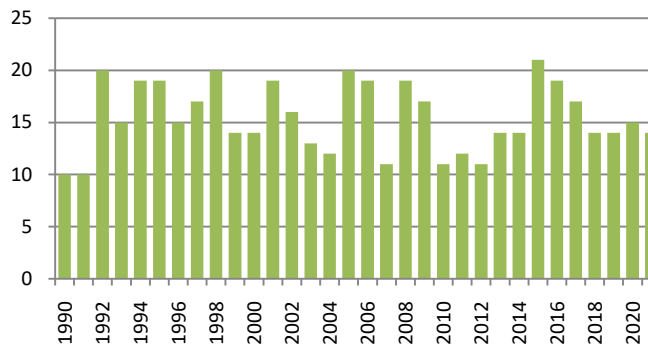
Watersnip: geteld aantal territoria in het Diessens Broek (periode 2002-2023) en het overige tot De Hilver behorende gebied (o.a. Gement en Opslag; periode 2016-2023) (bronnen: Busink & Poelmans 2023 en eerdere rapportages).

Na een aanvankelijke toename in zowel Diessens Broek als de gehele De Hilver en vrij stabiele aantallen tussen 2016 en 2022 stemt de daling in 2023 weinig hoopvol.

Stormmeeuw: 14 territoria geteld


Bij Budel-Dorplein werden 14 broedparen geteld. Verder waren er in de Kempen geen broedgevallen of duidelijke aanwijzingen voor een territorium, al was het volgende wel opmerkelijk: op een akker bij Oerle werden op 13 mei 2 adulte vogels gezien en daarna losse adulten op 19 en 24 mei.

De Stormmeeuw broedde sinds 1961 bijna onafgebroken bij Budel-Dorplein. In de eerste twee decennia ging het om kleine aantallen (max. 3) maar vanaf 1980 kwam de teller regelmatig boven de 5 territoria uit en vanaf 1990 waren er jaarlijks 10 of meer.



Stormmew: geteld aantal territoria in de Kempen per jaar in 1990-2023. Met uitzondering van één territorium op de Strabrechtse Heide in 2005 waren het allemaal territoria bij Budel-Dorplein.

Het aantal territoria schommelde wat zonder een duidelijke trend van toe- of afname.

 [Hiele, R. van 2023](#). Lente-stormmeeuwen in Veldhoven. Blauwe Klauwier 49(3): 34-37.

Visdief: 0 territoria geteld

Het Visdievenmysterie in Park Meerland in Eindhoven duurde voort. Visdieven werden er regelmatig gezien van 6 t/m 27 mei; gewoonlijk ging het om een enkel individu maar soms waren er ook twee vogels

aanwezig, nl. op 13, 16, 17 en 25 mei. Gedrag dat op broeden kon wijzen werd niet waargenomen en daarom kon niet tot een territorium geconcludeerd worden.



Visdief in Park Meerland in Eindhoven, 13 mei 2023 (Martijn van der Weijde)

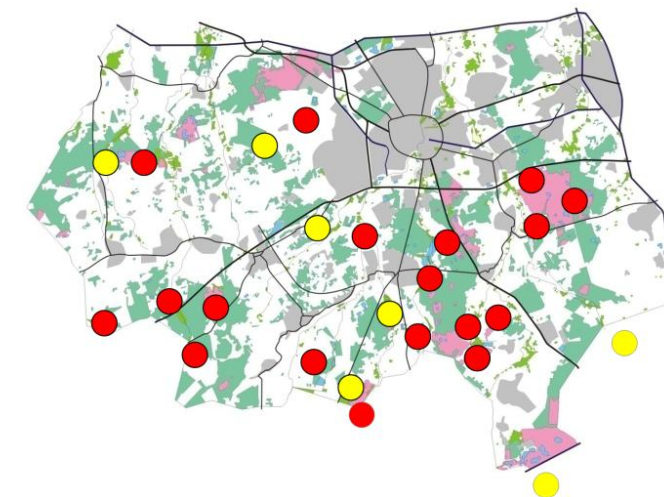
Tussen de datumgrenzen (20 mei - 30 juni) werden voorts Visdieven gezien bij: Loozerheide (1 mei 1 ex overtrekkend), Waterzuivering Biest-Houtakker (6 mei 2 ex Diessens Broek, 5 en 30 juni 2 en 30 juni 1 ex bij de waterzuivering), Woensel in Eindhoven (30 mei 1 ex overtrekkend, 7 juni 1 ex), Ringselvennen (31 mei 1 ex), E3-strand (13 juni 1 ex), Beuven (18 en 20 juni 1 ex), Visvijver Reusel (2 ex op 29 juni), Liesven bij Eersel (5 en 10 juni 1, 8 en 26 juni 2 ex) en Klotputten Eindhoven (16 juni 1 ex).

Wespendief: 17-22 territoria geteld



Wespendief vrouw met honingraat op de Visvijvers Valkenswaard, 8 augustus 2023 (TH)

Een interpretatie van de, meestal losse, waarnemingen leverde rond de 20 territoria op. Hierbij waren minstens drie nesten met jongen.



Wespendief: territoria in 2023 (geel = onzeker = 1 waarneming van paar/balts in periode 20 mei-10 aug., of 2 waarnemingen van adult in die periode).



Een late Wespindief boven het Achtereinds Laag, 7 oktober 2023 (Tom Heijnen)

In het noordwesten en zuidoosten van de Kempen kwamen geen territoria aan het licht en in het noordoosten maar enkele.

Het lage aantal Wespddieven hangt ongetwijfeld samen met de geringe hoeveelheid wesp. Jan Kolsters schrijft: 'Het was in 2023 weer een buitengewoon slecht wespjaar, waarschijnlijk net zo slecht als in 2021. Het is duidelijk geworden dat wesp populaties aan enorme schommelingen onderhevig zijn. In de extreme daljaren is er voor Wespddieven niet veel te halen. Het is bekend dat Wespddieven vaak niet tot broeden overgaan. Dat is waarschijnlijk gerelateerd aan die extreme daljaren van wesp (artikel voor Limosa is in voorbereiding)'.

Op basis van veelal losse waarnemingen werden in 2020 26-37 territoria opgetekend, in 2021 16-22 en in 2022 32-39. Het aantal territoria in 2023 was vergelijkbaar met dat in 2021, en aanmerkelijk lager dan in de goede wespjaren 2020 en 2022.

Bruine Kiekendief: 0 territoria geteld

Verspreid door de Kempen werden in mei en juni de nodige pleisterende Bruine Kiekendieven gezien, met de meeste waarnemingen in het Diessens Broek, de Visvijvers Valkenswaard en de Strabrechtse

Heide. In geen enkel geval werd voldaan aan de criteria voor een territorium.



Vrouw Bruine Kiekendief op de Patersgronden, 5 september 2023 (Wim Deeben)

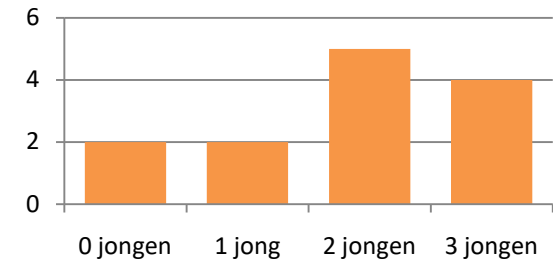
Het laatste zekere broedgeval van de Bruine Kiekendief was in 2007 bij de Ringselvennen.

Zwarte Wouw: 1 territorium geteld



Aan staartpen herkenbare Zwarte Wouw boven het Achtereinds Laag, 23 april 2023 (TH)

Voor het dertiende jaar op rij nestelde een paar Zwarte Wouwen in de omgeving van Valkenswaard. Er werd wel een nest gebouwd maar jongen werden niet gezien. Het is niet bekend waarom het mislukte.



Zwarte Wouw: aantal broedsels per broedselgrootte (aantal uitgevlogen jongen) in 2011-2023.

In Nederland komt de Zwarte Wouw vanaf 2009 jaarlijks als broedvogel voor, gewoonlijk met 1-3 territoria maar soms 4-5.

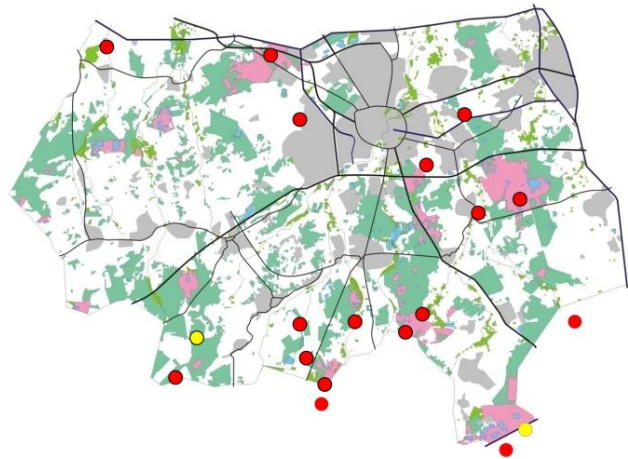
Ransuil: 14-15 territoria geteld



Jonge Ransuil bij Gulbergen (Nuenen), 16 juni 2023 (Henk Hendriks)



Net zoals in voorgaande jaren is het beeld van verspreiding en aantallen zeer onvolledig. Desondanks blijft het opmerkelijk hoe weinig Ransuilen er worden gevonden. De meeste rode stippen op de kaart zijn overigens gebaseerd op waarnemingen van bedelende jongen.



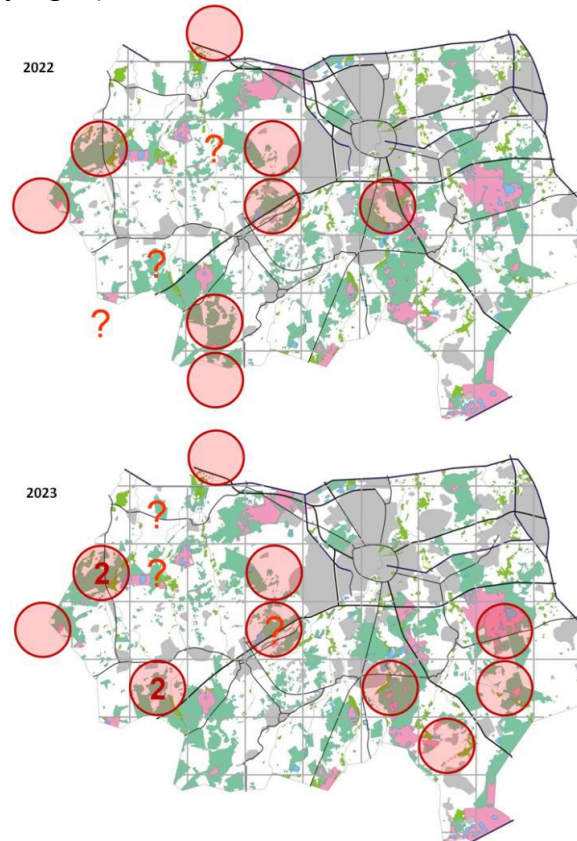
Ransuil: territoria in 2023 (geel = onzeker = 1 waarneming van adult of paar tussen 15 maart-20 juli).

In 2019-20 werden 37 territoria genoteerd, in 2021 22 en in 2022 6-10. Deze cijfers zijn door de onvolledigheid van de jaarlijkse gegevens onderling niet vergelijkbaar.

Oehoe: 12-14 territoria geteld

Net als in 2022 werd een deel van de Kempen speciaal afgezocht op territoriale Oehoe's. Dit leverde 12 territoria en 2 mogelijke territoria op, waaronder vijf

zekere gevallen (bewoond nest, uitgevlogen jongen).



Oehoe: atlasblokken met territoria in 2022 (boven) en 2023. Rode cirkel = territorium (2 = 2 territoria), ? = mogelijk territorium.


Ten opzichte van 2022 werden geen territoria gemeld ten westen van Luyksgestel en tussen Aalst en Leende. Oehoe's kunnen echter makkelijk gemist worden en de kaart is daarom ongetwijfeld onvolledig. Het werkelijke aantal Oehoe-territoria zal naar schatting 15-20 (of meer?) bedragen.



Jonge Oehoes, 31 mei 2023 (Pieter Wouters)

In 2021 werden 3-4 en in 2022 8-11 territoria geregistreerd. In 2022 werd voor het eerst uitgebreider naar Oehoe's gezocht, wat de opgeschijnde toename verklaart.

In 2023 werden minstens 85 territoria in Nederland gevonden. Het zwaartepunt ligt in Limburg maar de soort is nog steeds met een opmars bezig. Een verdere toename in de Kempen is daarom te verwachten.

 [Wouters, P. 2023](#). Oehoes in de Kempen in 2023. *Blauwe Klauwier* 49(4): 59-62.

Hop: 1-2 territoria geteld

Na een broedgeval in 2022 werd in 2023 opnieuw succesvol in het Leenderbos e.o. gebroed. Op 29 juni werd een paar met 3 uitgevlogen jongen gezien.



Jonge Hoppen in het Leenderbos e.o., 29 juni 2023 (Bjorn Alards)

In het Leenderbos e.o. werden Hoppen gehoord op 30 april, 1 mei, 8 mei en 13 mei, en gezien op 24 april, 2 mei, 28 juni, 29 juni (met jongen) en 16 juli. De locaties lagen tot 5 km uit elkaar. Hiervan voldeden 4 waarnemingen aan de datumgrenzen van Sovon (10 mei-31 juli). De waarnemingen op 28 en 29 juni waren binnen 200 m van elkaar, die van 13 mei was op een afstand van 4 km daar vandaan en die van 16 juli op een afstand van 500 m. Volgens de clusterregels van het BMP zouden de waarnemingen op 13 mei en 16 juli buiten het territoriumcluster vallen, en op zichzelf onvoldoende zijn om te kunnen spreken van extra territoria.

Al met al roept de kaart van alle Leenderboswaarnemingen de nodige vragen op. Waren er toch twee territoria? Kan de afstand waarover een paar 'rondstruint' veel

groter zijn (wellicht 4 of 5 km) dan de fusieafstand van 1 km?



Jonge Hop in het Leenderbos e.o., 29 juni 2023 (Bjorn Alards)

Opmerkelijk is dat net over de grens, op 1½ ten zuiden van de Achelse Kluis, eveneens een Hop succesvol broedde. De twee jongen vlogen op 27 of 28 juni uit.

In 2021 werden 5-9 territoria (waarvan 2-3 in het Leenderbos e.o.) vastgesteld en in 2022 1 (broedgeval Leenderbos e.o.).

In Nederland kwamen in 2023 9 territoria voor waarvan minstens 4 met uitgevlogen jongen.



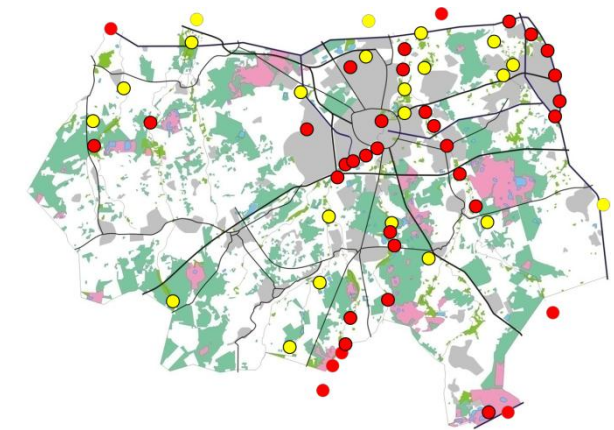
[Alards, B. 2023](#). Ook in 2023 succesvol broedgeval van de Hop in het Leenderbos. *Blauwe Klauwier* 49(4): 38-39.

IJsvogel: 29-48 territoria geteld



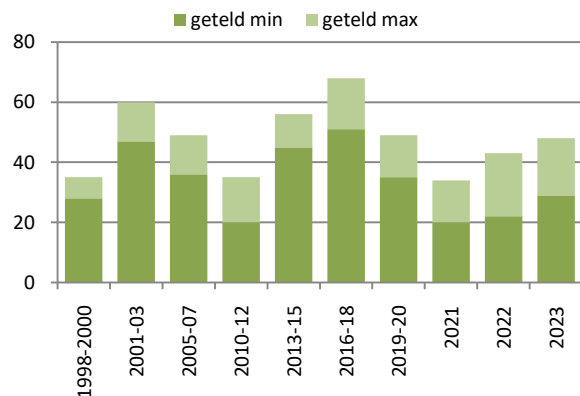
Man IJsvogel in het Meerlandpark, 26 mei 2023 (Wim Deeben)

De territoria, grotendeels gebaseerd op het clusteren van losse waarnemingen, waren vooral te vinden langs de Dommel, de Kleine Dommel en de Zuid-Willemsvaart bij Helmond. Langs de Tongelreep waren enkele territoria aanwezig.



IJsvogel: territoria in 2023 (geel = onzeker = 1 waarneming van adult of paar tussen 20 maart-15 mei).

De soort werd niet of nauwelijks aangetroffen in de beekdalen van Reusel, Kleine Beerze, Grote Beerze, Beekloop en Keersop.



Ijsvogel: geteld aantal territoria in de Kempen in een aantal jaren en periodes in 1998-2023.

Het herstel van een dip in 2021, die zich in 2022 al aftekende, zette door al is de stand nog niet terug op het niveau van het vorige decennium.

Draaihals: 4 territoria geteld

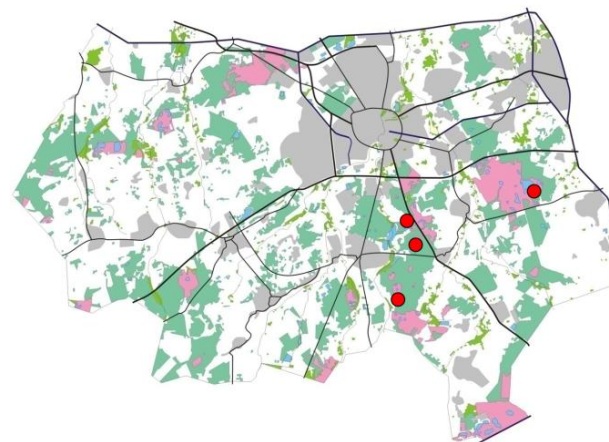
Van de vier territoria waren drie territoria gebaseerd op meerdere waarnemingen en één territorium op een losse waarneming van een roepende vogel.

In de bossen bij het Greveschutven riep op 1 mei een Draaihals. Op de Spinsterberg, dat zo'n 2 km zuidelijker ligt, werd van 20 t/m 29 mei een vogel gezien en gehoord. Bij het Beuven was een paar aanwezig (roep

gehoord van tenminste 15 t/m 24 mei) en werd waargenomen dat een mogelijke nestplaats werd bezocht. In het Leenderbos was van 8 t/m 27 mei een roepende vogel present.



Draaihals op Spinsterberg, 20 mei 2023 (Martijn van der Weijde)




Draaihals: territoria in 2023

In 2020 werden 3, in 2021 4 en in 2022 3 territoria in kaart gebracht. In hoeverre het hier daadwerkelijk om vogels gaat die in de

Kempen een broedpoging ondernemen is niet duidelijk: het is wachten op de eerste nestvondst.

In Nederland was 2023 een uitstekend jaar voor Draaihalzen, met bijvoorbeeld meer dan 90 territoria in Drenthe en zo'n 25 op de Veluwe.

 Hiele, R. van 2023. Een Draaihalsterritorium in de Kempen. *Blauwe Klauwier* 50(1): 9-15.

Boomvalk: 22-28 territoria geteld



Boomvalk boven het Beuven, 7 augustus 2023 (Frank Neijts)

De verspreidingskaart is gebaseerd op het clusteren van overwegend losse waarnemingen van pleisterende Boomvalken. Dit zal geen getrouwe afspiegeling geven van de werkelijke aantallen en verspreiding, maar beter materiaal is er niet.





Boomvalk: territoria in 2023 (geel = onzeker = 1 waarneming van zang/balts of 2 waarnemingen van adult/paar tussen 1 mei-31 augustus).

Zomerse Boomvalken waren vooral te vinden boven heidevelden en vennen, zoals de Neterselse Heide, Landschotse Heide, Malpie, Plateaux-Hageven, Leenderbos en Groote Heide, Strabrechtse Heide en Loozerheide. Dat zijn tevens gebieden waar de soort relatief makkelijk waar te nemen is én veel vogelaars komen. Territoria in bijv. beekdalen werden nauwelijks vastgesteld terwijl inventarisatiewerk in het verleden regelmatig territoria in dergelijke gebieden aan het licht bracht.

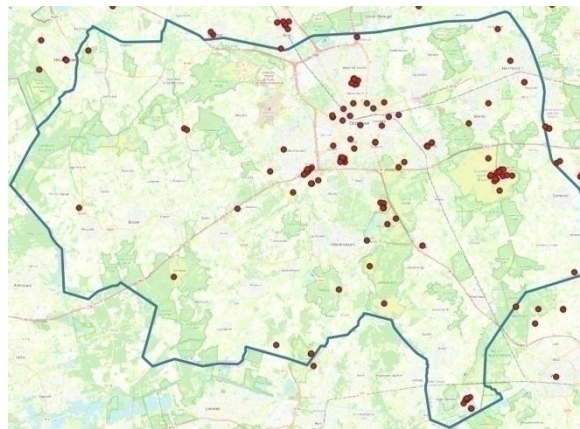
In 2019-20 leverde het clusteren van waarnemingen 20-29 territoria op, in 2021 19-33 en in 2022 21-28. Het aantal in 2023 is in lijn met deze cijfers.

Slechtvalk: 6 territoria geteld



Net uitgevlogen jonge Slechtvalk bij het Evoluon in Eindhoven, 27 mei 2023 (Frans Hijnen)

De zes broedparen (zie tabel op de volgende pagina) kwamen op reeds bekende locaties voor en brachten in totaal 14 jongen groot, een gemiddelde van 2,33 jongen per broedpaar. Er werden geen nieuwe territoria ontdekt.



Slechtvalk: waarnemingen in de periode 1 februari - 30 juni 2023.

Het kaartje met alle waarnemingen van Slechtvalk in de maanden februari t/m juni toont logischerwijze clusters rond de nestplaatsen, al worden ook gebieden aangedaan, zoals het Achtereinds Laag en het Beuven, die wat verder weg liggen van de dichtstbijzijnde nestplaats.

In de kerk van Oirschot, net buiten de Kempen, broedde overigens ook een paar. Opvallend genoeg leidde dat niet tot veel waarnemingen in de buurt.

Halsbandparkiet: 2-4 territoria geteld

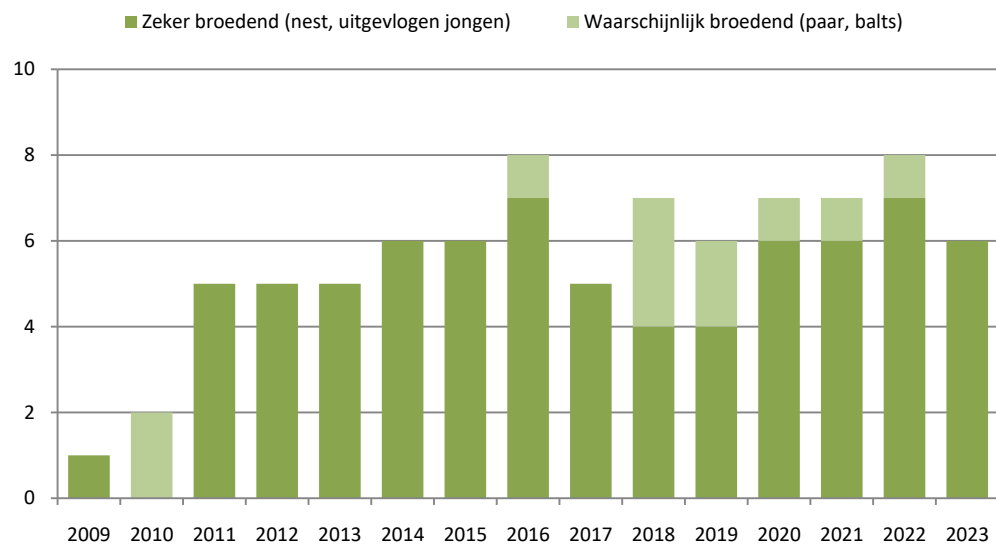


Halsbandparkieten in de Heikant in Veldhoven, 20 juli 2023 (Wim Deeben)

De territoria werden aangetroffen in het stedelijk gebied van Veldhoven en Eindhoven. De precieze aantallen zijn onduidelijk omdat er de nodige losse waarnemingen waren (witte en gele stippen op de kaart).

Slechtvalk: broedcode per locatie in 2009-2022. Betekenis broedcodes: 3 = paar, 5 = baltsend paar, 6 = bezoek waarschijnlijke nestplaats, 12 = pas uitgevlogen jongen, 13 = bewoond nest, 15 = nest met eieren, 16 = nest met jongen. In de laatste kolom staat het aantal uitgevlogen jongen in 2023.

Locatie	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020	2021	2022	2023	Juv. 2023
Budel-Dorplein Nystar	16	5	16	16	16	16	16	15	15	3	6	16	16	16	16	4
Veldhoven ASML/MMC		5	16	16	15	16	16	16		3	15	16		3		
Eindhoven Techn. Dienst			16	16	16	16		5	12							
Helmond Hoogeind			16	16	16		16	16	12	15	16	16	15	16		
Mierlo TV-toren			16	16	16	16	16	16	12	16	?	16	13	16	16	2
Eindhoven Incassu Unie						15										
Nederwetten Hooidonk						16										
Eindhoven Catharinakerk							16	16	12	16	16	15	16	16	16	1
Eindhoven Evoluon							16	16		16	16	16	16	16	16	3
Geldrop St. Bridgdakerk								13			3	3	3	16	16	3
Eindhoven stationsgebied										3						
Eindhoven Hightech Campus													16	15	16	1
Zeker broedend (nest, uitgevlogen jongen)	1	0	5	5	5	6	6	7	5	4	4	6	6	7	6	
Waarschijnlijk broedend (paar, balts)	0	2	0	0	0	0	0	1	0	3	2	1	1	1	0	
Totaal aantal territoria	1	2	5	5	5	6	6	8	5	7	6	7	7	8	6	



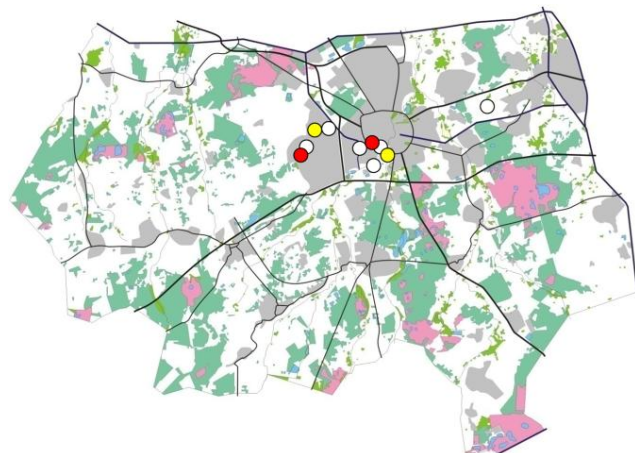
Slechtvalk: aantal territoria per jaar in 2009-2023, onderverdeeld naar zeker en waarschijnlijk broedend.



Slechtvalken op ASML in Veldhoven, 19 februari 2023 (Wim Deeben)



Ging het hierbij om vogels die bij territoria hoorden maar 'voorbij' de fusie-afstand van 500m gingen, of om solitaire vogels, of om 'gemiste' territoria? In bomen zittende Halsbandparkieten zijn vaak niet vocaal en worden dan makkelijk gemist.



Halsbandparkiet: territoria in 2023 (geel = onzeker = 1 waarneming van paar, balts en/of zang tussen 1 februari-30 juni; wit = nog onzekerder = 1 waarneming van een individu of groepje tussen 1 februari-30 juni).

In 2020 werden 7-8, in 2021 4-7 en in 2022 5 territoria geregistreerd. De verspreiding is nauwelijks gewijzigd en de aantallen wijzen eerder op een krimp dan op een toename.

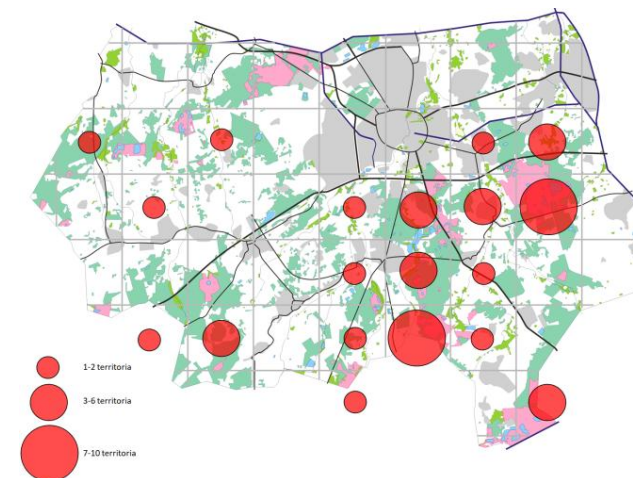
Grauwe Klauwier: 54-61 territoria geteld



Vrouw Grauwe Klauwier onder Valkenswaard, 30 juli 2023 (Esther van Daal)

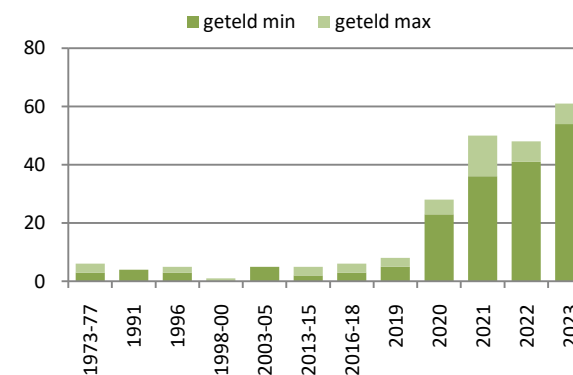
In 2023 werd het tellen van Grauwe Klauwieren niet gecoördineerd, in tegenstelling tot de drie jaren daarvoor. Daardoor werden sommige gebieden minder vaak of minder intensief onderzocht. Desondanks werd een groot aantal territoria in kaart gebracht.

Van de 54 territoria waren er 28 gebaseerd op waarnemingen van uitgevlogen jongen. De meeste territoria waren te vinden in het beekdal van de Kleine Dommel tussen Geldrop en Heeze, op en aan de randen van de Strabrechtse Heide, in het beekdal van de Tongelreep bij Valkenswaard, ten W en ZW van Luykgestel, en ten zuidoosten van Budel-Dorplein.



Grauwe Klauwier: aantal territoria per atlasblok in 2022 (boven) en 2023.

In de westelijke Kempen zaten voorheen bijna geen Grauwe Klauwieren, maar in 2023 kwam daar verandering in. Dat kwam tenminste deels door inventarisatiewerk dat in het gebied van de Goorloop en Pielis werd uitgevoerd.



Grauwe Klauwier: geteld aantal territoria in een aantal jaren en periodes in 1973-2023.

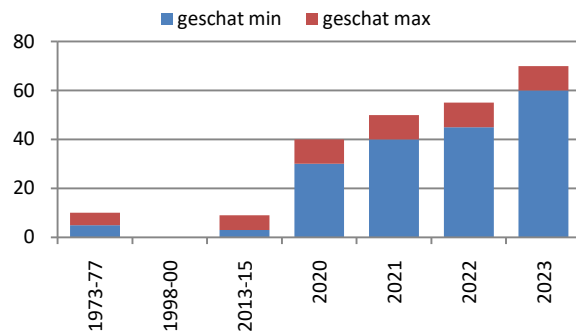






Jonge Grauwe Klauwier bij Soerendonk, 19 augustus 2023 (Toine Kuiper)

Vanaf eind jaren '10 nam het aantal Grauwe Klauwierterritoria in de Kempen gestaag toe. Dat was onder meer te danken aan het aanleggen en beheren van zgn. kruiden- en faunarijke graslanden. De algehele toename in NW Europa zal eveneens een positief effect hebben op onze populatie. In gebieden met intensieve landbouw werden geen Grauwe Klauwieren aangetroffen.



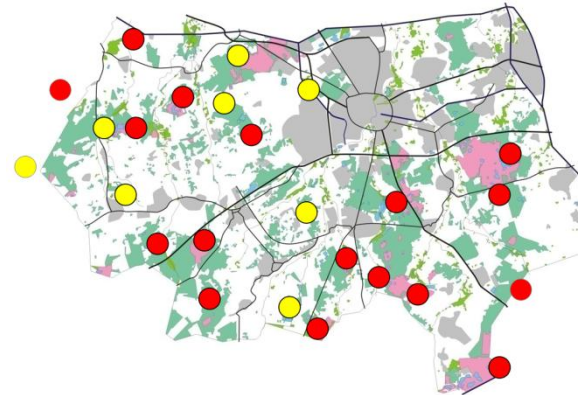
Grauwe Klauwier: geschat aantal territoria in een aantal jaren en periodes in 1973-2023.

Raaf: 15-22 territoria geteld

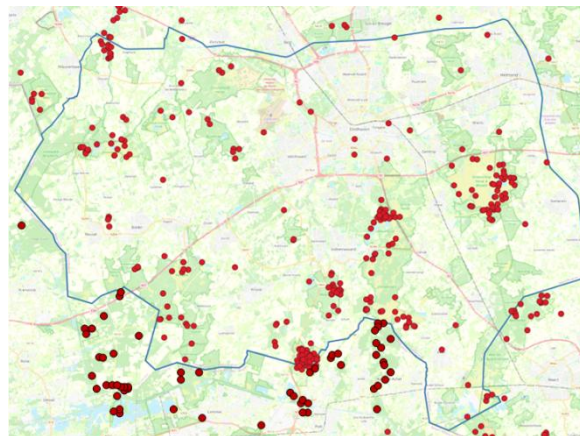


Raaf boven het Kranenveld, 15 augustus 2023 (TH)

Uit de vele losse waarnemingen werden, net als vorige jaren, territoria 'geconstrueerd'. Het is onbekend in hoeverre dit een getrouwe afspiegeling is van werkelijke territoria en broedparen, maar een beter overzicht is er momenteel niet.



Raaf: territoria in 2023 bij een clusterafstand van 3 km (geel = onzeker = 2 of meer waarnemingen van een adult binnen datumgrenzen of 1 waarneming van een paar/zang/balts binnen de datumgrenzen). Aanname: waarneming van 2 ex = paar.



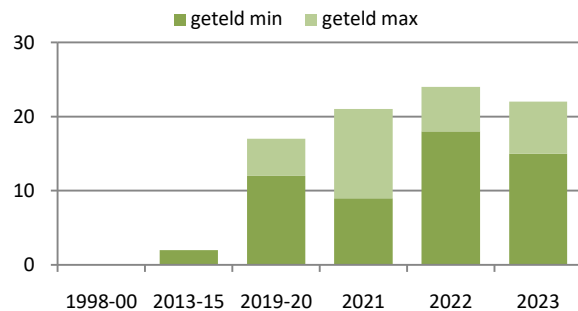
Raaf: waarnemingslocaties in de maanden februari t/m mei 2023

Een deel van de grote bosgebieden was bezet, maar nogal wat bossen waren wit op de kaart: westelijke deel van Landgoed De Utrecht, de Oostelbeerse Heide, delen van Boswachterij De Kempen, bossen tussen Aalst-Waalre en Valkenswaard, Geeneindsche en Papenvoortsche Heide, Gebergten, Vrolijke Jager en Boksenberg, Zevenhuizensche Heide en Budeler Bergen.



Raven bij Leenderstrijp, 29 juli 2023 (Maarten-Jan van den Braak)

Wat broedhabitat betreft lijkt er dus nog veel ruimte voor groei te zijn, maar het aantalsverloop suggereert eerder een stagnatie van de groei in aantallen en verspreiding dan een verdere toename.



Raaf: geteld aantal territoria in een aantal periodes en jaren.

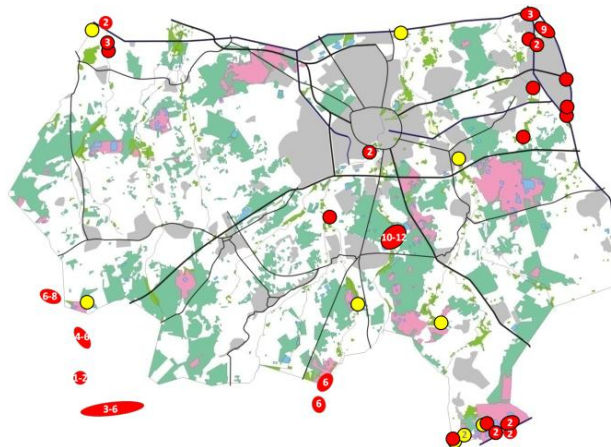
Cetti's Zanger: 43-53 territoria geteld



Cetti's Zanger op de Visvijvers Valkenswaard, 15 april 2023 (Jeroen Stevens)

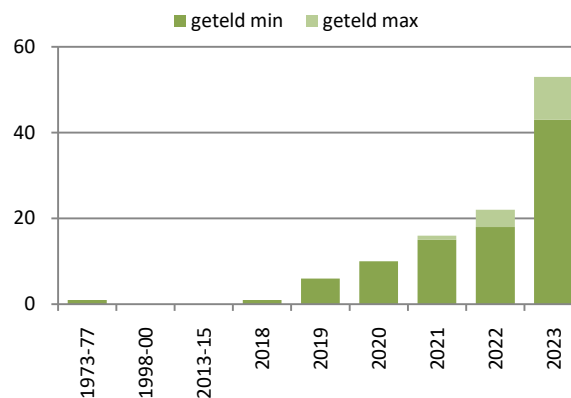
Verspreid door de Kempen werden territoria aangetroffen, meestal in clusters van enkele en soms meer dan 10 territoria. De grootste aantallen waren aanwezig in het Diessens Broek (5-6, waarvan 3 in de Kempen), Visvijvers Valkenswaard (10-12), rond de Rioolwaterzuiveringsinstallatie Aarle-Rixtel (9) en langs de Zuid-Willemsvaart en plassen

bij De Hoort en Ringselvennen (8-12 waarvan 4 in de Kempen).



Cetti's Zanger: territoria in 2023 (geel = onzeker = 1 waarneming van zang en/of balts tussen de datumgrenzen).

Er zaten ook forse aantallen territoria net over de grens in België, zoals Goorken en Rode Del, Ronde Put, Zilvermeren en Hageven.



Cetti's Zanger: geteld aantal territoria in de Kempen in een aantal periodes en jaren in 1973-2023.

De soort komt sinds 2018 in de Kempen als broedvogel voor en het aantal territoria en gebieden nam vanaf 2019 toe. De verdere toename in 2023 was ronduit spectaculair, van 18-22 territoria in 2022 naar 43-53 territoria in 2023, ofwel meer dan een verdubbeling. Wellicht leiden de clusters van territoria net in België en bij de Ringselvennen en Zuid-Willemsvaart de komende jaren tot een verdere kolonisatie van de zuidelijke en westelijke Kempen. Hier kwamen tot nu toe weinig Cetti's Zangers voor.

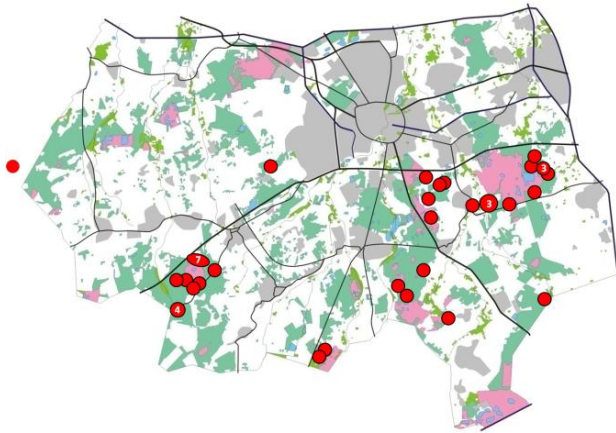
Fluiter: 42 territoria geteld



Fluiter in het Kranenveld, 3 mei 2023 (Martijn van der Weijde)

De kaart geeft een verre van compleet beeld omdat veel bossen niet op soorten zoals de Fluiter geïnventariseerd zijn. Net als in voorgaande jaren staan de stippen vooral in

een aantal redelijk tot goed onderzochte bosgebieden.



Fluiter: territoria in 2023.

Gebieden met meerdere territoria waren Boswachterij De Kempen, Leenderbos, Meelakkers-Groote Heide, Kasteelbos Heeze (Hubertusbossen) en het bos ten noorden van het Beuven.



Fluiter op de Cartierheide, 11 mei 2023 (Bjorn Alards)

In 2019-20 werden 43, in 2021 39 en in 2022 32 territoria geregistreerd. Deze cijfers zijn vanwege de tekortkomingen niet onderling vergelijkbaar.


Iberische Tjiftjaf: 1 territorium geteld



Iberische Tjiftjaf in Boswachterij De Kempen, 16 mei 2023 (Frank Neijts)

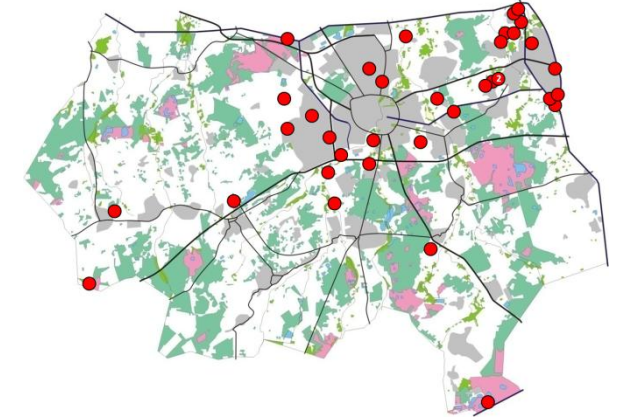
Van 14 mei t/m 10 juni zong een Iberische Tjiftjaf aan de zuidrand van Boswachterij De Kempen. De vogel werd door vele vogelaars gezien, gefotografeerd en getaped. Het was, indien door de CDNA aanvaard, de eerste waarneming van deze soort in de Kempen.

De Kempische vogel was één van drie territoria die in 2023 in Nederland werden vastgesteld.

 [Jansen, T. 2023](#). Iberische Tjiftjaf. YouTube-kanaal Vogels in de Kempen.

Braamsluiper: 36 territoria geteld

In stedelijk gebied zijn over het algemeen weinig vogelaars actief en de kaart is dan ook verre van compleet. Territoria werden vooral gevonden in de stedelijke gebieden van Veldhoven en in en rond Helmond.

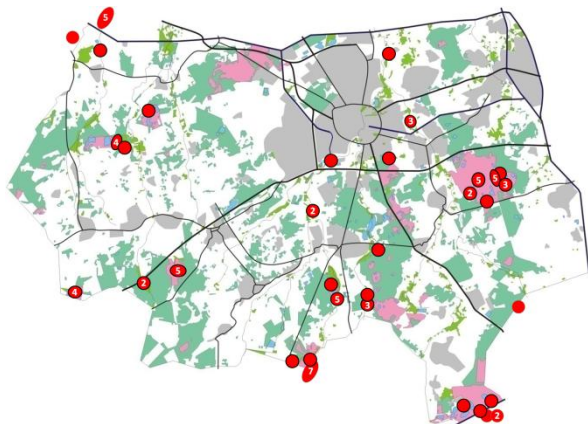


Braamsluiper: territoria in 2023.

In 2019-20 werden 52, in 2021 31 en in 2022 28 territoria ingetekend. Deze cijfers zijn onderling niet vergelijkbaar vanwege de tekortkomingen in het materiaal. Desondanks is het opvallend dat de verspreiding in grote lijnen hetzelfde is.

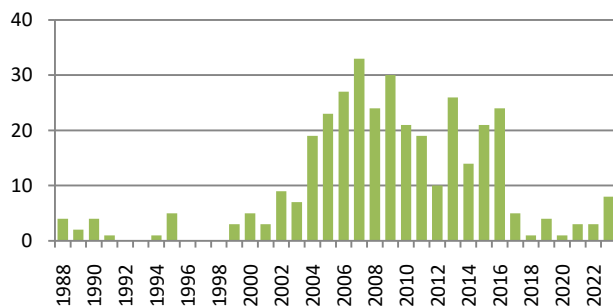
Sprinkhaanzanger: 59 territoria geteld

Dankzij een aantal gebiedsinventarisaties is het beeld van 2023 redelijk volledig. Desondanks zullen de nodige territoria gemist zijn. Het afnemende vermogen bij oudere vogelaars om hoge geluiden op te pikken zal hierbij een rol hebben gespeeld.



Sprinkhaanzanger: territoria in 2023.

Er werden heel wat clusters van zangposten in kaart gebracht. Voorbeelden hiervan zijn de Neterselse Heide, Reuselse Moeren, Cartierheide, Malpiebeemden, Patersgronden en delen van de Strabrechtse Heide. De lange telreeks op de westelijke Strabrechtse Heide laat zien dat er van jaar op jaar grote schommelingen in het aantal territoria zijn, met in dat gebied overigens een forse afname sinds 2017.



Sprinkhaanzanger: geteld aantal territoria op het westelijk deel van de Strabrechtse Heide in 1988-2023 (bron: Engels 2023b).

In 2020 werden 32, in 2021 36 en in 2022 33 territoria vastgesteld. Het natte voorjaar van 2023 heeft wellicht gunstig uitgepakt.

Snor: 2 territoria geteld

Aan de oostelijke rand van het Diessens Broek werd van 20 t/m 22 mei een Snor gehoord, die hiermee voldoet aan de criteria van een territorium. Een tweede territorium was te vinden in de zuidwestpunt van de Visvijvers Valkenswaard, waar van 14 mei t/m 7 juni een vogel zong.

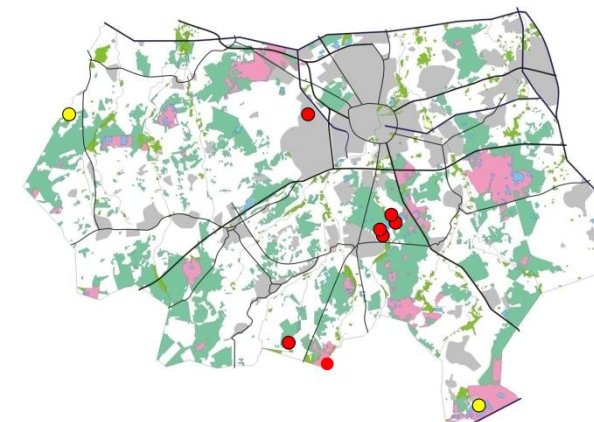
In 2020 en 2021 werd 1 territorium in kaart gebracht en in 2022 geen enkele.

Grote Karekiet: 6-8 territoria geteld



Grote Karekiet op de Visvijvers Valkenswaard, 27 mei 2023 (Paul van Pelt)

Het was een ongekend goed jaar voor Grote Karekieten, al zal een deel betrekking hebben gehad op ongepaarde mannen.



Grote Karekiet: territoria in 2023 (geel = onzeker = 1 waarneming van zang/balts binnen de datumgrenzen).

In het Meerlandpark in Eindhoven werd gezongen van 15 t/m 30 mei. De vogel van de Visvijvers Bergeijk, die gehoord werd van 2 mei t/m 17 juni, liet op 4 juni de 'short song' horen wat wees op een broedgeval. De vogels op de westelijke Visvijvers Valkenswaard werden gehoord van 17 mei t/m 2 juli; in het zuidelijke territorium werd op 6 juni de 'short song' gehoord. Onzekere territoria waren aanwezig in de Broekeling (21 en 25 mei zingend) en de Ringselvennen (22 mei zingend).

Net over de grens was een territorium aanwezig in het Hageven.



Grote Karekiet in het Meerlandpark, 26 mei 2023
(Wim Deeben)

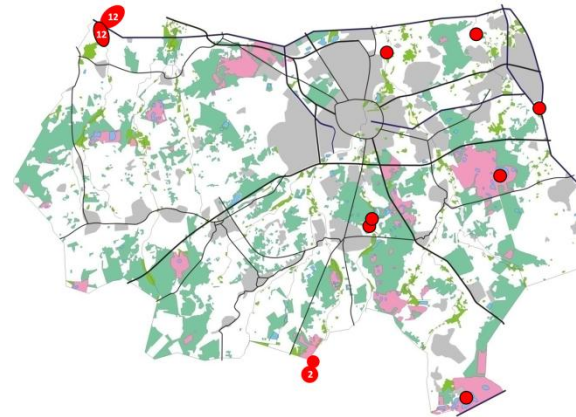
In 2019 werden 2 territoria geregistreerd, in 2020 3 en in 2021 en 2022 1. Het jaar 2023 was dus zeer uitzonderlijk. Ook elders in Nederland werden hogere aantallen vastgesteld.

Rietzanger: 19 territoria geteld



1^e jaars Rietzanger bij Veldhoven, 14 juli 2023 (Frank Neijts)

In het Diessens Broek werden 12 territoria in kaart gebracht, plus nog eens 12 in de aangrenzende Opslag en Gement, net buiten de Kempen. Buiten deze concentratie werden vrijwel geen Rietzangers gevonden.



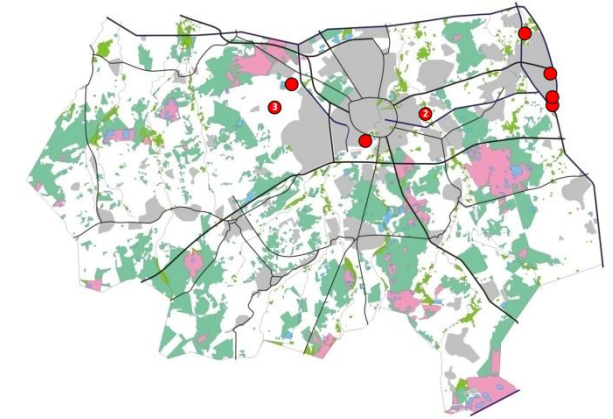
Rietzanger: territoria in 2023.

In 2020 werden 20, in 2021 33 en 2022 17 territoria geteld, waarvan steeds ≥ 10 territoria in het Diessens Broek. Alleen in het topjaar 2021 werden ook elders enkele clusters van territoria aangetroffen.

Nachtegaal: 11 territoria geteld

De ooit algemene Nachtegaal werd op enkele locaties aangetroffen. Opmerkelijk waren de territoria op Eindhoven Airport waar de afgelopen jaren niet eerder Nachtegalen werden aangetroffen. De drie zuidelijke territoria op het vliegveld zaten in verruigde braamstruwelen tegen jong,

opkomend berkenbos aan, vlak naast de landingsbaan.



Nachtegaal: territoria in 2023.

Andere miniclusters waren de Collse Zegge met 2 territoria en de 'punt' van de kanaalsplitsing ten zuiden van Helmond met 2 territoria.

In 2020 werden 9, in 2021 3 en in 2022 9 territoria geregistreerd. Werkelijke aantallen zullen een stuk hoger kunnen liggen omdat veel bossen niet (jaarlijks) onderzocht werden.

Paapje: 2 territoria geteld

De twee territoria waren beide gebaseerd op eenmalige meldingen van een zingende vogel: in het Diessens Broek op 2 juni, en op de Strabrechtse Heide ten W van het Witven op 28 mei. Vermoedelijk ging het om zingende vogels op weg naar noordelijker

regionen, omdat beide waarnemingen in de periode vielen dat er nog doortrek is en vervolgwaarnemingen ontbraken.



Paapje op de Loozerheide, 3 mei 2023 (Hennie Lammers)

Waarnemingen van niet-zingende Paapjes eind mei en later waren in 2023 niet ongewoon en hadden, voor zover bekend, allemaal betrekking op doortrekkers. In de periode 25 mei t/m 10 juli betrof het de volgende meldingen: 28 mei 1 ex Dommeldal bij Bokt en 1 ex NO van Beuven, 29 mei 1 ex Klisserbeemden en 1 ex Loozerheide, 30 mei 1 ex Eindhoven Airport, 31 mei 1 ex Rundal ten W van Bergeijk en 1 ex Groote Heide, en 3 juni 1 ex Cartierheide.

In de afgelopen jaren is alleen uit 2021 een territorium bekend.

Tapuit: 2-3 territoria geteld



Man Tapuit op de Loozerheide, 3 mei 2023 (Hennie Lammers)

Op de Strabrechtse Heide werden de volgende (mogelijke) territoria vastgesteld: tussen Rederijk en 's Heerenven (gebaseerd op zingende vogels op 22 april en 6 mei), ten ZO van de Galgeberg (transport van voedsel op 30 april) en een mogelijk geval ten ZW van het Grafven (15 juni zingend). Tapuiten trekken van april tot begin juni volop door en mannen kunnen dan ook zingen. Dat maakt het lastig om broedvogels te onderscheiden van doortrekkers. Het is goed denkbaar dat er op de Strabrechtse Heide geen enkele Tapuit daadwerkelijk tot broeden kwam.

In 2019, 2020 en 2021 werd eveneens op de Strabrechtse Heide 1 territorium vastgesteld en in 2022 was er een mogelijke territorium op de Groote Heide. Hierbij gelden dezelfde opmerkingen over broedvogels versus doortrekkers.

Grote Gele Kwikstaart: 30-49 territoria geteld



Grote Gele Kwikstaart bij de Venbergse Watermolen, 23 maart 2023 (Wim Deeben)

In grote lijnen kwam de verspreiding in 2023 overeen met voorgaande jaren. Grote Gele Kwikstaarten waren te vinden langs beken (vooral bij bruggen), kanalen en waterzuiveringsinstallaties. Goed bezet waren delen van de Dommel en Kleine Dommel en de kanalen bij Helmond. Op de waterzuivering van Eindhoven en in het aangrenzende Eckartse Bos en Soeterbeek zat een groot aantal territoria.



Portretten van Grote Gele Kwikstaarten



Severijnpark in Eindhoven, 8 mei 2023 (Frans Hijnen)



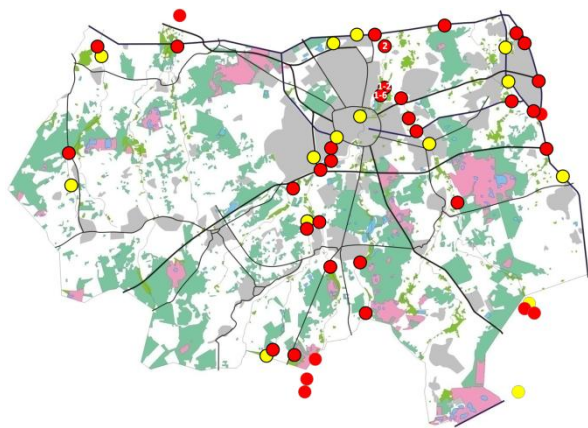
Patersgronden, 21 mei 2023 (Paul van Pelt)



Klotputten in Eindhoven, 13 mei 2023 (Martijn van der Weijde)

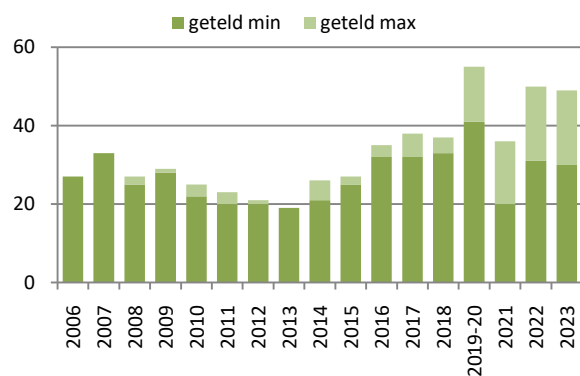


Watermolen Spoorдонк, 3 mei 2023 (Edwin van der Werf)



Grote Gele Kwikstaart: territoria in 2023 (geel = onzeker = 1 waarneming binnen de datumgrenzen).

Dat komt op de kaart niet helemaal uit de verf omdat die grotendeels gebaseerd is op een eenmalige telling op 20 mei, terwijl er volgens Sovon criteria twee waarnemingen nodig zijn. Het werkelijke aantal territoria zal eerder rond de 8 liggen dan 2-8 bedragen zoals nu op de kaart is weergegeven.



Grote Gele Kwikstaart: geteld aantal territoria in een aantal jaren in 2006-2023.

Na een dip in 2021 lijkt de populatie weer terug te zijn op het niveau van het eind van de jaren '10.

Engelse Kwikstaart: 1 territorium geteld



Man Engelse Kwikstaart in het Achtereinds Laag, 6 mei 2023 (Wim Deeben)

Uniek voor de Kempen was een geslaagd broedgeval van een man Engelse Kwikstaart in het Achtereinds Laag. De vogel was met een 'gele' kwikstaart gepaard waarvan niet vastgesteld kon worden of het een 'gewone' Gele of een Engelse betrof.

De ♂ Engelse Kwik werd gezien van 29 april t/m 28 juni. Op 31 mei en 4 juni werd de vogel met voer gezien en op 17 juni waren minstens 2 uitgevlogen jongen bij het ♂ aanwezig.

In Nederland komt de Engelse Kwikstaart vrijwel uitsluitend en met hooguit enkele

tientallen territoria in de bollenstreek voor. Mengparen zijn niet ongewoon.

Kruisbek: 3-7 territoria geteld



Man Kruisbek in Boswachterij De Kempen, 22 oktober 2023 (Peter Simon)

Bossen worden maar zelden in het vroege voorjaar (februari-maart), als Kruisbekken het beste geteld kunnen worden, bezocht. We weten daarom maar weinig over aantallen en verspreiding. Veldwerk in Boswachterij De Kempen leverde 3-5 territoria op en elders waren er nog 2 mogelijke territoria.

Gezien de weinige waarnemingen van Kruisbekken in voorjaar en zomer 2023, kan geconcludeerd worden dat het een zeer matig jaar was. In 2019-20 werden 33-44 in 2021 11-15 en in 2022 16-31 opgetekend.



Kruisbek: territoria in 2023 (geel = onzeker = 1 waarneming van paar etc. of 2 of meer waarnemingen van adult tussen de 1 januari-15 mei).

Europese Kanarie: 0-1 territorium geteld

Op de Zevenhuizensche Heide (bosgebied) bij Maarheeze zong op 3 juni een Europese Kanarie. Dit is binnen de datumgrenzen maar de vogel werd nadien niet meer gehoord. Daardoor werd niet voldaan aan de Sovon-criteria voor een territorium.

In de afgelopen jaren werden geen territoria in de Kempen vastgesteld. Gezien de achteruitgang en zeldzaamheid in Nederland is het niet te verwachten dat de soort zich in de Kempen zal gaan vestigen.

Kleine Barmsijs: 0-1 territorium geteld

Op 3 mei (twee dagen voor de datumgrenzen) werd een baltsende vogel gezien in

De Goorloop dat gelegen is in Boswachterij De Kempen.

Voorts waren er twee waarnemingen tussen de datumgrenzen, beide op de Strabrechtse Heide: op 23 juni riep een Kleine Barmsijs ten westen van het Beuven, en op 17 juli vloog er eentje over bij het Scheidingsven.

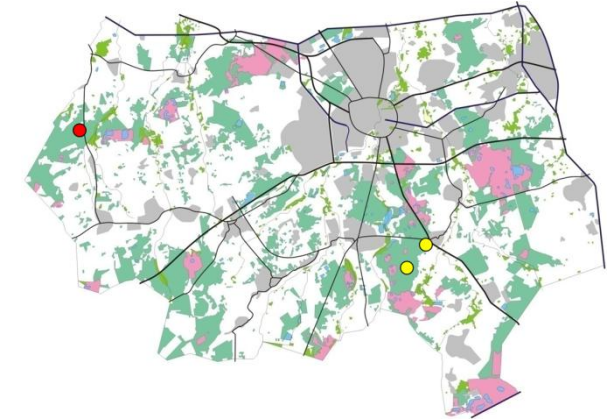
In het verleden werd maar een enkele keer een territorium vastgesteld: in 1991, 1998 en mogelijk 2020.

Sijs: 1 territorium geteld



Sijs op de Visvijvers Valkenswaard, 11 november 2023 (TH)

Op Landgoed De Utrecht was een territorium aanwezig, gebaseerd op een zingende vogel op 1 mei. Verder waren er tussen de datumgrenzen maar twee waarnemingen, beide in het Leenderbos op resp. 19 en 22 mei.



Het aantal Sijzen in de Kempen is door het gebrek aan veldwerk in de uitgestrekte naaldbossen niet goed bekend. In 2020 werden 3-4 territoria geregistreerd, in 2021 2-10 en nul in 2022.

Dankwoord

Ik bedank Henk Sierdsema voor de databestanden met gegevens uit Avimap, eBird, LiveAtlas, NDFP en waarneming.nl. Die gegevens werden verzameld door tientallen vogelaars die de moeite namen om hun waarnemingen digitaal vastlegden. Hulde!

Dank aan Jos Aarts voor gegevens over Grauwe Klauwieren in de omgeving van Geldrop en Heeze, Wil Beeren voor gegevens over Stormmeeuwen bij Budel-Dorplein, Frans Hijnen voor gegevens over broedende Slechtvalken, Bas Hissel over Nachtegalen op Eindhoven Airport, Roel van den Heuvel voor gegevens over Nachtegalen

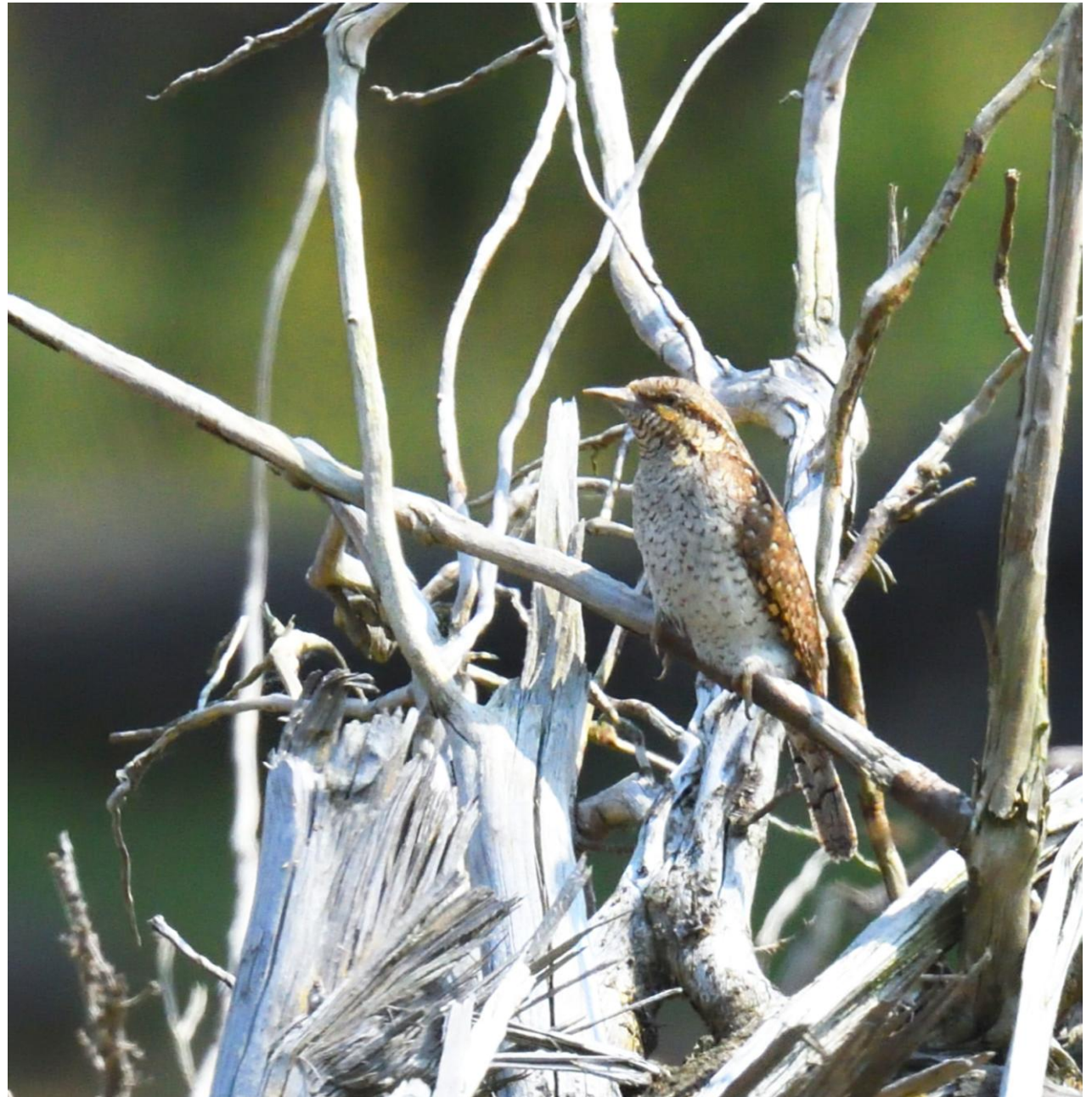


en Cetti's Zangers bij Helmond, Jan Kolsters voor informatie over wespen, Martijn Menting voor gegevens over Ooievaars in Dierenrijk en Mark Sloendregt voor gegevens over Ooievaars in de Zoo Veldhoven. Dank aan de fotografen voor het beschikbaar stellen van hun foto's. ■

Literatuur

Hieronder staat gebruikte literatuur die niet bij de soortbeschrijvingen genoemd is.

- Boele, A. 2023. Zeldzame broedvogels 2023. Sovon-Nieuws 36 (december): 6-8 en op [Sovon website](#).
- [Busink, P. & W. Poelmans 2023](#). Inventarisatieverslag 2023 Territoriumkartering Broedvogels in Natuurnetwerk Brabant De Hilver. VWG Midden-Brabant.
- [Ek, G.J. van 2023](#). Broedvogels van het Landgoed Philips 2023. VWG De Kempen.
- [Engels, G. 2023a](#). Strabrechts Broek Broedvogelkartering 2023. Brabants Landschap.
- [Engels, G. 2023b](#). Broedvogelkartering Strabrechtse en Lieropse Heide 2023. Staatsbosbeheer.
- Gompel, R. van 2023. Broedvogels van Valkenhorst & Spinsterheide 2023.
- [Jong, A. de et al. 2023](#). Vogelbalans 2023. Sovon.
- [Heijnen, T. 2023](#). Broedvogels van de Visvijvers Valkenswaard ten westen van de Tongelreep in 2023. VWG De Kempen.
- Kessel, J. van 2023. Vogels in het Achtereinds Laag, een natuurgebied bij landgoed Valkenhorst. Eigen uitgave.
- [Kolsters, J. 2023](#). Broedvogels van de Goorloop in de Pielis in 2023. VWG De Kempen.
- [Sovon 2023](#). Soortinformatie op de Sovon website.



Draaihals op Spinsterberg, 21 mei 2023 (Paul van Pelt)



De Britse ornitholoog Richard Meinertzhagen,
links in 1915 met een Koritrapp in Kenia en
rechts in 1922 (bron: [Wikipedia](#))



K.H. Voous en zijn relatie tot meesteroplichter Meinertzhagen

Rob Aarts

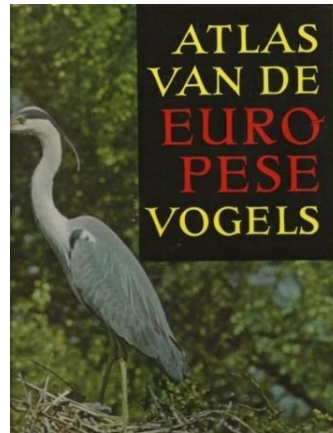
Uit de kronieken van de ornithologie over Prof. Dr. K.H. Voous en zijn relatie tot de meesteroplichter de Britse kolonel en ornitholoog Richard Meinertzhagen.



Voous in 1970 (bron: [Wikipedia](#), foto bijgesneden)

Vogelaars van mijn generatie weten waarschijnlijk nog dat in 1960 het

opzienbarende standaardwerk 'Atlas van de Europese Vogels' verscheen door wijlen Prof. Dr. K.H. Voous (1920-2002), hoogleraar dierkunde en zoögeografie te Amsterdam.



Opzienbarend omdat Voous hierin een eerste overzicht gaf van de verspreidingsgeschiedenis en soortvorming van alle toen beschreven Europese vogelsoorten.

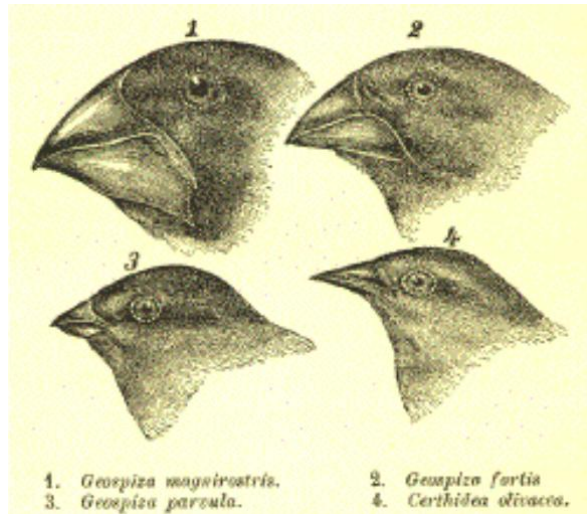
Ik kocht het boek, nu nog antiquarisch te verkrijgen, rondom mijn veertiende van mijn spaargeld voor f 62,50, een hoop geld voor die tijd. Niet omdat ik de terminologie in de veelal lange volzinnen waarmee Voous zich bediende al begreep, verre van dat, maar vanwege de voor die tijd prachtige foto's van de besproken soorten. Bij navraag in mijn directe omgeving over de betekenis van de terminologie bleef het grotendeels stil, terwijl ook biologiedocenten schielijk afhaakten.

Voous sorteerde in zijn beschouwingen over verspreiding en soortvorming al voor op het belang van de laatste ijstijd, het Weichselien. Daarbij werd de hele noordelijke vogelwereld en ook de flora van voor die tijd, het interglaciaal Eemien, naar het zuiden gedrukt.

Het einde van het Weichselien vormde de start van een warmere periode, het Holoceen, dat tot op heden voortduurt. De terugkeer van vogelsoorten vanaf ruim 12.000 jaar geleden vanuit zuidelijke ijsvrije en warmere regio's en de hiermee samenhangende hernieuwde verspreiding en soortvorming vormen een, deels uiteraard speculatieve, voedingsbodemp voor theorievorming.

Soortvorming ten gevolge van geografische isolatie, met als schoolvoorbeeld uit een totaal andere regio de Darwin's vinken op de Galapagoseilanden. Allopatrische soortvorming, zoals die tegenwoordig deftig heet werd door Voous, en wordt nu nog steeds, als de belangrijkste factor voor soortvorming vanuit een gemeenschappelijke vooroudersoort beschouwd. Wetenschappelijk ornithologisch redeneren

met respect voor andere visies, dat was typisch de kracht van Voous.



Darwin's vinken op de Galapagoseilanden

Via DNA-onderzoek kunnen soortvormingsprocessen nu beter worden vastgesteld. DNA-onderzoek is op dit moment de standaard voor fylogenetisch (historisch) stamboomonderzoek bij alle soortgroepen. Taxonomische discussies zullen geleidelijk, met de nadruk op geleidelijk, verstommen, maar problemen als hybridisatie zullen zich blijven voordoen of kunnen zich manifesteren in de loop van de tijd.

De structuur van DNA werd al in 1953 ontdekt door de Amerikanen Watson en Crick. Beiden kregen de Nobelprijs daarvoor. Overigens werd deze Watson, samen met al

zijn overige versierselen, ontnomen wegens verregaande racistische uitspraken. Een collega over Watson: 'Hij is de meest onaangename persoon die ik ooit heb ontmoet'.

Voous kon van deze ontdekking nog geen vergelijkend gebruik maken in soortvormingsprocessen en taxonomie omdat daarbij begrip van de rol van mutaties essentieel is. Sinds Corona moet dit verschijnsel globaal bij zowat iedereen wel zo'n beetje bekend zijn, maar het zou toch heel goed zijn aan dit lastige fenomeen meer aandacht te schenken op een studieavond. Dit bevordert denkkracht en inzicht in processen van fundamenteel ornithologisch belang. Je kunt je er niet meer aan onttrekken!

Mutaties zijn bewezen fenomenen en onverbrekkelijk verbonden aan evolutie. Zelf zijn we ten slotte vanuit de allereerste levende cel op aarde al muterend geëvolueerd tot wat we nu zijn en dus niet in vol ornaat volgens sommige anti-evolutionisten door God op aarde geplaatst.

Een belangrijk gegeven is dat Voous in zijn Atlas de verhoging van de gemiddelde jaartemperatuur in Europa al bestempelde als mogelijke oorzaak voor verschuivingen in de verspreiding van soorten. Hij had het bij het juiste eind.

Voous maakte in zijn Atlas uiteraard ook gebruik van inzichten van meerdere wetenschappers en andere deskundigen op ornithologisch gebied. Een daarvan was de Britse kolonel en ornitholoog Richard Meinertzhagen (1878-1967) aan wiens visie Voous in de Atlas bij ten minste 16 vogelsoorten refereert.

Ik houd het in het volgende bij de rol van Meinertzhagen in de ornithologie, hoewel zijn rol als militair in WO1 en 2 al even lachwekkend als frauduleus was, waarbij vooral de leugen regeerde in zijn dagboeken en achter een borst vol medailles, terwijl hij in de militaire geschiedenis waar hij deel van uit zou moeten maken niet wordt genoemd. Opmerkelijk!

Voor wat zijn betekenis voor de ornithologie betreft val ik maar direct met de deur in huis. Hij werd begin jaren 20 van de vorige eeuw al door de bekende, en ook door Voous in de Atlas aangehaalde, Amerikaanse ornitholoog Charles Vaurie die met Meinertzhagen regelmatig op expeditie ging, verdacht van diefstal van vogelbalgen (huiden van geprepareerde vogels) uit diverse musea in Europa en later New York. Verdenkingen waren nog geen bewijzen en werden dus nog niet publiekelijk gedeeld.



Meinertzhagen, jaar onbekend (bron: [klik hier](#))

Meinertzhagen behoorde tot de Britse ornithologische high society, schurkend aan de Rotschild bankiers familie. Hij schopte het later zelfs tot voorzitter van de British Ornithological Union, niet het minste instituut op ornithologisch gebied in de wereld, en was bovendien een innemende persoonlijkheid en graag geziene gast op feesten en partijen en één van 's werelds bekendste vogelverzamelaars.

Hij schonk in 1954 zijn verzameling van 20.000 balgen aan het British Natural Museum in Tring, een particulier topmuseum gesticht door Walter Rothschild. Bepaald geen omgeving waarin verdachtmakingen voor de hand lagen. Terwijl hij vanwege zijn grote naam in Engeland in de hogere ornithologische kringen min of meer genoot van onschendbaarheid, trok hij door Europa met

zijn *little cousin* Tess Clay, dertig jaar jonger dan hij, bezocht ornithologische congressen in diverse plaatsen en verzamelde vooral balgen. Hij had de licentie om nieuw ontdekte soorten of ondersoorten van naam te voorzien. Een dozijn werd genoemd naar de naam van Tess, Theresa. Een ervan was *Montifringilla theresae*, de door hem in 1937 ontdekte endemische Afghaanse Sneeuwvink, die in het Engels ook de Meinertzhagen's snowfinch of Theresa's snowfinch wordt genoemd.



Afghaanse Sneeuwvinken (bron: [klik hier](#))

Overigens zegt die ontdekking toch wel iets over zijn kwaliteiten als vogelaar! Hij werd in het wereldje gezien als een van de beste vogelaars uit zijn tijd. Ere wie ere toekomt, toch? De vogel en de naam ervan bestaan nog steeds. Meinertzhagen beweerde een dozijn andere soorten van de soortnaam *theresae* te hebben voorzien, maar die zijn niet meer te achterhalen. Door collega ornithologen werd dit overigens als volledig geschift geduid.

Pas jaren na zijn dood in 1967 verscheen in 1993 een eerste belangrijk artikel over de balgencollectie in het vaktijdschrift IBIS: *Richard Meinertzhagen, A Case of Fraud Examined*. Het geval werd publiek gedeeld door de onafhankelijke ornithologische wetenschappelijke wereld, waarmee de postume strop werd gelegd rond de nek van Richard Meinertzhagen.

Pamela Rasmussen, vooraanstaand Amerikaanse ornitholoog, ging samen met Robert Prys-Jones, hoofd avifauna in het Natural History Museum, en Nigel Collar, wetenschapper van Bird Life International, aan de slag met de collectie van Meinertzhagen. Tot ver na de eeuwwisseling waren zij ermee doende en voor zover mij bekend werden de balgen in musea in de VS niet eens onderzocht!

Om de fraude van Meinertzhagen te ontmaskeren werd gebruik gemaakt van röntgenstraling, microfoto's en weefselonderzoek in samenwerking met de FBI. Vele balgen bleken geopend en het stopmateriaal was geheel of deels vervangen door Meinertzhagen's eigen materiaal ter maskering van de diefstallen onder de collectie. De bijbehorende labels werden vervangen door eigen labels met vervalste informatie over o.a. de vindplaatsen van de betreffende vogel. Dit



alles op een uitermate slimme en vakkundige wijze.

Sommige soorten bleken verzameld op hele andere plaatsen dan de oorspronkelijke vondst, gedaan door anderen, waardoor de verspreiding van soorten uiteraard een typisch Meinertzhagen karakter kreeg. Een onvoorstelbaar zinloze actie en wetenschappelijke doodzonde van een man met een onvoorstelbaar groot zelf benoemd ego, dat tot ver na zijn dood door de Britse ornithologische high society werd beschermd.

Na zijn ontmaskering bleek hij de grootste fraudeur uit de ornithologische geschiedenis en wat betreft zijn grootste adepten en bewonderaars: *He bamboozeld them all*. De vraag rijst nu of Voous op de hoogte was van deze bamboezelarij (vanaf nu een prachtig anglicisme voor bedrog, fraude en oplichterij). Dat beiden elkaar kenden leidt m.i. geen enkele twijfel. Ook moet Voous bijna zeker op de hoogte zijn geweest van de verdenkingen jegens Meinertzhagen, maar of dat ook al het geval was ten tijde van de redactie van de Atlas blijft de vraag.

In mijn visie had Voous dat toen al kunnen weten, omdat hij in de Atlas immers eveneens al refereerde aan de soortverspreidingsvisies van Charles Vaurie, de vroege ontdekker van de fraude van

Meinertzhagen. Voous was ook in Engeland een gerespecteerd taxonoom, die met zijn taxonomische visies rust gaf aan het woelige taxonomische front in Engeland (waarover een volgende keer meer) en regelmatig werd genoemd in publicaties waarin ook Meinertzhagen voorbijkwam.

Ik heb de bijdragen van Meinertzhagen in de Atlas bekeken en vergeleken met die van wetenschappers. Meinertzhagen achtte zichzelf als van alles, maar was absoluut geen wetenschapper. Het ontbeerde hem aan wetenschappelijk redeneren en inzicht in soortvormingsprocessen: 'Vogels die op elkaar lijken behoren tot dezelfde soort' was zo ongeveer zijn uitgangspunt. Dit in lijn met de ondersoortenstrijd in Engeland toentertijd. Waarom Voous hem een plaats gunde in de Atlas blijft een raadsel, maar was mogelijk ingegeven door de bekendheid die Meinertzhagen genoot in de ornithologische wereld.

Het British Natural Museum in Tring is een prachtig museum, mogelijk vergelijkbaar met Naturalis. Op geen enkele wijze wordt op de website van het museum verwezen naar Meinertzhagen of zijn geschonken collectie balgen.

Meinertzhagen publiceerde overigens ook diverse boekenwerken onder eigen naam. De publicatie van zijn *Birds of Arabia* leidde

tot een directe confrontatie met Charles Vaurie, die hem in IBIS beschuldigde van plagiaat uit het oorspronkelijke manuscript van *Birds of Arabia* door George Latimer Bates.



Een fraaie plaat uit het boek *Birds of Arabia*

Meinertzhagen zou dat oorspronkelijke manuscript nooit hebben ingezien, laat staan in bezit hebben gehad. Maar voor hij stierf liet hij dat manuscript na aan de bibliotheek van het British Natural Museum... Ongelofelijk! Een ongekende bamboezelaar! ■

Literatuur

- Dalton, R. 2005. Ornithologist's stunned by bird collectors deceit. *Nature* 437: 302.
- Garfield, B. 2007. *The Meinertzhagen Mystery: The Life and Legend of a Colossal Fraud*. Potomac Books Inc.
- Knox, A.G. 1993. Richard Meinertzhagen - a case of fraud examined. *Ibis* 135(3): 320-325.



*Ooievaar met jongen op kunstnest bij
Veldhoven, 11 juni 2023 (Wim Deeben)*



Ooievaar DEW 7T726 in Veldhoven

Mark Sloendregt

In de Kempen komt de Ooievaar (nog) maar weinig voor als broedvogel, maar er bevindt zich al enige jaren een bescheiden populatie in de Zoo Veldhoven.

Het gaat om vier paren die er jaarlijks jongen grootbrengen op de nestpalen binnen het afgesloten terrein. Deze jongen worden niet geringd en trekken in de nazomer weg naar het zuiden. In de winter verblijven hier dan nog hooguit twee Ooievaars.



Ooievaars (adult met 2 jongen) foeragerend bij de Habraken in Veldhoven, 16 juli 2023 (Wim Deebe)

In Veldhoven staan inmiddels ook 4 nestpalen verspreid in het buitengebied. Drie daarvan werden geplaatst op 21

februari 2023 door Hans Reijnders van de gemeente Veldhoven. De vierde Ooievaarspaal werd geplaatst door Mark Das, een particulier aan de Oude Kerkstraat in Veldhoven.

Deze paal werd door hem zelf gemaakt en geplaatst in april 2022. Direct in 2022 was hier al sprake van 'nestbouw', maar er werd niet gebroed. In 2023 werd er uiteindelijk wel gebroed op deze nestpaal aan de Oude Kerkstraat. De overige nestpalen van de gemeente Veldhoven bleven leeg, ondanks dat ze in het voorjaar op 28 en 29 maart wel werden bezocht door Ooievaars. Het paar Ooievaars aan de Oude Kerkstraat werd al vroeg in het jaar - op 23 februari - bij de nestplaats gezien. Ze brachten uiteindelijk twee jongen groot en ze struinden veel rond op de braakliggende graslanden van Habraken.

Eén van de oudervogels had een ELSA-ring met de inscriptie DEW 7T726². De ring kon op 23 mei met de telescoop worden afgelezen en werd gemeld aan het Vogeltrekstation Arnhem. Op 16 november

² ELSA = European Laser Signed Advanced; DEW = DEutschland Wilhelmshaven



Ooievaar met ring DEW 7T726 op het nest aan de Oude Kerkstraat in Veldhoven, 23 mei 2023 (MS)

werd een bericht terug ontvangen: de Ooievaar bleek te zijn geringd als nestjong op 12 juni 2018 in Wiesbaden-Schierstein op het terrein van de firma Hessenwasser.



DEW 7T726 als nestjong in Wiesbaden-Schierstein, 2 juli 2018 (Thomas Geiger)

De ringer was Klaus Hillerich van de 'Storchen-gemeinschaft Wiesbaden/Schierstein e.o.'. Het legsel bestond uit drie eieren waarvan twee Ooievaars uitvlogen. Eén oudervogel had het nummer DER AE344 (29 juni 2010 uit Mannheim), de andere ouder was ongeringd.



De ouders van DEW 7T726 (voorground) in Wiesbaden-Schierstein, 22 april 2018 (Thomas Geiger)

Ooievaar DEW7T726 had dus na ruim 4 jaar en 11 maanden een eigen nestplaats aan de Oude Kerkstraat in Veldhoven gevonden. Hemelsbreed is dat ruim 250 kilometer ten noordwesten van de stad Wiesbaden in Duitsland, waar de vogel was geboren. De vogel werd ook al eerder teruggemeld, namelijk als overwinteraar op 14 november 2021 in de gemeente Pinto nabij de hoofdstad Madrid in Spanje.

Ooievaars trekken in de nazomer massaal weg naar Zuid-Europa en Afrika. In

Veldhoven worden dan jaarlijks grote groepen waargenomen, pleisterend of trekkend richting zuid. Bekende plekken in Veldhoven zijn o.a. de graslanden bij Habraken, de Gagelgoorsedijk en nabij het bedrijventerrein van de firma Baetsen aan de Locht.

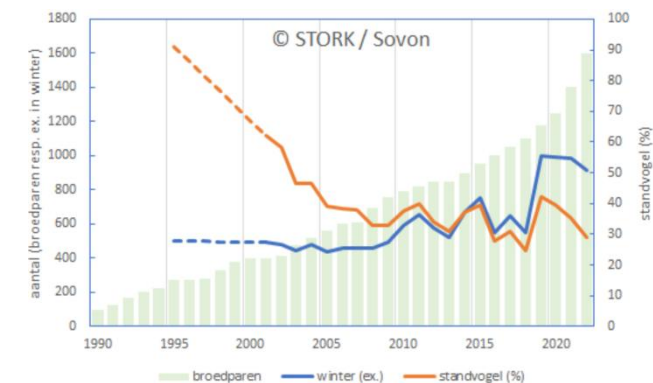


Foeragerende Ooievaars aan de Locht in Veldhoven, 1 augustus 2022 (TH)

Een aantal Ooievaars blijft in Nederland overwinteren. Deze worden geteld tijdens de landelijke wintertelling van STORK die dit jaar in het weekend van 20 en 21 januari 2024 plaatsvond. Vorig jaar werden 915 overwinterende Ooievaars geteld.

De Ooievaar kunnen we waarschijnlijk als broedvogel in Veldhoven op steeds meer plekken gaan tegenkomen. De mogelijkheden met diverse nestpalen zijn er immers volop. En omdat de vogels doorgaans plaatstrouw zijn is de kans op uitbreiding


van de populatie groot. Voor vogelaars is het monitoren van de populatie en het controleren op ELSA-ringen interessant, zoals het bovenstaande verhaal ons laat zien.



Aantal overwinterende Ooievaars (wintertellingen; blauwe lijn) en aantal broedparen (groene balken) in Nederland in 1990-2023. De oranje lijn is het aantal overwinteraars uitgedrukt als percentage van het aantal broedvogels (bron: [website STORK](https://www.stork.nl)).

Dankwoord

Dank aan Thomas Geiger (Storchengemeinschaft Wiesbaden/Schierstein e.o.), Hans Reijnders, Mark Das en Wim Deeben. ■

 [Website](https://www.stork.nl) van de Storchengemeinschaft Wiesbaden-Schierstein e.o.

[Website](https://www.stork.nl) van de Stichting Ooievaars Research & Knowhow (STORK).





*Klapekster op het Kranenveld bij Soerendonk,
21 november 2022 (Toon van Kessel)*

Klapekster simultaantelling Strabrechtse Heide op 6 januari 2024

Harold Bierens

Ondanks de hoge waterstanden en als gevolg daarvan afgesloten wegen, werd op zaterdag 6 januari 2024 een lange traditie voortgezet met alweer de 35e Klapekster simultaantelling op de Strabrechtse Heide.

De organisatie had dit jaar best wat voeten in aarde. Ik nam het stokje over van Pieter en was daardoor ook vrij laat met de uitnodiging. Maar wat kon er misgaan, het is een traditie die voor de 35^e keer plaats zou vinden. Tellers weten waar ze aan toe zijn en net als vorig jaar bleek Esther van Daal opnieuw bereid om voor de (erwten)soep te zorgen. Alleen nog iets afspreken met Staatsbosbeheer.

Dat viel tegen. Met Jap Smits als boswachter en vaste teller was het eigenlijk altijd als vanzelf geregeld. Nu kreeg ik een kort antwoord per mail dat ze allemaal met verlof waren en het zouden voorleggen aan Geoffrey, de nieuwe boswachter die 3 januari zou beginnen. Dat was erg kort dag maar ik had goede hoop.

De bereidheid was er zeker maar SBB was niet in de gelegenheid zelf mee te tellen. D.w.z. buiten Menno Slaats die op persoonlijke titel route D liep, een route die hij vorig jaar samen met Jap ook gelopen had. Even wat schuiven met de tellers en een strakke afspraak met Menno dat hij voorafgaand aan de telling de werkschuur open maakt voor Esther die daar dan wel moet blijven.

Intussen bleef het maar regenen en werd het Dal van de Kleine Dommel onder water gezet. Donderdag laat komt van SBB het bericht dat de brug over de Kleine Dommel afgesloten is en de Plaetse daarmee onbereikbaar via de Rul. Ook gaven ze de suggestie om de telling op te schorten. Maar dan kennen ze ons niet, de telling gaat altijd door.

Ik kan me een eerdere gladde eerste zaterdag in januari herinneren met glijdende auto's op de besneeuwde snelweg. Iedereen was present en de telling ging gewoon door.



Natte Strabrechtse Heide, 6 januari 2024 (HB)

Nu dus ook, al moesten sommige tellers daarvoor wel verder lopen. Op het allerlaatste moment werd er wel beslist om de soep na afloop te schrappen, voor Esther was het geen doen was om daar te komen. Jammer, maar dit hadden we in de Covidjaren ook al meegemaakt.

De telling ging dus door. Niet alle tellers hadden het geluk er een te zien, maar ondanks de ogenschijnlijke vogelarmoede werden er toch leuke waarnemingen gedaan.

35^e
telling
sinds 1989

8
routes

17 DEELNEMERS
waarvan
12 mensen
er een zagen

10 **10**
Er waren **10**
waarnemingen

5 **ex**

O.a. Waterpiepers, Hout- en Watersnip, Rietgorzen, Roodborsttapuiten, redelijk wat Kramsvogels en veel eenden, waaronder wat Brilduikers op het Beuven. De kletsnatte heide leverde natuurlijk ook mooie beelden op.

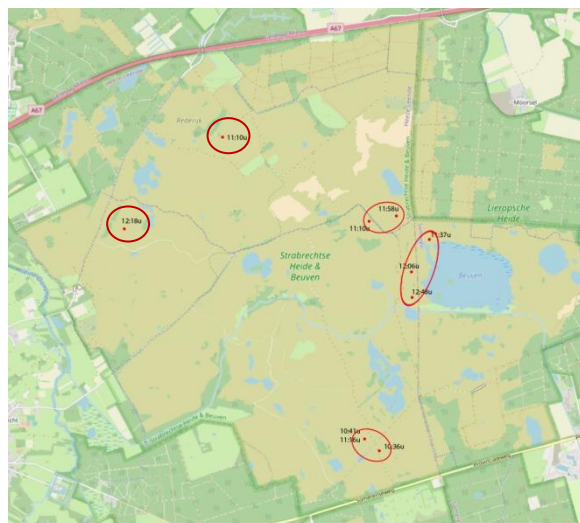


Strabrechtse Heide, 6 januari 2024 (HB)

Methode

Vanaf de rand van het gebied liepen we via acht routes naar een centraal punt op de heide om zo een beeld te krijgen van het totaal aantal overwinterende Klapeksters. In het verleden waren er negen routes uitgezet, maar door nogal wat overlap zijn twee routes (E en I) samengevoegd. Iedereen begint om 10:30u. Klapeksters die werden gezien, werden op een kaart ingetekend met tijdstip erbij. Ook eventuele verplaatsingen werden genoteerd op de kaart.

Hierna werden alle waarnemingen op een verzamelkaart gezet en geclusterd.

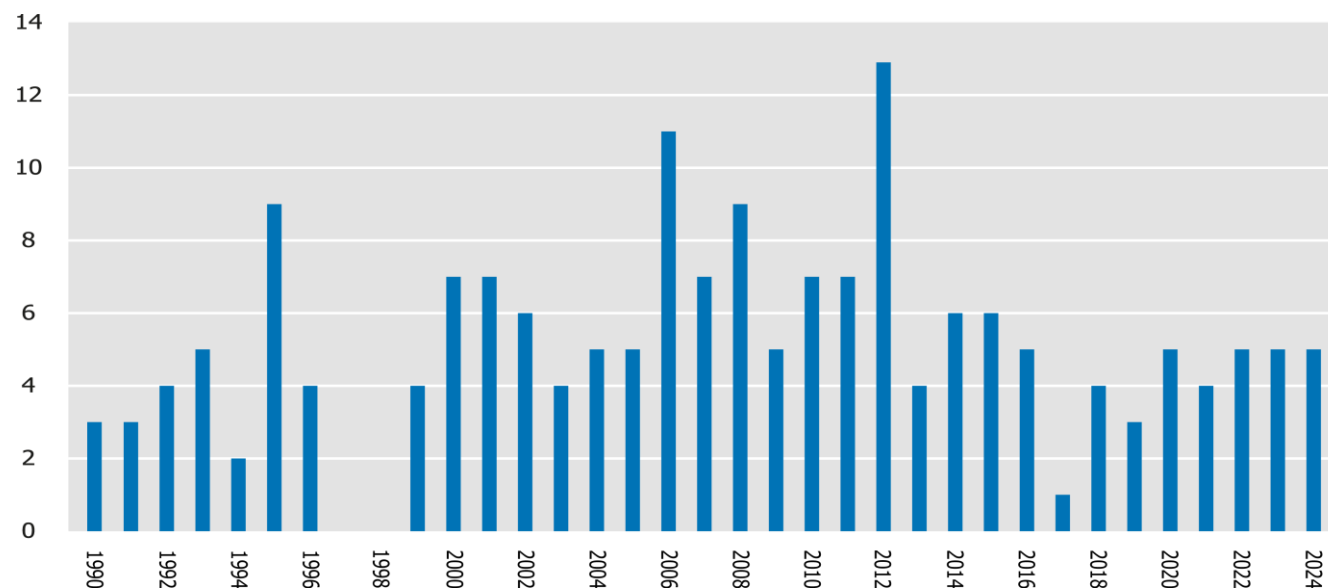


Waarnemingen van Klapekster op 6 januari 2024 met clustering, resulterend in 5 exemplaren.

Aangezien hier geen handleiding voor is, hebben we zelf de regel gesteld dat als er een vermoeden is dat het om dezelfde vogel gaat (tijd, afstand), deze ook als één op de totaalkaart komt. Dus het totaal geeft altijd het minimaal aantal overwinteraars aan.

Resultaten

Dit jaar werden er opnieuw vijf verschillende Klapeksters waargenomen, net als de twee voorgaande jaren. Het deel noordwestelijk van het Beuven lijkt daarbij een vaste waarde. Het aantal ligt in lijn met de aantallen van de laatste jaren.

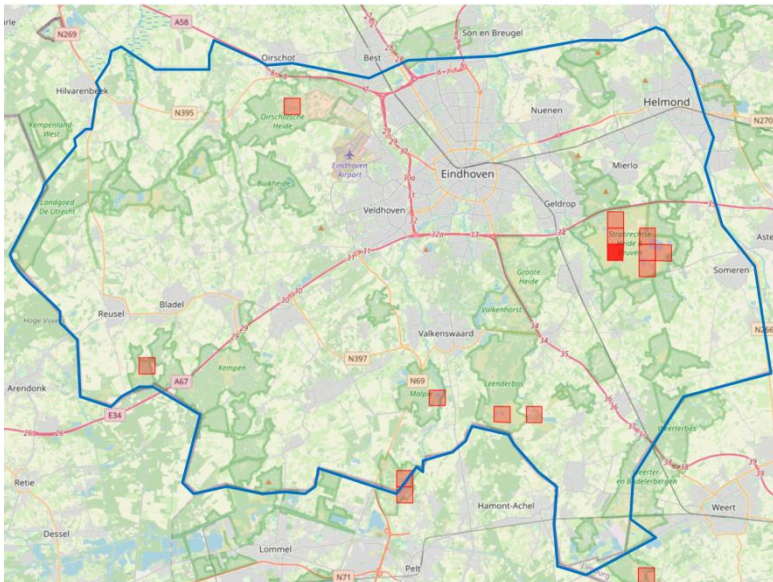


Aantal Klapeksters tijdens de simultaanstellingen in januari in de periode 1990-2024.



De laatste tien jaren waren er minder overwinteraars aanwezig dan in het decennium daarvoor, toen er een duidelijke piek in het aantal overwinteraars was.

De Strabrechtse Heide is voor overwinterende Klapeksters het belangrijkste gebied in de Kempen. In de periode half december 2023 t/m half januari 2024 werden buiten de Strabrechtse Heide alleen Klapeksters gemeld van de Oirschotse Heide, Peelsche Heide, Malpie, Plateaux-Hageven, Grootte Heide en Kranenveld.



Waarnemingen van Klapeksters in de Kempen per kilometerhok, half december 2023 t/m half januari 2024 (bron: waarneming.nl).

Geschiedenis

Wijlen Piet van Happen startte in de winter van 1989/1990 de eerste simultaantelling. Hij coördineerde deze telling en zorgde voor de soep na afloop. Zo werd een traditie geboren.




Piet van Happen op een VWG-weekend bij Lac du Der-Chantecoq, Frankrijk, 6 november 2004 (VWG archief)

De eerste zaterdag van januari is voor de simultaantelling. Het is onze eerste activiteit van het jaar en daarmee een soort nieuwjaarsreceptie die altijd goed bezocht wordt.

Het idee voor de simultaantelling ontstond dus eind jaren 80 toen Piet vaak met dezelfde mensen op de Strabrecht vertoefde. De vraag daarbij was hoeveel Klapeksters iedereen gezien had; deze aantallen verschilden nogal en zo kwam Piet op het idee van een simultaantelling.

Het voorstel werd binnen de VWG goed ontvangen en heeft nog altijd veel draagvlak.

Tot aan zijn dood was Piet verbonden met de Klapekstertelling. Hij was er altijd met erwtensoep achteraf en een kort verslag voor de Blauwe Klauwier. De 20^e telling was er zelfs Jägermeister om het te vieren. Die 20^e editie maakte hij zich ook even zorgen of het wel door zou gaan vanwege het slechte weer. Maar één keer eerder werd de telling een dag verzet naar de zondag. Dat was toen vanwege een schaatstocht langs 11 Friese steden, iets van héél lang geleden. Maar weer of geen weer, wij hebben onze eigen zekerheid over de Klapekstertelling: 'It giet oan'. ■

 [Happen P. van 1990](#). Simultaantelling van de Klapeksters op de Strabrechtse Heide. Blauwe Klauwier 16(1): 4-5.

[Happen, P. van 2009](#). 20 Jaar simultaantelling klapekster (*Lanius excubitor*). Blauwe Klauwier 35(1): 34-35.

[Happen, P. van 2015](#). 26 winters Klapeksters tellen op de Strabrechtse Heide. Lezing symposium VWG De Kempen.

[Wouters, P. 2021](#). Klapekstertelling op de Strabrechtse Heide in januari 2021. Blauwe Klauwier 47(1): 140-141.



Kol- en Toendrarietganzen boven het Soerendonks Goor, 18 januari 2022 (Tom Heijnen)

Vogelen in de cloud

Jules Andela

[Bird photography 101: Beginners guide for settings, finding birds, tricks, equipment ...](#)
(YouTube, Engelstalig):



Simon d'Entremont

@simon_dentremont · 358K abonnees · 85 video's

My name is Simon d'Entremont and I'm a professional

[facebook.com/Sdentrem](#) en nog 2 links

Geabonneerd

Aflevering van het kanaal van fotograaf Simon d'Entremont. Voor de beginnende én gevorderde vogelfotograaf.

[The Secret of Migrating Birds](#) (YouTube, Engelstalig)



Dit kanaal is al vaker genoemd vanwege de schat aan prachtige documentaires, zoals deze over vogelmigratie.

[Kornweihe Winter '23/'24 / Hen Harriers Winter '23/'24](#) (YouTube)



Fraaie beelden van jagende Blauwe Kieken-dieven. Op [vogelarchiv.de](#) zijn nog veel meer fraaie opnames te vinden.

[A video of my favorite animal of all time](#) (YouTube)



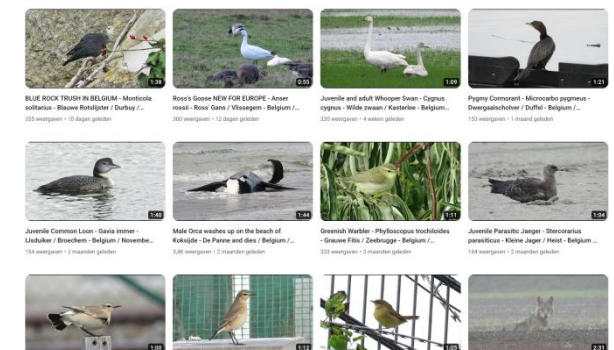
Grappige opnames van de Amerikaanse Houtsnip.

[De oehoe in de steengroeve van Winterswijk](#) (YouTube)



Mooi voorbeeld van wat er komt kijken bij het plaatsen van een webcam op een lastige plek.

[Video's van Jan Vanwynsberghe](#) (YouTube)



Met veel zeldzame vogelsoorten die de afgelopen jaren gespot zijn in België en Nederland. ■